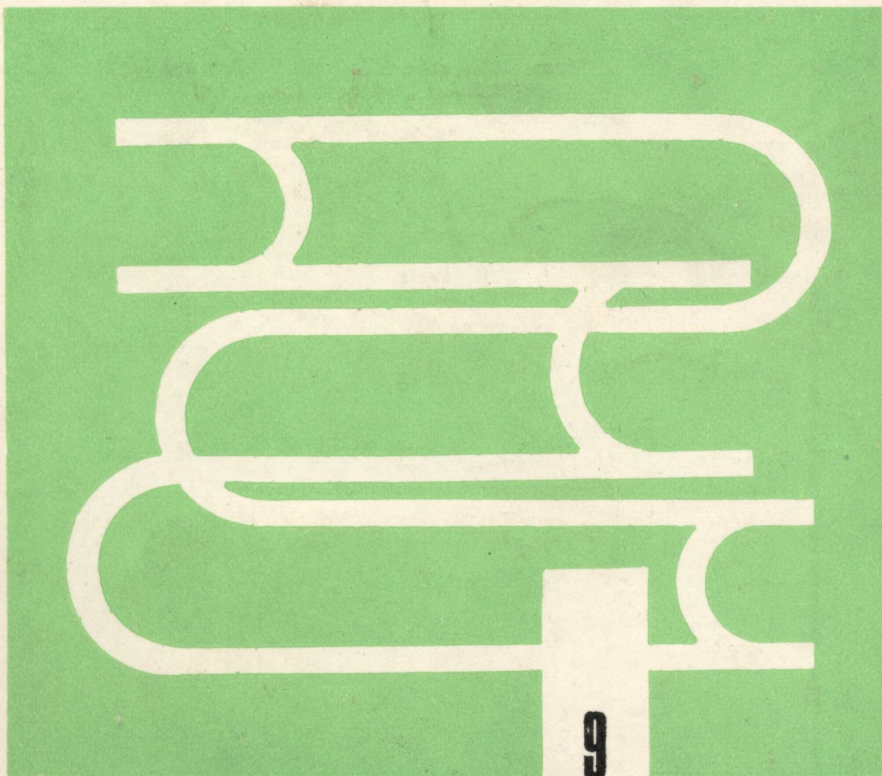

P 400(2)

1974 SEP 19

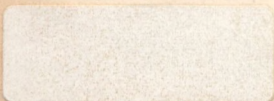
And & hok.

KÖNYVTÁROS

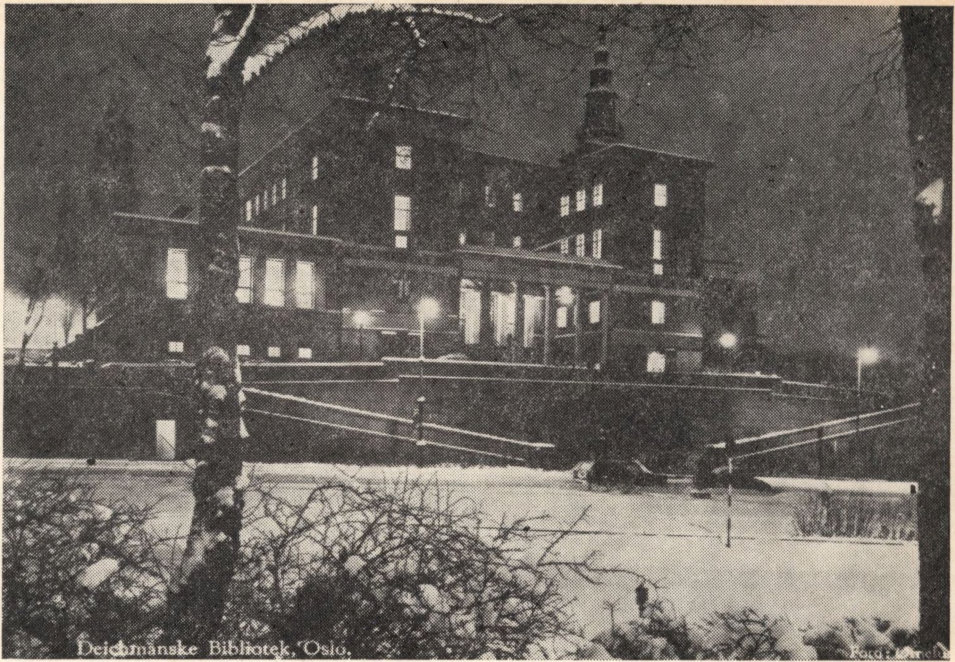

9

1974

Az oslói Deichman Városi Könyvtár. Alsó képünkön: a könyvtár műszaki részlege
(Cikkünket lásd az 511. oldalon)

TARTALOM

PÁLDY RÓBERT: A tömegigény és a könyvtárak	507
SALLAI ISTVÁN: Közművelődési könyvtárak Norvégiában	511
DR. FÉNYES MIKLÓS: 200 éves a Pécsi Egyetemi Könyvtár	518
Halálozások	521
JUHÁSZ JENŐ: Általános felügyeleti vizsgálat Veszprém megyében	522
Felhívás a „30 év — 30 könyvtár” pályázatban való részvételre	528
Könyvtártörténeti kiállítás Békésen (—ő —a)	530
Kitüntetések	531
Kozocsa Sándor (<i>D. Szemző Piroska</i>)	532
<i>Tapasztalatszere</i>	
JÁRAI ANDRÁSNÉ — KOVÁCS Mária: A hetedik és nyolcadik osztályos tanulók olvasottsága	533
SZELLE GÉZANÉ: Fénylukkártya alkalmazása olvasók nyilvántartására egy községi könyvtárban	536
DR. PILISHEGYI JÓZSEF: Olvasói vélemény a szarvasi könyvtárról	538
GALAMBOS FERENC: Varró István 1878—1963 (<i>Könyvtárosok és bibliográfusok</i>)	540
Iskola és könyvtár (<i>Dr. Gyarmathy Zsigmond</i>)	542
A lapokban olvastuk (<i>Nagy Katalin</i>)	543
Hírek	517, 529, 545

TÁJÉKOZTATÓ

ÖNÓDY MIKLÓS: A szocialista építés útján	546
Olvastuk	549
P. TÓTH BELÁNE: Egy szocialista brigád és a zenei érdeklődés	550
Műszaki könyvnapok 1974	552
„A szó választ ki minket”. Beszélgetés PÁSKANDI GÉZÁVAL (<i>Rácz-Székely Győző</i>)	553
A Rakéta regényűjság és a könyvajánlás (<i>Fodor István</i>)	556

KÖNYVEKRŐL

Könyvek az olvasásról (<i>Erdődy Edit, Lakos Katalin</i>)	558
--	-----

KÉZIKÖNYVTÁR

Irodalomtörténeti kézikönyvek a határokon túlról (<i>Tüskés Tibor</i>)	560
A második világháború története (<i>Katona Jenő</i>)	563
A Nobel-díjasok kislexikona (<i>Vértesy Miklós</i>)	564

BIBLIOGRÁFIÁK

JANKA GYULA: Miniatúr könyvek bibliográfiája (1971—1972) (G. Gy.)	565
Kurrens külföldi folyóiratok a magyar könyvtárakban (V. M.)	567
KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK	567

A borító hátlapján Lipták Pál rajza

Из содержания

Роберт ПАЛДИ: Формирование связей массовых библиотек с населением. (507);
Иштван ШАЛЛАИ: В массовых библиотеках Норвегии. (511);
Миклош ФЭНЬЕШ: Университетской библиотеки г. Печь 200 лет. (518);
Енő ЮХАС: Библиотечное дело области Веспрем. (522);
Гезане СЕЛЕ: Регистрация читателей на суперпозиционных перфокартах в одной сельской библиотеке. (536);
Белане П. ТОТ: Музыкальный интерес одной социалистической бригады. (550).

From the contents

Róbert Páldy: Development of public relations in public libraries (507);
István Sallai: Visiting Norwegian public libraries (511);
Miklós Fényes: Bicentenary of the Pécs University Library (518);
Jenő Juhász: A library picture of Veszprém county (522);
Mrs Géza Szelle: Readers' records on peek-a-boo cards in a village library (536);
Mrs Béla P. Tóth: Musical interests in a socialist brigade (550).

Aus dem Inhalt

Róbert Páldy: Wie stalten sich die Verbindungen der allgemeinbildenden Bibliotheken mit den Massen (507);

István Sallai: Am Besuch in norwegischen allgemeinbildenden Bibliotheken (511);
Miklós Fényes: Die zweihundertjährige Universitätsbibliothek von Pécs (518);
Jenő Juhász: Lagebericht von dem Bibliothekswesen des Komitats Veszprém (522);
Frau G. Szelle: Lesernachweis auf optischen Lochkarten in einer Gemeindebibliothek (536);
Frau B. P. Tóth: Musikalisches Interesse einer sozialistischen Brigade (550).

Cikkeink szerzői

Erdődy Edit, az Irodalomtörténeti Intézet munkatársa; *dr. Fényes Miklós,* a Pécsi Egyetemi Könyvtár igazgatója; *Fodor István,* a Jászberényi Városi-Járásí Könyvtár munkatársa; *Galambos Ferenc* bibliográfus; *Juhász Jenő,* a Kulturális Minisztérium könyvtárügyi osztályának munkatársa; *Katona Jenő,* a Könyvtáros ny. főszerkesztője; *Lakos Katalin,* a Lukács-archívum és könyvtár munkatársa; *Onódy Miklós,* az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője; *Páldy Róbert,* a Könyvtáros szerkesztője; *Rácz-Székely Győző,* a Köznevelés munkatársa; *Sallai István,* a Könyvtártudományi és Módszertani Központ fősztályvezetője; *D. Szemző Piroska,* az Országos Széchényi Könyvtár ny. tudományos főmunkatársa; *P. Tóth Béláné* könyvtáros, Budapest; *Tűskés Tibor* író, a Pécsi Városi Könyvtár munkatársa; *Vértessy Miklós,* az Egyetemi Könyvtár ny. osztályvezetője.

A szerkesztő bizottság tagjai: *Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Győri Erzsébet, Karácsonyi Jánosné, Kéki Béla, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Kovács Dezső, Papp István, Sallai István, Szőke Tiborné.*

KÖNYVTÁROS

A KULTURÁLIS
MINISZTERIUM
LAPJA

INDEX: 25 449

Szerkesztő: **Páldy Róbert**

A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.
Telefon: 451-756, 664-805.

Kiadja a **Lapkiadó Vállalat**

1073 Budapest, Lenin krt. 9—11. Tel.: 221-283.

Levél cím: 1906 Budapest, Pf. 223.

Felelős kiadó: **Siklósi Norbert**

74.2449 Egyetemi Nyomda, Budapest

Felelős vezető: **Janka Gyula** igazgató

Terjeszti a **Magyar Posta**. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap-Irodánál (KHI, 1900 Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj 1/2 évre 36 forint. Egy szám ára 6 forint. Külföldön terjeszti a „Kultúra” Könyv és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat, H—1389 Budapest, Postafiók 149.

A tömegigény és a könyvtárak

„...most minden kérdéssel a befogadó milliók oldaláról kell foglalkozni.”
Aczél György

A közművelődési határozatban, az azt előkészítő és kísérő dokumentumokban a legnagyobb hangsúlyt a dolgozó rétegek, elsősorban a munkásság művelődésének igénye kapja. Ez természetes is, hiszen a szocialista művelődéspolitikának alapelve, hogy a művelődés a milliókért és a millióké legyen. Szocialista társadalomépítésünk mostani szakaszában azonban ezen az általános alapelven túl is különös jelentőséget kap a munkásosztály művelődésének elősegítése, mert csak ezen a lépcsőn juthatunk a társadalmi fejlődés magasabb fokára.

Ezért a közművelődési határozatból adódó feladatok számbavétele s megvalósításuk ütemének és módjának megtervezése során a közművelődési intézményeknek abból kell kiindulniuk, *milyen eredményeket értek el eddig a nép nagy tömegét érintő munkában*, mennyire szerteágazóak és milyen elevenek tömegkapcsolataik. Ez a szempont merül fel elsősorban a könyvtárak társadalmi hasznosságának megítélésében is. Érdemes tehát szemügyre venni, hogy a szocialista könyvtárpolitika 25 éve alatt sikerült-e a könyvtáraknak felhívni magukra a nagy dolgozó rétegek figyelmét, *sikerült-e jó tömegkapcsolatot kialakítaniuk*.

A könyvtár felel a tömegigényre

Nézzük először a könyvtárak igénybevételének adatait. 1973-ban a tanácsis és a szakszervezeti közművelődési könyvtárakban 2 millió 250 ezer beiratkozott olvasó, vagyis a lakosság 21,7 százaléka 56 millió 500 ezer kötet könyvet kölcsönzött. Ezzel az eredménnyel hazánk a Szovjetunió és a legfejlettebb ipari államok után következik a könyvtárhasználatban. Akárhogy is vesszük, *ezek a számok hatalmas tömegérdeklődésre utalnak*, s ez az érdeklődés nem is új keletű, hiszen már évek óta ezen a színvonalon mozog. Nagy ereje könyvtárgymunkánk az az eleven tömegkapcsolat. Huszonegy, főként ipari városban (Ajka, Balassagyarmat, Dunaujváros, Gyula, Jászberény, Kaposvár, Kazincbarcika, Kiskunhalas, Leninváros, Mátészalka, Miskolc, Nagyatád, Salgótarján, Százhalombatta, Székesfehérvár, Szolnok, Szombathely, Vác, Várpalota, Veszprém, Zalaegerszeg) a lakosság olvasói aránya már meghaladta a 30 százalékot is, néhányban a 40 felé közeledik. Ez városenként 8—10—16 ezer ember könyvtári kapcsolódását jelenti, ami nem kis dolog. *Büszkeség* tölthet el ennek láttán bennünket, könyvtárosokat, *de nagy felelősség* is. Azt jelenti ez, hogy könyvtárügyünk helyesen ismerte fel a nagy rétegek művelődési igényét, és hogy a könyvtár felelni tud a tömegigényre. A tömegkommunikációs eszközök, a rádió, a televízió és a sajtó közönségkapcsolatához méltán sorolódik a könyvtáraké is.

Érdemes szemügyre venni, hogyan is jutottunk el ehhez az eredményhez. Emlékezzünk csak vissza a 10—15 évvel ezelőtti időkre: mi volt akkor az olvasótábor fejlődésének legnagyobb problémája? Akkorra már kialakultak az országban a könyvtárhálózatok, de azt láttuk, hogy míg a kis településeken, falvakban a lakosság olvasói aránya meghaladta a 20 százalékot, sok helyen közeledett a 30 felé, addig a nagyobb településeken ez mindenütt 10 százalék alatt volt. A *patriarchális könyvtárszervezési* tevékenység, a jó személyi kapcsolatok révén a falvakban sikerült közel hozni a könyvtárhoz a lakosság jó részét, de a városokban ez nem ment. Aggodalommal figyeltük ezt a jelenséget! Azt gondoltuk, hogy a városias és nagy-közseges vidékek örökké hátrányban maradnak ezen a téren az aprófalvas megyékkel szemben. Ma pedig az országos 21,7 százalékos olvasói átlaggal szemben a községek átlaga csupán 18,4 százalék, s így volt az már 1970-ben is, a különbség évről évre nő. Mi hozta meg ezt a fordulatot, amely a városi könyvtár iránt felkel-tette a dolgozó rétegek érdeklődését? Az, hogy a közbeeső időben *sikerült megte-rementeni s általánossá tenni a korszerű városi könyvtár intézménytípusát*.

1958-ban Békéscsabán megnyílt az első szabadpolcos közművelődési könyvtár. A következő években gyorsan általánossá lettek az ilyen jellegű könyvtárak. Az 1964-

Kamarazeneest a Szombathelyi Megyei Könyvtár zenei részlegében (Garas Kálmán felvétele)

ben felavatott új kaposvári könyvtárnál és az utána következő új, vagy megújított könyvtárakban már *az épület, a könyvtári berendezés* is alkalmazkodott a szabadpolcos könyvtári módszer által követelt igényekhez és az ezek nyomán kibővült szolgáltatásokhoz. Ez *felkeltette a városi munkásság és az értelmiség érdeklődését*, hiszen a korszerű könyvtár egyben *minőségileg is magasabb színvonalú* szolgáltatásokat nyújtott. Az eredmények azt mutatják, hogy megtaláltuk bennük a tömegigénynek megfelelő intézményeket. A jobb közönségkapcsolatot a szolgáltatások bővítése és minőségi fejlődése (tájékoztató, idegen nyelvű művek és folyóiratok beszerzése, másolatok készítése, a mikrofilm-szolgálat bevezetése, zenei szolgáltatás rendszeresítése stb.) is elősegítette. A javuló szolgáltatások révén olyan *igényesebb olvasórétegeket* is nyertünk, amelyek korábban szegényesnek tartották a közművelődési könyvtárak művelődési lehetőségeit. A statisztikai eredmények egyértelműen mutatták *az olvasótábor számszerű növekedését*, de a könyvtári művelődési lehetőségek mélységben és magasságban is fejlődtek.

A demokratizmus egyik iskolája

Mi volt a 60-as évek elejétől fokozatosan általánossá váló könyvtártípusnak legjellemzőbb tulajdonsága? Az, hogy alapelveiben és működési gyakorlatában *mélyen demokratikus* volt. Az ember iránti általános bizalom, mely ezekben az években áthatotta a politikát, az egész társadalomfejlődést, nagyszerűen érvényesült a korszerű, szabadpolcos könyvtár életében. Nemcsak abban bízunk, hogy a könyvtári polcok közé beáramló emberek nem lopják el onnan a könyveket, hanem abban is — s ez a lényeges —, hogy megtalálják ott az érdeklődésüknek és fejlődésüknek megfelelő könyveket s nem a selejtes, vagy éppen visszahúzó műveket választják tanulmányozásra. Erre *a bizalomra felelt* érdeklődéssel, ragaszkodással a sok száz-ezer olvasó.

Számos példát hoztunk fel lapunk hasábjain évek során arra, hogy a korszerű feltételekkel induló új könyvtárakban ugrásszerűen nőtt az olvasók tábora. Szombathelyen 8-ról 13, Jászberényben 5-ről 7 és fél, Kazincbarcikán 5-ről 7, Miskolcon 48-ról 53 ezerre emelkedett az utóbbi években az új könyvtárak működése nyomán az olvasók száma. De valamennyi új könyvtár működése ugyanezt a tapasztalatot erősíti: *nem volt még rá példa, hogy egy korszerű, szépen berendezett könyvtár iránt ne nőtt volna meg ugrásszerűen a közönség érdeklődése*. Igaza van Papp Istvánnak, hogy a

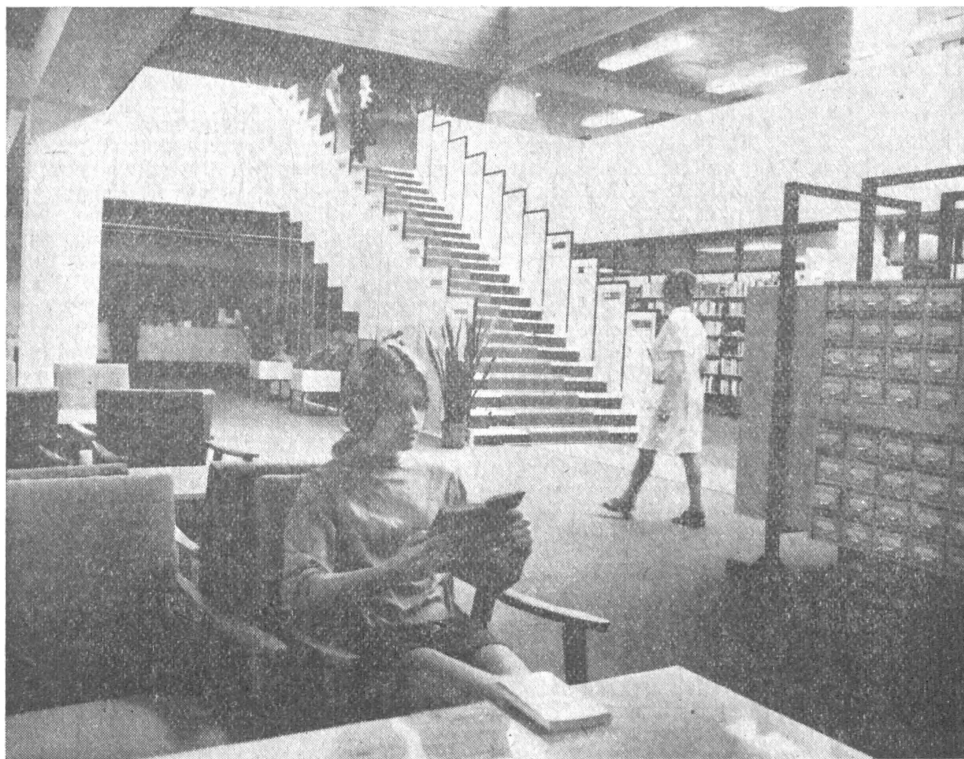
könyvtári beruházásra juttatott forintok rendkívül gyümölcsözőknek bizonyultak. (Társadalmi Szemle, 1974. 7. sz.)

Nem árt ez utóbbit szem előtt tartani. *Vitányi Iván* írja a *Kultúra és Közösség* első számában: „... az aktív művelődési tevékenység minden ember életének szerves része legyen. Ez ugyan ma még nem valósult meg, megvalósítása mégsem lehetetlen, ma már ki lehet számítani, hogy egy ilyen koncepció megvalósításához épületben, gépben, emberben stb. mi szükséges”. A könyvtárügyben ezt nemcsak kiszámítottuk, hanem tömegesen *ki is próbáltuk*. S a tapasztalatok nemcsak azt mutatják, hogy az eredmény örvendetes, hanem azt is, hogy *a könyvtár végeredményben olcsó intézmény*.

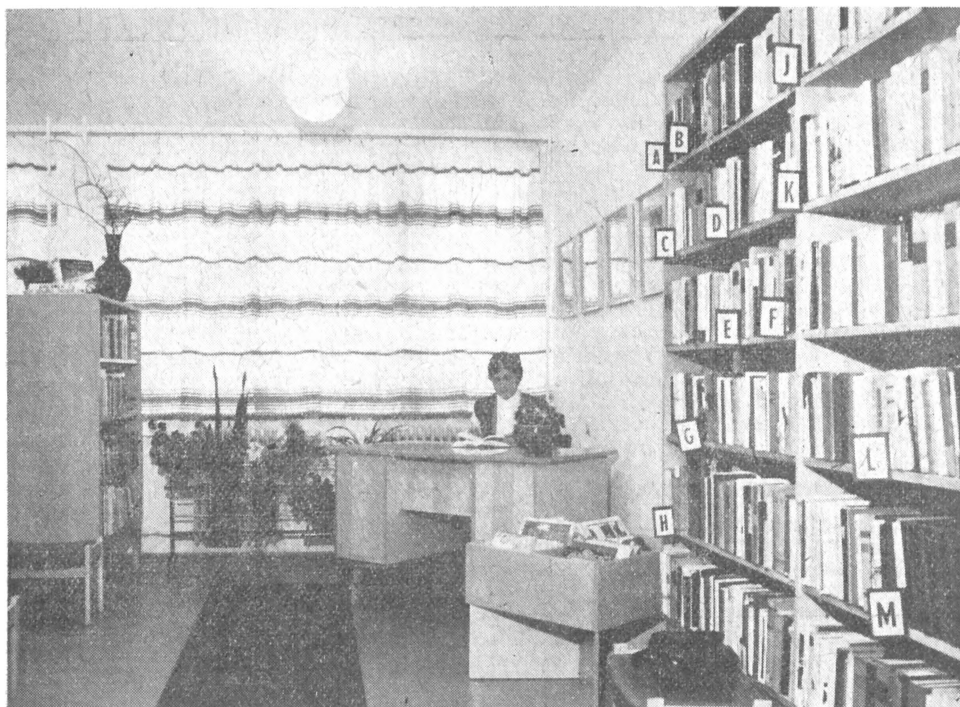
(Azt azonban, hogy a városi könyvtárak olvasói arányának javulásával egyidőben *a falvakban csökken* az olvasók száma, nem szabad figyelmen kívül hagynunk. Ez a körülmény arra kötelez bennünket, hogy a községek számára is találjuk meg a korszerű könyvtárformát. A tervek készen is voltak és vannak ehhez, de nem lett belőlük általános gyakorlat. A *körzeti könyvtárak rendszerére* gondolok, ezeknek megvalósítását azonban keresztelte *a klubkönyvtári mozgalom*, amely elvonta a művelődés alsó és középső irányítóinak figyelmét a fontosabb körzeti könyvtárakról. Pedig a falu és a város közötti művelődési különbség csökkentésének éppen a körzeti könyvtár az egyik kézenfekvő eszköze.)

Olvasók és művelődési közösségek

Miklós Pál ugyancsak a *Kultúra és Közösség* első számában írja: „A szocialista demokrácia kiszélesítésének és továbbfejlesztésének emberi feltétele éppen az, hogy az önálló gondolkodású és kritikai készségű, a világ dolgaiban önállóan eligazodni és ítéletet formálni tudó emberek tömegesen dolgozzanak közöttünk. A lakóhelyi és különösen munkahelyi demokráciának és a tényleges közéleti tevékenységnek a közművelődés nem csupán szellemi előfeltételeit teremti meg — azáltal, hogy a köz ügyeinek átfogó értelmezéséhez és mélyebb megértéséhez szükséges *műveltséget és szellemi csiszoltságot lehetővé teszi* —, hanem egyben igazi előiskoláit is szolgáltatja

A Miskolci Megyei Könyvtár alsó szintje az emeleti feljáróval (MTI Fotó)

A bócsi Borsodi Sörgyár szakszervezeti könyvtára (Bucsi Jenő felvétele)

a képzési, tanulási, művészeti és szórakozási közösségek megteremtésének útján.” (A közművelődés társadalmi szerepéről.)

A könyvtár tehát nem csupán azért válhat a közéleti demokratizmus egyik iskolájává, hogy *alapelveiben és működési gyakorlatában mélyen demokratikus*, hanem azért is, hogy művelődési kollektívák szervezője. Szintén Miklós Pál említett tanulmányából idézhetjük: „A közművelődés az embereknek a művelődésben való aktív részvételét jelenti. Azt kell elérnie, hogy a művelődni képes embereknek dönteni, választani legyen lehetőségük művek, produkciók, alkalmak között; hogy módjuk legyen a látottakat, hallottakat, olvasottakat feldolgozni, elmélyíteni; esetleg megkísérelni *alkalmazni*.” Itt ugyanaz az igény fogalmazódik meg, amit Veres Péter is jelzett évekkorábban, mikor felszólalt az olyan „magánolvasók” ellen, akik csupán átengedik magukon az irodalmi mű mondanivalóját, de az nem válik bennük magatartást és *közösséget formáló erővé*. Az igazi könyvtár tudatosan munkálkodik azon, hogy az olvasás közösségi indítást is adjon. S alig van érdemes könyvtárunk, amelyben nem működne művelődési közösségek, bár meg kell jegyeznünk, hogy ezek a közösségek a cselekvőkészségnek igen különböző fokán állnak. Azt minden esetre furcsának találhatjuk, hogy *Huszár Tibor*, aki *Közművelődés, közösség, társadalom* című tanulmányában szót ejt arról, hogy a művelődési otthonok sokféle művelődési munkaközösségnek adnak helyet, nem említi, hogy a könyvtárakban is szép számmal működnek ilyen munkaközösségek (Valóság, 1974. 5. sz.).

A könyvtárosok álláspontját ebben a kérdésben Papp István fogalmazta meg *És a könyvtár?* című írásában: „A *könyvtári környezet elsörendűen kedvező terep a közösségi és aktív jellegű művelődés kibontakoztatására*, olyan terep, ahol szervezés nélkül is „program” van reggeltől estig, s ezen túlmenően a szervezett programok is természetesen illeszkednek az elsődleges könyvtári funkciókhoz.” (Társadalmi Szemle, 1974. 7. sz.)

A hosszú évek során egyazon intézménybe járó, tehát összeszokott olvasók természetes úton válhatnak *egymás művelődését segítő* munkaközösséggé. Nem elég azonban ezt a folyamatot spontán fejlődésre hagyni, még a rokonszenvvel való figyelem is kevés, hanem *tudatos tevékenységgel* kell munkálkodni a közösségek fejlesztésén. Könyvtárosi lelemény, a szolgáltatások minőségének folytonos javítása szük-

séges mindahhoz, hogy *megfelelő arány* alakuljon ki a könyvtárhasználók között a spontán és a tudatos művelődés tekintetében.

Minden esetre: *a közművelődési határozat végrehajtásának nagy feladatára jó eséllyel indulnak a könyvtárak.* Úgy tetszik, hogy a siker reményében hármas feladat-tervet kell teljesíteniük:

1. A kipróbált úton új és megújított könyvtárak létesítésével s ezzel egyidőben a mozgósító tevékenység fokozásával törekedni a tömegbázis szélesítésére, *új olvasórétegek* megnyerésére.

2. Fejlesztési *szolgáltatások minőségét*, hogy az olvasótábor szélesítése mellett mélységben és magasságban is növekedjék a könyvtári művelődés lehetősége.

3. Tudatosan munkálkodni könyvtári *művelődési munkaközösségek* kifejlesztésén.

Páldy Róbert

Közművelődési könyvtárak Norvégiában

Ha külföldön járunk is, tükrében mindig hazánkat keressük. Többnyire ezt tettem én is norvég tanulmányutam során. S közművelődési könyvtárakat látogatva folyton a magunk könyvtárai jártak az eszemben: elbirják-e az összehasonlítást a norvég könyvtárakkal? Tudjuk, hogy a polgári országok könyvtárai közül a skandináv könyvtárak a legfejlettebbek. Ha ezek között a norvég könyvtárak nem is a leggazdagabbak, mégis *rendkívüli tanulságokat* kínálnak. Jellemző, hogy Norvégia volt az első skandináv ország, amely az angolszász közkönyvtári mintát átvette, s nem a német „Volsbücherei” volt a példaképe, bár a „Folkebibliotek” (népkönyvtár) kifejezést máig is megtartotta.

Az első, amit megirigyeltem, az *a norvég könyvtárak rangos helyzete a kulturális intézmények sorában.* Jól példázza ezt a norvég könyvtári törvény, amely szerint minden város vagy község 8000 lakosig évente lakosonként legalább 10 koronát köteles könyvtárfenntartásra fordítani, minden további lakosra pedig 5 koronát. A könyvtárak fenntartása tehát helyi feladat, amelyhez azonban az állam segínyt ad. A könyvtárak egyenletes fejlődését biztosító államsegély a helyi javadalom 25—28%-a között mozog. Az a könyvtár, amely bibliobuszt is működtet, további 50% külön segínyt kap. *Az egy lakosra jutó könyvtári javadalom átlaga az államsegéllyel együtt 15—20 korona között mozog.* (Ez 3—4 dollárnak felel meg.) A magyar közművelődési könyvtárak fenntartására lakosonként kb. 15 forint jut.

A norvég könyvtárak legjellegzetesebb statisztikai adata a kölcsönzési forgalom. Ennek az ország egy-egy lakosára számított évi átlaga 2,7 kötet, ami azért is feltűnő, mert kiderül belőle, hogy a miénknél sokkal gazdagabban ellátott norvég könyvtárak forgalmi adatai alatta állnak a mi adatainknak. Magyarországon a tanácsi könyvtárakban 4,3 — a szakszervezeti könyvtárakkal együtt 5,4 — kölcsönzés jut egy főre, ami a norvégnak éppen a kétszerese. Elgondolkoztató, hogy a miénknél sokkal gazdagabb könyvtárak forgalmi adatai miért állnak mélyen alatta a mi adatainknak.

Apró könyvtáraink statisztikai adatszolgáltatásának bizonytalanságát figyelembe véve is nagyon kedvező a mérleg számunkra. Adataink bár lényegesen szegényebb, mégis jól szervezett könyvtári hálózati rendszerről, módszertani szempontból pedig gondozott könyvtárak sokaságáról tanúskodnak, amelyek többségében szolid, mondhatnám: nemesgyszer túlfeszített könyvtári munka folyik.

A nagyon kedvező számok mögött azonban lehetetlen észre nem vennünk néhány aggasztó jelet is, amely éppen a norvég könyvtári helyzet ismeretében eléggé feltűnően mutatkozik meg.

A magyar könyvtári mutatók — például a kölcsönzési forgalom mutatói — kedvező szinten tartása a tömegkommunikációs eszközök versenyében egyre nehezebbé válik. Könyvtáraink nagy erőfeszítést tettek az Európa-szerte is kiemelkedő könyvforgalom elérésére érdekében, olvasóik létszáma azonban már évek óta változatlan, nem növekszik. (Az azonos szint megtartása is pusztán annak a következménye, hogy az időközben létrejött nagyobb könyvtári intézmények olvasólétszáma lényegesen nagyobb, mint a régi keretek között volt.) A magyar közművelődési könyvtárak forgalma azonban a legutolsó esztendeig mégis emelkedett. (Még 1972-ben is 3,1%-kal!) Am a forgalom növekedése nem az olvasólétszám növekedésének arányában következett be, hanem a már meglévő olvasókra jutó forgalom emelése révén. Így az egy olvasóra számított átlagforgalom 1969 és 1972 között 27-ről 28,4-re emelkedett, s néhány könyvtárban már ijesztő méreteket öltött. (Doboz 56, Gádosor 61,6, Nagydorog 64,2, Szabadbattyán 54,4, Elek 45, Gárdony 51, Budakalász 52,6, Velence 50,3 stb.)

Az erőfeszítésnek meg is lett a visszahatása, mert 1972-ről 1973-ra az ország egy lakosára jutó évi kötetforgalom 4,4-ről 4,3-ra esett vissza (a szakszervezeti könyvtárakkal együtt 5,5-ről 5,4-re).

A túlságosan magas számok egyrészt a magyar könyvtárak „kölcsonzőkönyvtári” jellegére utalnak, másrészt azonban arra, hogy a legtöbb helyen, ahol a könyvtárak olvasólétszáma már régen stagnált, a könyvtárosok csak az egy olvasóra jutó forgalom növelésével tudták összeforgalmukat növelni. A norvég könyvtárak forgalma gazdagságuk ellenére is a magyar könyvtáraké mögött marad, de náluk a szakirodalom kölcsönzési aránya csaknem mindenütt eléri a teljes forgalom 45–50%-át. A könyvtárak szolgáltatásai egyébként is kiszélesedtek, s különösen a helybeni használat, a zenehallgatás stb. fejlődött. Legjobb könyvtáraink is ugyanezen az úton haladnak, és nálunk is mind nagyobb hangsúly esik a szakirodalomra, a vele kapcsolatos helybeni használatra. Mindezek természetes következménye az egy-egy olvasó által kivitt könyvek átlagszámának bizonyos fokú csökkenése. (Miskolcon 1969-ben még 37 volt az egy olvasóra jutó kötetforgalom, 1972-ben már kevesebb: 35,4 kötet; Tatabányán 29-ről 23,8-ra, Veszprémben 32-ről 28,3 kötetre mérséklődött az átlag.)

Olyan könyvtárügyi létrehozása, amely a tömegközlelési eszközök mai versenyében is megállja a helyét, csak az olvasók számára nyújtott legnagyobb kényelem biztosításával, az információs igények messzemenő kielégítésével s a szakirodalom fokozottabb rendelkezésre bocsátásával lehetséges. Ezt szeretném igazolni a norvég könyvtárügyi szervezet és ellátás, az olvasószolgálat, a könyvtárépítés néhány érdekesebb tapasztalatának bemutatásával.

A könyvtári szervezet

A norvég közművelődési könyvtárak szervezete emlékeztet a miénkre. A városok és a községek által fenntartott könyvtárakat a megyei könyvtárak fogják össze (fylkesbibliotek), ezeknek — amellet, hogy betöltik a városi központi könyvtár feladatát — az egész megyére kiterjedő feladatkörük van. (Bibliuszokat tartanak fenn, résztvesznek az iskolai könyvtárak közvetlen ellátásában, gondozzák a megye területén levő könyvtárakat, s a feladataik ellátására megyei segílyt kapnak.)

A községek közigazgatási egyesítése megtörtént, s ennek megfelelően az egy község (kommuna) településhelyein levő könyvtárakat a központi könyvtár fiókjai-ként kezelik.

Az ország összes közművelődési könyvtárainak hálózati központja a magyar Könyvtártudományi és Módszertani Központhoz több vonásban hasonló intézmény, a Könyvtári Felügyelőség, amely a nálunk ismert módszertani irányítás, távlati tervezés stb. funkcióin felül ellátja a közművelődési és az iskolai könyvtárak országos szakfelügyeletét és gondoskodik az említett államsegélyek elosztásáról. Az államsegélyek rendszere biztosítja a könyvtárak egyenletes fejlődését, s minthogy a segítyezés a szakfelügyelettel áll összefüggésben, ennek hatékonyságát is szavatolja.

Noha az iskolai könyvtárakat ugyanez a felügyelőség irányítja, az iskolai könyvtárak külön rendszert alkotnak, és a fenntartó tanácsok költségvetésében is külön történik róluk gondoskodás. A törvény szerint a fenntartók minden alsó tagozatos (1—4. oszt.) tanuló után évi 10 koronát, minden felső tagozatos tanuló után pedig évi 15 koronát, de legalább 500 koronát kötelesek adni. Az államsegély a helyi költségvetés 20—25%-a.

Számos községben kísérletképpen egyesítették az iskolai és a területi közművelődési könyvtárakat. Az integrációnak lelkes hívei vannak, mégpedig többnyire iskolai könyvtárosok körében. A közművelődési könyvtárosok többsége húzódozik tőle, mert véleményük szerint az egyesített könyvtárakban számos helyen csökken, vagy legalábbis nem emelkedik a felnőttek száma, s az egyesített könyvtárban az iskolai-ifjúsági könyvtári jelleg uralkodik. Személyes tapasztalataim azonban nem támasztották alá ezt az aggályt. Lehet, hogy csupa olyan egyesített könyvtárt láttam, ahol a könyvtárosok lelkesedtek az integrációért, egyébként pedig megvoltak az egyesítés feltételei (megfelelő épület, berendezés) is.

A könyvtárellátó

Amikor tudomásomra jutott, hogy Norvégiában egy-egy könyvtári könyv átlagosan 100 kölcsönzést bír el (a miénknek csaknem a kétszeresét), kíváncsivá lettem a könyvtárak ellátására.

A norvég könyvtárellátó múltja 1902-re nyúlik vissza. Ekkor alakult egy intézmény „Folkeboksamlingen Ekspedisjon” címmel, ennek feladata volt jó minőségű kötéssel ellátott könyvek eljuttatása a népkönyvtárak számára, egyben pedig az oktatásügyi minisztérium népkönyvtári ajánló jegyzékeinek szétküldése is. Ez az intézmény a Norvég Könyvtáros Szövetség kezdeményezésére 1958-ban szövetkezetté (vagy

A Haugesundi Városi Könyvtár

talán inkább részvénytársasággá) alakult át, azzal az igénnyel, hogy a használó könyvtárak legyenek a szövetkezet tagjai, s beleszólási jogot is kapjanak ügyeibe. Az állam 150 000 korona hozzájárulással vált résztulajdonossá, a Norvég Könyvtáros Szövetség szintén résztulajdonos lett, a helyi könyvtárfenntartók pedig azzal, hogy 1200 lakosonként 300 koronás hozzájárulást fizettek be, ugyancsak résztulajdonossá váltak. Az új szövetkezet (részvénytársaság) neve: A/L Biblioteksentralen. Végrehajtó bizottsága 6 tagból áll. Hivatalból tagja az igazgatóságnak az intézet igazgatója és a kötetzet vezetője. A végrehajtó bizottság tagjait — kivéve a könyvtárellátó említett két személyét — az évi közgyűlés választja.

Az intézmény feladatai: beszerzi a könyveket a könyvtárak számára; ezeket olcsó, tartós könyvtári kötéssel és jelzetekkel látja el, s könyvtári használatra is felszereli; ellátja a könyvtárakat katalóguscédulákkal, továbbá nyomtatványokkal, felszerelési tárgyakkal, eszközökkel (például gyermekfoglalkozásokhoz még bábukat és bábszínházi kellékeket is árusít). A könyvtárellátó mérnökei elkészítik az új könyvtárak berendezési terveit, és az intézmény könyvtári bútorok eladásával is foglalkozik.

A könyvtárellátó nemrég költözött át 6500 m² alapterületű új épületébe.

Kötészete a gépesítés magas fokán áll. A félautomata gépeket fokozatosan teljes automata gépekre cserélik ki. (Az elmúlt évben 1 000 000 koronáért vettek gépeket.) A kötés minősége kitűnő. A kötetzet kapacitása napi 8000 kötet. Az elmúlt évben a könyvtárellátó 871 000 kötet könyvet forgalmazott. A kötetzet egyik részlege a régi könyvek újrakötését is vállalja. A könyvtárakból évente 15—20 000 könyv érkezik ide újrakötésre. Egy újrakötés ára 26 korona. (Egy új könyv ára könyvtári kötésben körülbelül 40 korona.)

A könyvtárellátó bibliográfiai osztálya a már említett katalóguscédula-szolgáltatáson felül annotált ajánló jegyzékeket is készít a közművelődési és az iskolai könyvtárak számára, s tanácsadó szolgálata segítséget nyújt a különleges gyűjteményrészlegek gyarapításához. 1964 óta az előfizető könyvtáraknak folyóiratcikk-katalógus összeállításához is gyárt kártyákat, és sokszorosított újságkivágatok formájában eljuttatja hozzájuk a könyvekre vonatkozó kritikákat, a referenzs-könyvekről szóló ismertetőket.

A könyvtárellátó különleges feladata a „Norvég Kulturális Könyvalap” gondozása. Minthogy Norvégia kis lélekszámú, kis nyelvterületű ország, az alap az eredeti norvég nyelven írt irodalom helyzetének javítása céljából alakult, s minden ilyen könyvből az ország minden egyes könyvtára számára egy-egy példányt ingyen adományoz; ezek szétosztásával a könyvtárellátót bízta meg. 1972-ben a könyvtárellátó 158 000 ingyenes könyvet küldött szét a könyvtáraknak. (Egy-egy műből kb. 1000 példányt vesz meg az állam számára.)

Az olvasók szolgálata

Érdekes ellentmondásnak tűnik: valamennyi könyvtárban, ahol csak megfordultam, általános elvként hangoztatták, hogy figyelmük középpontjában az olvasó áll, és nem elsősorban a gyűjtemény, mégis ha megkérdeztem, hány olvasójuk van, a legtöbb helyen nem tudtak választ adni. Az országos statisztikák sem nyújtanak mást, csupán az állomány és a forgalom adatait, de különös hangsúlyt kapnak a statisztikákban a fenntartásra (költségvetés, államsegély) vonatkozó adatok.

Mi sem képzeljük, hogy az olvasókkal való törődés azok nyilvántartásával azonos; a norvég könyvtárakban a hangsúly nem az olvasók nyilvántartásán van, hanem azon, hogy a használatot minél egyszerűbbé, bürokráciamentessé tegyék.

Kölcsönzési rendszerük (általában fotó-rögzítésű) például lehetővé teszi, hogy bárki bármely közművelődési könyvtárból visz is ki könyvet, azt a rendszer bármelyik könyvtárába visszaviheti (sőt sok helyen egy nyíláson bedobhatja), s ha az olvasó egy helyen nyilvántartásba kerül, olvasójegyével szabadon használhatja a rendszer (sőt az ország) minden közművelődési könyvtárát. Könyvtárhasználati, beíratkozási díj nincs.

Igen nagy figyelmet fordítanak a mozgásban korlátozottakra és a betegekre. Például az oslói városi könyvtár házhoz szállítja a könyveket mindenki számára, aki ezt kéri. Az újabban épített könyvtárakban a legfontosabb olvasószolgálati helyeket a lépcső nélkül megközelíthető földszintre helyezik, illetve lépcső nélküli feljárót terveznek a tolokocsival közlekedők számára. A mozgásban korlátozottakról történő gondoskodásukat következetesen végig viszik. Például egy-egy W. C.-t, mosdót is úgy rendeznek be, hogy azt a tolokocsival közlekedők is igénybe vehessék.

Norvégia ritkán lakott ország, mindössze 12 lakos él egy-egy négyzetkilométeren, ezért igen nagy a jelentősége a bibliobuszok alkalmazásának. A megyei könyvtárak lényeges feladata, hogy területük gyéren lakott helyeit bibliobuszok segítségével lássák el. A 19 megyei könyvtár közül 7 kapott eddig bibliobuszt, Bergen pedig könyvtári hajót rendezett be, amely a fjordok melletti kis településeket keresi fel. A tervek szerint minden megyei könyvtárnak juttatnak majd bibliobuszt. Az általuk látogatott helyek száma járműenként 100—170 között mozog, és olyan településeket is felkeresnek, amelyeken mindössze 10—12 ember lakik. Az Oslói Központi Könyvtárnak is van bibliobusza. A norvég felfogás szerint az apró településeket nem érdemes jelentéktelen könyvtárakkal teleszórni; a bibliobusz egy nagy könyvtár teljes állományát rendelkezésükre bocsátja, minthogy nemcsak kölcsönöz, hanem kéréseket is felvesz, és ezeket a legközelebbi útja alkalmával teljesíti. Oslóban a központi könyvtár a jövőben nem kíván 1000 m²-nél kisebb alapterületű fiókot létrehozni. Ahol azonban ilyen nagy könyvtár fenntartása nagyon gazdaságtalan volna, inkább bibliobusz segítségével teremtik meg a megfelelő választékot.

Már az elmondottak is jelzik a messzemenő gondoskodást az olvasókról; az olvasószolgálat fő törekvése az, hogy az olvasó valóban hozzájusson a keresett könyvhöz. A szabadpolec kontinensünkön először a skandináv államokban honosodott meg, ott is — úgy tudom — norvég kezdeményezésre. A szabadpolecra helyezett könyvek aránya magasan a nálunk szokásos felett van, sőt számos könyvtárunkban a teljes állomány közvetlenül hozzáférhető.

A könyvtárak állománygyarapítási kerete lényegesen magasabb mint nálunk, az igénybevétel pedig kisebb, viszont szélesebb skálájú; keresett könyvek fellelésére a polcon sokkal több esély van, mint a mi szegényesebb kínálatunk és olvasóink hangsúlyozottabban szépirodalmi érdeklődése mellett.

A tágas olvasói terekben a nagy mennyiségű prézens állományon kívül kényelmes olvasóhelyek is találhatóak. Az olvasói terek prézens és kölcsönzési része egyetlen térrendszert alkot — közös referenzszolgálat — ugyanúgy, mint nálunk.

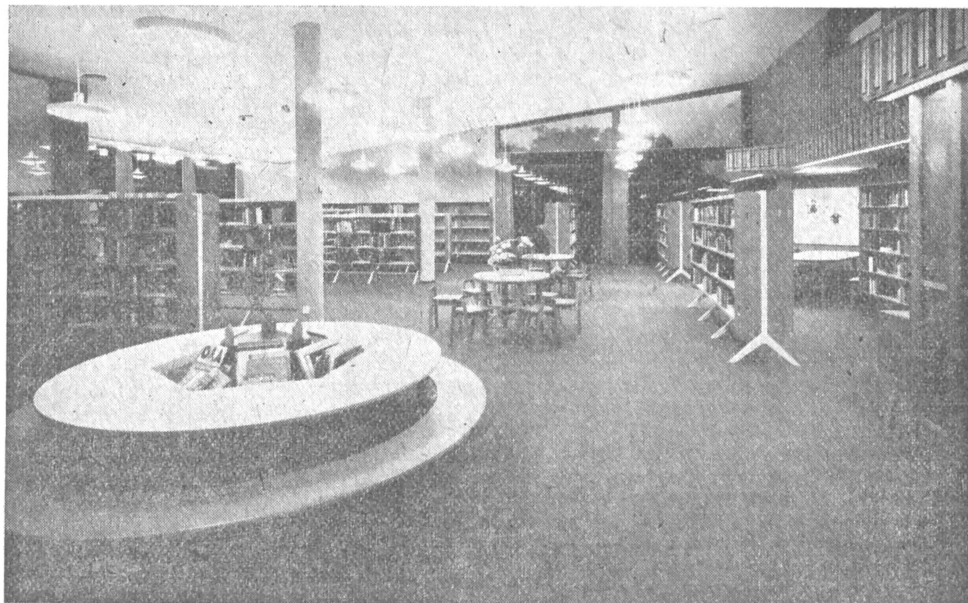
A hangsúlyeltolódás — amint már említettem — az irodalomhasználatban van: amíg a mi könyvtáraink jórésze még a „kölcsönzőkönyvtár” fókán áll, a norvég könyvtárnak a tájékoztató és a gyakorlati életet segítő (szakirodalom-használati) funkciója az erősebb, amit az igénybevétel szerkezete is igazol. Magyarországon az igénybevétel: 27% szakirodalom, 73% szép- és ifjúsági irodalom; Norvégiában ugyanez kb. 50—50%.

Épület, normák

Nem szándékozom egyenként leírni a látott könyvtárakat, inkább jellemző feladatköreik alapján tesztek különbséget köztük.

Számos könyvtárban érezhető a törekvés, hogy a hagyományos olvasószolgálat (kölcsönzés, helybenolvasás, audiovizuális eszközök használata, tájékoztatás) feladatkörét csoportos foglalkozásokkal, rendezvényekkel bővítsék, sőt konferencia-, illetve szemináriumi szobák is vannak közös témán dolgozó munkaközösségek számára.

A Haugesundi Városi Könyvtár gyermekrészele

Szembetűnik azonban olyan törekvés is, amely ezeket a közösségi feladatokat olyan mértékben igyekszik bővíteni, hogy a könyvtár elláthassa a művelődési ház feladatkörét is.

A hagyományos könyvtárakra néhány példa:

A megtekintett *Skedsmo*-i könyvtár, amely egyben Akershus megye könyvtára, 31 000 lakosú, három helységből egyesített községben van. Mindhárom könyvtár új (1961—70 között nyílt meg) 700, 500, 250 m²-es alapterülettel. A három könyvtár együttes alapterülete 1450 m², s mindegyik modern berendezésű, új önálló épületben működik. 1000 lakosra 46 m² alapterület jut. Együttes állományuk 48 000 kötet, forgalmuk 124 000 kötet. Összehasonlítva a hasonló lélekszámú magyar településekkel: Gyöngyös 340 m², Szentés 205 m², Erd 117 m², Hajdúböszörmény könyvtára 160 m² alapterülettel rendelkezik. Nyilvánvaló, hogy az összehasonlítás így nem egészen igazságos, mert Norvégiában könyvtárilag jól ellátott helyeket mutattak be. Ha azonban ezeket a könyvtári szempontból mintaszerűen ellátott, ugyanakkora lélekszámú Makóhoz hasonlítom, kiderül, hogy itt is csupán 747 m² az alapterület, az előbbinek körülbelül a fele! Az összehasonlításul említett magyar könyvtárak állománya és a forgalma azonban csaknem ugyanakkora, mint a meglátogatott norvég könyvtáré, tehát a mieink az eredményeiket sokkal mostohább körülmények között érik el.

A 81 000 lakosú *Stavanger* városi és megyei könyvtára 3120 m² alapterületével a mi nagyobb új megyei könyvtárainkhoz hasonló (elegáns kölcsönzőhelyisége 550 m², olvasó és folyóiratolvasója 392 m², gyermekkönyvtára 420 m², raktára 507 m², megyei célokat szolgáló raktára 120 m² alapterületű). Itt 40 m² hasznos alapterület jut 1000 lakosra. A könyvtár állománya 197 000 kötet, évi gyarapodása 15 000 kötet. 417 000 kötetes forgalmat bonyolít le évente.

Haugesund város könyvtára ma Norvégia egyik legmodernebb könyvtárának számít. A 27 000 lakosú város könyvtárának alapterülete 2083 m² (77 m² jut minden 1000 lakosra). Az eddigi példák is azt mutatják, hogy a norvég építési normák a mi normáink felett vannak. (Nálunk az 1000 lakosra jutó alapterület régi normáink szerint 12 000 lakos felett 32 m²/1000 lakos, az új távlati fejlesztési tervek szerint 55—65 m²/1000 lakos.)

A könyvtár 96 000 kötetes állományából 80 000 kötetet tart szabadpolcon. Az évi forgalom 203 396 kötet, ennek 42,9%-a szakirodalom.

A könyvtárépület maga is figyelemre méltó. Minthogy egy kis kiemelkedésen fekszik, bejáratához több fokozatú, enyhén emelkedő lépcső vezet. A lépcsőt szerpentinszerűen lépcső nélküli feljáró keresztezi, amelyen tolókcscik közlekedhetnek.

A könyvtár bejárata közvetlenül a kölcsonzói térbe nyílik, a bejárati ajtóval szemben van a kölcsonzópult. A bejárat mellett újságotlaszó (klubövezet) van. A kölcsonzói tér egy elkülönített része a zenei részleg. A helybenolvasás tere ugyancsak a földszinten van, a kölcsonzói tér öbleként alakították ki. A nagy belmagasságú kölcsonzói tér felső részét galéria övezi. Lehetséges, hogy a galériás megoldás légtérpazarló, azonban igen impozáns. A galéria szintjére a bejárati ajtó mellett elhelyezték és a kölcsonzói tér közepén álló lépcsón lehet feljutni. A földszinten van még a helytörténeti részleg és a kiegészítő raktár is. Az első emeletet szeminárium szobák és kutatószobák, a gyermekrészleg és az irodák foglalják el. A kölcsonzói tér földszintjét és a galéria szintjét az utcafront felé fűrészfogasan képezték ki, ennek mélyedéseiben igen kellemes kutatói helyeket létesítettek.

Az épület beosztása különösen azért figyelemre méltó számunkra, mert a földszint túlnyomó részét a közvetlen olvasószolgálati terek foglalják el. A magyar gyakorlatban ezt a kívánatos elvet mindeddig nem sikerült kielégítő módon megvalósítani.

A 45 000 lakosú *Skien* város könyvtára arra jellemző példa, hogy noha 800 m² alapterületű „régii” könyvtára alig több 10 évesnél, a megnövekedett feladatok ellátására, a szűkült kölcsonzói tér mellett épült művelődési házba újabb 800 m² alapterületű könyvtárat terveztek. Ezt a régi könyvtárrépléssel úgy kapcsolták össze, hogy a két épületrész funkcionálisan egy könyvtárnak számít. Számunkra ez a példa azért is figyelemre méltó, mert nálunk is vannak viszonylag nem rég épült, de szűkre méretezett könyvtárak. Sajnos, azonban a norvég példával szemben nálunk az a gyakorlat, hogy ha egyszer egy könyvtár megépül valahol, akár megfelelő a mérete, akár nem, bővítése aligha kerül újra a napirendre.

A meglátogatott számos könyvtár közül még egy olyat is említésre méltónak tartok — *Fridrikstad* városi-megyei könyvtárat —, amely egyben a művelődési ház feladatkörét is betölti. A gondolat nem új Norvégiában, hiszen ez a könyvtár mai alakjában, több mint 50 éves. A 150 000 kötetes könyvtárba 320 folyóirat, 50 napilap jár, évi forgalma 183 000 kötet. A városi funkciót szolgáló könyvtárrész úgy látja el a művelődési ház feladatkörét is, hogy az nem megy a könyvtári feladatok rovására. A művelődési házban szokásos tevékenységre ugyanis külön költségvetése van. A könyvtár hangversenyteremmel rendelkezik, szimfonikus zenekart támogat, önálló nagy kiállítási terme van, és 5 helyiségben szakköröket foglalkoztat (fiatal háziasszonyok körét, politikai vitakört stb.).

A kölcsonzói és az iskolai könyvtárak kapcsolata

A kölcsonzói és az iskolai könyvtárak külön hálózatot alkotnak, de kapcsolatuk szorosabb mint nálunk. Egy központhoz tartoznak, s a megyei könyvtárak érdekes módon segítik őket. Nálunk ismeretlen az iskolák támogatása csoportos használatra szolgáló könyvekkel. Ott a megyei könyvtárak 40—50 példányos készleteket tartanak fenn olyan könyvekből, amelyeket az iskolák valamely osztálya csoportos feldolgozásra szán. Megjegyzem, hogy nem a kötelező olvasmányokról van szó, mert a kötelező olvasmányokat minden iskolai könyvtár kellő példányszámban állományában tartja. A megyei könyvtártól az iskolák megkapják a készletet jegyzékét, ennek alapján az iskola tetszés szerinti számú készletet kér, amelyből egy-egy osztály minden egyes tanulója kap egy példányt, s az így szerzett könyvvel közösen foglalkoznak.

Számos példa van arra is, hogy a kölcsonzói könyvtár valamely iskolában fiókkönyvtárat helyez el, például az oslói központi (Deichman) könyvtárnak több fiókkönyvtára foglal helyet iskolában. Kísérleti stádiumban van azonban egy új típusú könyvtár létrehozása is, az ún. egyesített iskolai és kölcsonzói könyvtár. Négy ilyet tekintettem meg, ezek legjellemzőbb példája *Trogstad* község egyesített könyvtára.

A könyvtár vezetője híve az iskolai és a kölcsonzói könyvtár egyesítésének, és az általa elképzelt együttélési formát valósította meg itt. Az iskola, amelyhez a könyvtár kapcsolódik, modern felszerelésű. A tantermeken és a tornatermen kívül tanműhelye, úszómedencéje is van. Az iskolát és a könyvtárat épületszárny kapcsolja össze, így a könyvtár benne van az iskolában, a területi olvasószolgálati feladatok ellátása mégsem zavarja az iskola munkáját.

A könyvtárhoz klub, előadóterem és szakköri helyiségek csatlakoznak, ezeket a tanulók és a nagyközönség egyaránt igénybeveszik. A könyvtár betölti a művelődési ház szerepét is. Költségvetését és az államsegélyt külön-külön kapja az iskolai és a kölcsonzói könyvtár céljára, a valóságban azonban egyetlen könyvtárként működik. Állománya 9617 kötet. (8213 kölcsonzói, 1404 iskolai.) Forgalma 15 928 — ebből 3738 kötet a szakirodalom —, olvasóinak száma 1038. Heti nyitvatartási ideje 44 óra. Költségvetése évi 61 120 korona, ehhez 28 357 korona államsegély járul.

A trogstadi iskolai-községi könyvtár

A könyvtárat egy könyvtáros és egy segédkönyvtáros működteti. A szorosan vett könyvtár alapterülete 378 m². A 4081 lakosú községben 94 m² könyvtári terület jut 1000 lakosra, egy lakosra pedig 2,3 könyv. Az évi forgalom lakosonként 4 kötet.

*

Úgy érzem, amit láttam, tanulságos volt. A nyugtalanító és az irigylésre méltó példák mellett örömmel tapasztaltam, hogy a magyar könyvtárépítési alapelvek a skandináv könyvtárakéhoz közel állnak. A fő különbség a megvalósítás színvonalában mutatkozik. Mi viszonylag olcsóbb, egyszerűbb megoldásokat keresünk. A norvég gyakorlat némely tekintetben előtte jár a miénknek, s nagy anyagi áldozatokat hoznak az olvasók kényelmére. (Például a fő olvasószolgálati tereknek a földszintre helyezésével.) Jövendő könyvtáraink tervezésében, reméljük, hasznosítani tudjuk majd a Norvégiában szerzett tapasztalatokat is.

Sallai István

PÁLYAZATOT HIRDET a Népművelési Intézet és a Debreceni Tanítóképző Intézet a népművelő-könyvtáros szak nappali tagozatán végzett fiatal közművelődési szakemberek részére „Diákkori terveim és azok megvalósulása, alakulása” címmel. A pályázóknak életútjukat — a pályakezdés körülményeit, sikereit, kudarcait, azok okát — kell leírniuk, továbbá azt, hogyan sikerült megfelelő kapcsolatot kialakítaniuk működési helyük lakosságával, annak rétegeivel.

A még nem publikált pályamunkákat három példányban, jelisével 1975. január 31-ig kell megküldeni a Népművelési Intézet kutatási osztályára (1251 Budapest I., Corvin tér 8.). Eredményhirdetés 1975. június 30-án lesz. Díjak: egy I. díj (3000 Ft), két II. díj (2000—2000 Ft) és két III. díj (1000—1000 Ft).

200 éves a Pécsi Egyetemi Könyvtár

A Pécsi Egyetemi Könyvtár, hazánk egyik első nyilvános könyvtára ebben az évben ünnepli fennállásának kétszázados évfordulóját.

A könyvtár alapításának időpontja az 1700-as évek második felére esik. Ez az az időszak, amikor a kor haladó és a tudományokat tisztelő főpapjai, főurai könyvtárakat hoztak létre hazánkban. De talán sehol sem volt olyan nagy az alapítás jelentősége, mint Pécsen, ebben a déli végeken levő magyar városban, amely egyrészt nem sokkal korábban szabadult fel a török uralom alól, másrészt pedig olyan kulturális örökséggel rendelkezett, mint a középkori pécsi egyetem, amelynek újra-felállítása e korban ismét előtérbe került.

Klimo György könyvtáralapítása

Klimo György, a tudányszereető és városa kulturális felemelkedését szorgalmazó pécsi püspök a kor haladó egyéniségeit követte, amikor már esztergomi kanonok korában könyveket kezdett gyűjteni. E korban már saját ex librise is volt. Az csak természetes, hogy amikor a pécsi püspöki széket elfoglalta — és ott elődei-nek számottevő könyvgyűjteménye is rendelkezésére állott — saját és elődei könyv-állományára támaszkodva a könyvtáralapítás gondolatával kezdett foglalkozni. 1754-ben készült — a felirat tanúsága szerint — első pécsi püspöki ex librise, amely szorosán összefügg a könyvtár tervszerű gyűjtésével, a könyvtáralapítás tényével.

Még nem tudjuk, mi módon (talán az általa Rómába küldött *Koller József* kutatásaiból, vagy más úton) szerzett tudomást Klimo a középkori pécsi egyetemről, és határozta el, hogy a régi egyetemet újra felállítja. Igaz ugyan, hogy ebben az időben komoly harc folyt a püspök és az ő földesúri joghatósága alá tartozó, de már a szabad királyi városi rangért harcoló város között, e harc azonban jó irányban befolyásolta a püspököt: a városnak kedvezni akarván, egyetemet kívánt adni püspöki székhelyének. E szándékán túlmenően azonban az egyetem felállítását tettekkel kívánta előkészíteni. Közülük a legfontosabb az egyetemi célok szolgálatára szánt könyvtár felállítása, valamint annak *1774-ben történt nyilvánossá tétele.*

A könyvtár „aranyterme”. Nevét onnan kapta, hogy az itt elhelyezett könyvek többsége aranyozott kötésű

A könyvtáralapító Klimó püspök nemesi levele (MTI Fotó — Bajkór József felvétele)

A könyvtár nyilvánosságára vonatkozó számtalan dokumentum közül talán a legjelentősebb a könyvtár alapításának és nyilvánossá tételének dokumentálását tartalmazó emléktábla, amely a jelenlegi könyvtáráépület előcsarnokában van elhelyezve ugyanúgy, mint az 1774-ből származó használati szabályzat.

Egyébként a könyvtár nyilvánosságának tényére utal a jelenlegi könyvtáráépület lépcsőházában elhelyezett ún. Klimó építáfium. Ennek szövegében egyebek között ott áll a következő mondat: „Klimó... prima in Hungaria bibliotheca publica condita”, azaz [a] Klimó... [által] Magyarországon elsőként alapított nyilvános könyvtár. (Megállapításunk szerint ez a márványtábla az eddigi véleményekkel szemben nem Klimó püspök sírköve. A közelmúlt gondos szövegvizsgálata és más sírkövekkel való összevetése arra a következtetésre vezette többek között e sorok íróját is, hogy Klimó utódai „méltó emléket kívántak állítani a könyvtáralapító püspöknek”. Az emléktáblát a neves Sartori szobrászművész faragta, az emléktábla szövegében gondosan fel vannak sorolva Klimó címei, érdemei, tettei, valamint arra is található benne utalás, hogy a püspök hol van eltemetve. Véleményünk szerint, ha e táblát Klimó sírja fölé kívánták volna elhelyezni, akkor történt volna arra is hivatkozás, hogy ez Klimó sírja, nem pedig arra utalna a szöveg, hogy hol temették el a könyvtáralapító püspököt. A kérdést azért kívántuk így mértékben kiemelni, mert véleményünk szerint az eredetileg Klimó síremlékének nevezett emlékmű nagyon jó helyen van: a könyvtár lépcsőházában méltó emléket állít a könyvtáralapítónak.)

Klimó könyvgyűjtéséről, a könyvtár alapításának tényéről és a működés első éveiről most nem kívánunk részletesen beszámolni. Az évforduló alkalmából ugyanis a Pécsi Egyetemi Könyvtár jubileumi évkönyvet ad ki, ennek egyik tanulmánya részletesen foglalkozik Klimó szerepével, könyvgyűjtésével és a könyvtár történetének első időszakával. E helyen csupán annyit kívánunk megjegyezni, hogy a Pécsi Egyetemi Könyvtár egykori igazgatójának, *Halász Pál* professzornak a megállapítása szerint „a könyvtár az 1850-es évekig európai könyvtári színvonalon állott: a legfontosabb tudományos művek mind megtalálhatók a könyvtár állományában”. Halász Pál állítását most már az ún. Klimó-könyvtár részletes feltárása is igazolja: az 1960-as években elkészült a műemléki könyvtár teljes állományát feltáró címlapfotó-katalógus, amely az 1830-as évekből származó „szakkatalógussal” együtt dokumen-

tálja, hogy a legfontosabb európai tudományos művek — azok, amelyekre e korban az egyetemes ismeretek kutatásában szükség volt — valóban mind megtalálhatók az állományban.

A továbbfejlesztő: Szepesy István

Klimo György könyvtáralapítása azonban csak a kezdet volt. A következő évszázadban Szepesy István már megfelelő hajlékot is juttatott a könyvtárnak. Szepesy elődje nyomdokain haladva szintén egyetem, illetve főiskola létesítésén fáradozott. Ezzel függ össze az a maradandó tette is, hogy főiskolai célra építtette a jelenlegi könyvtárárpületet, de közben megszerezte a volt pálos rendházat, és mivel az „iskolai célra alkalmasabb” volt, az eredetileg más célra szánt épületbe helyeztette a „püspöki nyilvános könyvtárat”. Szepesy érdemei azonban nem merülnek ki a „méltó hajlék” emelésével, ő maga még ennél is többet tett: a két teremnyi Klimo-könyvtár mellett külön teremben helyeztette el az általa gyűjtött állományt, mintegy külön kis „Szepesy-könyvtár”-ként. Hogy Szepesy mily nagy gonddal foglalkozott a könyvtár ügyeivel, arra vonatkozólag szintén több dokumentummal rendelkezünk. Néhány évvel ezelőtt került elő Szepesy könyvtárrendezési utasítása. Ez az utasítás a lehető legnagyobb gondossággal írja elő a könyvtári munkákat, azok különböző szakaszait, tartalmi és formai követelményeit. A rendelkezésből világosan kitűnik, hogy Szepesy más városokban járván is foglalkoztatták a könyvtári kérdések. Csakis a szerzett tapasztalatok alapján adhatott ki olyan — a maga korában korszerű — könyvtárrendezési utasítást, amelynek megvalósításával könyvtárai maradandó könyvtári rendet hoztak létre. Elég talán arra utalnunk, hogy a Klimo-könyvtár mai elhelyezési rendje ugyanaz, mint amit a múlt században Szepesy könyvtárrendezési utasítása előírt. E kérdéssel kapcsolatban még annyit szükséges megemlítenünk, hogy Szepesy könyvtárrendezési utasításában külön foglalkozott a katalogizálással: ennek alapján készültek el az *1830-as években a könyvtár betűrendes és szakkatalógusai*, amelyek egészen a múlt évtizedig a könyvtár használatának alapját képezték.

Sajnos, a püspöki könyvtár történetéről aránylag kevés adat áll rendelkezésünkre; e kevés adat alapján készültek a már említett jubileumi évkönyv történeti tanulmányai. Annyit azonban itt is meg kell jegyeznünk, hogy a könyvtáralapító szándékai mindvégig megvalósultak: a könyvtár megnyitásától kezdve *mindvégig nyilvános könyvtárként működött*. Ezt igazolják azok a dokumentumok, amelyek a levelezésben, néhány kölcsönzési nyilvántartásban és a katalógusok előszavában ma is rendelkezésünkre állanak. Ugyancsak a nyilvánosságot igazolja a könyvtár 1835-től vezetett vendégkönyve, amelyben számos beírás és aláírás tanúskodik a könyvtár „jelességeiről”.

A pécsi egyetem könyvtára

1923-ban lezárult a könyvtár történetének első időszaka, az, amelyben a könyvtár „püspöki könyvtár”-ként működött. Ebben az évben került Pécsre a Pozsonyi Erzsébet Tudományegyetem, és a város akkori püspöke — a könyvtáralapító eredeti terveit valóra váltva — a *püspöki könyvtárat az egyetem rendelkezésére bocsátotta*.

A két világháború közötti időszakban a könyvtár megfelelt az akkori könyvtárügyi feltételeknek és főként a lehetőségeknek. Igen nehéz anyagi helyzete ellenére is igyekezett szolgálni az egyetemi oktatást és kutatást, és ugyanakkor — mivel Pécsen más számottevő könyvtár nem volt — a tudományos szakkönyvtári funkciókon kívül a közművelődési könyvtári feladatokat is ellátta. Ez az önmagában is ellentmondó funkciórendszer, illetve funkciómegoszlás, tetézve a gazdasági nehézségekkel, természetesen komoly nehézségeket támasztott a könyvtár életében és működésében: szinte lehetetlen volt valamennyi funkciót maradéktalanul ellátnia. Növelte a gondokat, hogy az egyetemen sok volt a változás: karok létesültek, megszűntek, átalakultak. Ilyen körülmények között is kiemelkedő munkát végzett a neves könyvtáros, *Fitz József*, aki a könyvtárban a modern könyvtári rendet megtervezte. Persze a gazdasági és az épületproblémákon ő sem tudott lényegesen segíteni, de a maga korában, az adott lehetőségek között maradandót alkotott.

Napjaink könyvtára

Mint minden könyvtár életében, a Pécsi Egyetemi Könyvtárban is a felszabardulás, illetve az ezt követő időszak hozott alapvető változást. A második világháború során lényeges vesztesége nem volt: viszonylag teljes állománnyal indult el a fordulat éve után a szocialista könyvtárra fejlődés útján. Igaz ugyan, hogy a kezdeti időszakban még hatottak azok a kedvezőtlen körülmények, amelyek egyetemi könyvtári működésének az előző időszakban is gátját képezték, azonban a közművelődési

könyvtárhálózat létrejötte és később az egyetem szétválása (külön orvostudományi egyetem létesült saját könyvtárhálózáttal), valamint a Tanárképző Főiskola és könyvtárának felfejlődése azt eredményezte, hogy a könyvtár a gátló tényezőktől megszabadulva, eredményesebben képes ellátni azokat a feladatokat, amelyek egyetemi könyvtári mivoltából reá hárulnak. Különösen fontos, hogy az utóbbi időben a könyvtár funkciórendszeréhez nem tartozó állomány nagy része az illetékes könyvtárakba került. Természetesen ez a profiltisztítás nem érinti a könyvtár műemléki állományát. A könyvtár ma alapvetően *társadalomtudományi*, ezen belül *állam- és jogtudományi szakkönyvtárként* működik, azonban mint egyetemi könyvtárnak feladata és célja az általános, valamint a tudományos szaktájékoztatáshoz szükséges referenz-irodalom beszerzése és gyűjtése is. Így funkciórendszerét tekintve a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának központi könyvtára — a tanzéki könyvtárak hálózati rendszerével egyetemben —, de ugyanakkor Dél-Dunántúl legnagyobb tudományos könyvtára lévén, a vonatkozó jogszabályok alapján ellátja a *regionális feladatokat* is.

A könyvtár állománya jelenleg több mint 360 000 könyvtári egység a központi könyvtárban, a hálózatához tartozó tanszéki könyvtárak együttes állománya pedig mintegy 70 000 könyv, illetve folyóirat.

A beiratkozott olvasók száma évenként kb. 3000, több mint 50 százalékuk az egyetem hallgatója. Más egyetemek és főiskolák hallgatói mintegy 35 százalékot tesznek ki, a beírt olvasók mintegy egynegyede tudományos kutató, tanár stb. Az évente forgalmazott könyvtári egységek száma 100 000 fölött van.

A hagyományos könyvtári szolgáltatások igénybevétele mellett igen erős fejlődést mutat az újabb szolgáltatásoké is. A szakreferenciái s az ezzel összefüggő szolgáltatások, a figyelőszolgálat, a folyóiratok tartalomjegyzék-fotói és más szolgáltatások elismerten emelték a könyvtár működésének hatékonyságát.

Meg kell azonban jegyezni, hogy a könyvtár komoly nehézségekkel küzd. 1957 óta állandóan szerepel a napirenden fejlesztésének szükségessége, az ügyben azonban még nem született megoldás. Ahhoz viszont, hogy feladatát határozottabban teljesíthesse, hogy szolgáltatásait növelje, a fejlesztés elodázhatatlan.

Dr. Fényes Miklós

Halálozások

Tyroler Gyula, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ny. igazgatóhelyettese július 29-én, hatvanegy éves korában hosszan tartó súlyos betegség után elhunyt. Eredményekben gazdag könyvtárosi pályafutását néhány hónappal ezelőtt, márciusi számunkban méltattuk, midőn nyugalomba vonulása alkalmából az Elnöki Tanács a Munka Érdemrend ezüst fokozatával tüntette ki. Amikor ismét hangsúlyozzuk Tyroler Gyulának a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár fejlesztésében kifejtett, nem múlt érdemeit, szomorúan kell megállapítanunk: életének munkában eltöltött évtizedeit nem követték a megérdemelt pihenés évei.

Besenyei Andorné, az Országos Takarékpénztár szakkönyvtárának vezetője július 30-án, hosszas beteg-

ség után elhunyt. Könyvtárosként először a Központi Statisztikai Hivatalban kezdett dolgozni, majd az Országos Széchényi Könyvtár munkatársaként tevékenyen közreműködött a Külföldi könyvek országos gyarapodási jegyzéke c. periodika megjelenésének előkészítésében. 1963-ban került az OTP-hez, melynek könyvtárát és a dokumentációját ő hozta létre. A korán elhunyt kartársnőben szerkesztőségünk tevékeny külső munkatársát gyászolja: lapunk orosz nyelvű tartalomjegyzékét több mint tíz éve ő készítette. Hűséges barátunk volt, emlékét megőrizzük.

Általános felügyeleti vizsgálat Veszprém megyében

Az elmúlt másfél évben három megyében volt művelődésügyi minisztériumi általános felügyeleti vizsgálat: 1973 első felében Heves, második felében Veszprém, ez évben pedig Győr-Sopron megyében.

Egy-egy megye általános felügyeleti vizsgálatának hasznossága elsősorban abban rejlik, hogy komplex módon, átfogóan tárja fel az érintett megye művelődési helyzetének egészét, az elért eredményekkel és megoldásra váró problémákkal együtt. Természetesen nemcsak helyzetelemzés a vizsgálat célja, hanem az ismert vagy a vizsgálat során feltárt hiányosságok megszüntetésének elősegítése is.

A megyék általános felügyeleti vizsgálatait a minisztérium tanácsi főosztályának irányításával az érdekelt osztályok, illetve főosztályok megbízottai végzik. A helyszínen szerzett tapasztalatok, a megye művelődésére vonatkozó dokumentumok stb. alapján elkészült mintegy húsz-harminc jelentés felhasználásával a tanácsi főosztály készíti el a minisztériumi összefoglalást, amelyet megyei kibővített osztályértekezleten vitatnak meg a megyei szakigazgatási szerv dolgozói és a minisztériumi vizsgálatban részt vett osztályok, illetve főosztályok képviselői. A minisztériumi értékelés rövidített változata kerül azután az eddigi gyakorlat szerint a megyei tanács vagy a végrehajtó bizottság testületi ülése elé.

Míndezt azért volt szükséges előre bocsátani, hogy érzékelhető legyen:

- az általános felügyeleti vizsgálat igen jó lehetőséget kínál arra, hogy egy-egy megye könyvtárügyének értékelése a művelődés egészének keretében történjék, és — ami még talán ennél is lényegesebb —, hogy a szükséges hatáskörökkel rendelkező testületek elé kerüljenek a vizsgált megye könyvtárügyének megoldásra váró legfontosabb problémái;
- másrészt az eddig leírtakból is következik, hogy az általános felügyeleti vizsgálat dokumentumaiban nem lehet és nem is célszerű minden könyvtári részletproblémával foglalkozni, hanem azokra a fő kérdésekre kell a hangsúlyt helyezni, amelyek fő szerepet játszanak az adott terület könyvtárügyének fejlődésében.

Ahhoz azonban, hogy a könyvtárügy szempontjából legfontosabb kérdések sumházására sor kerülhessen, a vizsgált megye könyvtárainak helyzetét, működési körülményeit, feltételeit, szolgáltatási körét és színvonalát, az intézmények irányításának kérdését stb. is szükséges számbavenni. Ez viszont már sokkal inkább a szakfelügyelet, mint az általános felügyeleti vizsgálat keretébe tartozik. Ezért is tekintünk minden minisztériumi általános felügyeleti vizsgálatot egyben szakfelügyeleti ténykedésnek is. Egy megyei vizsgálat lezárására a könyvtárügyi osztály részéről akkor kerül sor, amikor a könyvtári kérdésekben közvetlenül érdekelt megyei szakigazgatási szervek és a könyvtári hálózatok képviselői, valamint a vizsgálatot végző szakemberek közös munkaértekezleten megbeszélik a tapasztalatokat. Ilyen vizsgálatot lezáró tanácskozás volt legutóbb Veszprémben, ahol a megyei közművelődési és iskolai könyvtárak felülvizsgálatáról készült jelentést vitatták meg. A következőkben a vizsgálati anyag rövidített változatát, illetve annak legfontosabb megállapításait tesszük közzé.

I. A társadalmi háttér

Veszprém megye az ország egyik legdinamikusabban fejlődő és iparosodó területe: az egy lakosra jutó beruházási érték tekintetében a megye országosan is az elsők között van. Igen gyors az urbanizálódási folyamat; húsz év alatt 75 százalékkal nőtt a városokban élők száma, a lakosság több mint egyharmada a megye hét városában él.

A megyének még három sajátosságát érdemes kiemelni. Az egyik: a magyar megyék átlagához viszonyítva magas a városok száma, és ezeknek — annak ellenére, hogy többségük még kisváros jellegű és tényleges várossá fejlesztésük az életmód és kultúra területén sok gondot jár — a megye gazdasági, társadalmi és művelődési fejlődésében meghatározó szerepük van. A másik, hogy Veszprém megye kisközséges településszerkezetű, és bár az elvándorlás gyorsuló ütemű, a megye népességének kétharmad része még mindig a falvakban él. A községekben lakó keresők száma is jelzi, hogy az eljárók, a városok erősen koncentrált ipari bázisain dolgozó kétlakiak rétege igen tekintélyes nagyságú.

A fentiekben kívül még egy lényeges körülményt szükséges számításba venni,

A műemléképületben elhelyezett Veszprémi Megyei Könyvtár (MTI Fotó)

nevezetesen Veszprém megyének azt a szerepét, amelyet az idegenforgalomban és a belföldi üdültetésben betölt. A nyári hónapokban a Balaton északi partján levő települések lakóinak száma a többszörösére duzzad.

A megye településszerkezeti, gazdasági és földrajzi adottságai erősen befolyásolják a művelődési viszonyokat, így a könyvtárügy alakulását is. A városok nagy száma, gyors növekedése, a sok apró, de jelenleg még önálló ellátási egységet képező település nagyon megnehezíti a színvonalas és hatékony könyvtári szolgáltatások megteremtését. Ugyanakkor a megyére jellemző erőteljes gazdasági fejlődés, valamint a társadalmi élet területein bekövetkezett és várható változások mindinkább növelik és színvonalasabbá teszik a könyvtárakkal szemben támasztott társadalmi és egyéni igényeket.

Veszprém megye könyvtárügye a legtöbb mutatót tekintve eddig a megyék között az első vonalban szerepelt. Ez azért is figyelemre méltó eredmény, mert a könyvtárak tárgyi és személyi ellátottságában alig sikerült az átlagos színvonalat megteremteni. A működési feltételek elégtelensége okozta elsősorban azt, hogy a könyvtárügy egyenletes fejlődése az utóbbi években megtorpant, majd néhány területen stagnálás következett be.

II. A könyvtárak működési feltételei

Az ország többi megyéjéhez hasonlóan Veszprém megyében sincs hiány könyvtári szolgáltatóhelyekben, hiszen minden ezer lakosra több mint két könyvtári egység jut.

A közművelődési könyvtárak hálózatba szervezése már korábban befejeződött, de a gazdaságos és színvonalas könyvtári szolgáltatások megvalósítása érdekében még igen sok a tennivaló. A közművelődési könyvtárak telepítésének térképe szembe-tűnően jelzi a szervezési és könyvtárépítési feladatokat: a városok munkáslakta kül-területein és lakótelepein elérhető közelségben nincsenek könyvtárak, vagy a legjobb esetben is csak kis vonzóerejű kölcsönzőhelyek találhatóak. A nagy lemaradást

a városi könyvtári ellátásban nagyobb részt vállaló szakszervezeti könyvtári hálózat sem tudja kiegyenlíteni. Másrészt annak ellenére, hogy a falusi könyvtári ellátás ésszerű és gazdaságos szervezetének kialakítása terén — például a körzeti könyvtárügyben — a lehetőségekhez mérten igen jó eredmények születtek, még mindig nagy számban találhatók önálló egységként nyilvántartott, de erre a szerepre alkalmatlan tanácsi és szakszervezeti könyvtárak.

A hálózatok fejlesztése tehát bonyolult feladatok megoldását kívánja a megye könyvtárpolitikai irányítóitól: színvonalas szolgáltatásokra képes városi könyvtáraknak és azok hálózatának kifejlesztését, ezzel párhuzamosan pedig az ellátási körzetek szervezésének befejezését a kiemelt központokban működő körzeti könyvtárak vagy nagyobb ellátó központok kiépítése révén. A könyvtárügyi osztály jelentése azonban nem véletlenül hangsúlyozza, hogy *a körzeti könyvtárakat szakképzett, főhivatású könyvtárosok vezetésével, önálló szervezetként kell létrehozni, és hogy mindenképpen kerülni kell az eltérő funkciójú intézmények közötti indokolatlan alárendelési viszony létrehozását, amire a megye korábban több példát szolgáltatott.* (Lásd a Könyvtáros 1973. novemberi és 1974. áprilisi számát.)

A könyvtárak állománya

A tanácsi könyvtárakban 1972-ben csaknem egymillió könyv állt az olvasók rendelkezésére, és évenként mintegy hatvanezer kötettel növekszik az állomány. Az egy lakosra jutó kötetsszám meghaladja az országos átlagot, és nem rossz az ugyancsak egy lakosra számított beszerzési összeg mutatója sem. A települések között azonban igen lényeges különbségek vannak a beszerzési keretek nagyságában. A gyűjteményi feltételeket tekintve különösen rosszak a Balaton-parti települések adottságai. Még a helyi lakosság olvasási igényének kielégítésére sem elégségesek, nem számítva a vendéglátogatók igen differenciált érdeklődését. (Balatonfüreden például a beszerzési keret összege 27 000 Ft, ami csupán egy falusi könyvtár törzsanyagába tartozó művek beszerzésére elegendő.)

A szakszervezeti könyvtárakban mintegy negyedmillió könyv található, és ez az állomány évente igen ingadozóan 10—20 ezer kötettel gyarapszik. A könyvtári szempontból ellátott dolgozók számát tekintve a dolgozónkénti három kötet igen jó átlagnak számít, de ha figyelembe vesszük, hogy a Veszprém megyei szakszervezeti könyvtárhálózat a lakóhelyi, főleg a városi könyvtári ellátásban a többi megyéhez viszonyítva nagyobb szerepet vállal, és ha a könyvtári gyűjtemények nagyságát a szervezett dolgozók számához viszonyítjuk, akkor már nem tekinthető kielégítőnek a rendelkezésre álló állomány, sőt kitűnik, hogy erősen elmarad az országos átlagtól. Ugyancsak az országos átlag alatt marad az egy dolgozóra jutó állománygyarapítási összeg is.

Míg a szakszervezeti könyvtárak jórészt a tömeges kölcsönzési igények kielégítésére alkalmas gyűjteménnyel rendelkeznek, a tanácsai hálózat nagyobb könyvtárainak állománya gondosan válogatott és differenciált szolgáltatásra is alkalmas gyűjtemény. Figyelemre méltó, hogy mindkét hálózatban nagy gondot fordítanak a kellő számú újság és folyóirat beszerzésére annak ellenére, hogy a helybenolvasás lehetősége a legtöbb helyen erősen korlátozott.

A könyvtárak elhelyezése, felszereltsége

Veszprém megye könyvtárainak legégetőbb gondja a megfelelő elhelyezés megvalósítása. Talán egyik megyében sem érződik úgy a könyvtárak helyiséghiánya, mint a színvonalas szolgáltatásra felkészült Veszprém megyei könyvtárakban, de kiváltképpen a városi funkciót ellátó intézményeknél. Tapolcán szükséglakás képét ölti a városi könyvtár, a könyvtárosok létrán, a lépcsőfeljárót áthidaló pallón egyensúlyozva igyekeznek minden lehetséges felfelületet kihasználni. Várpalotán a városi könyvtár elhelyezése a legszerényebb igényeknek sem felel meg. A Balaton-parti települések könyvtárai kis alapterületűek és zsúfoltak, itt található a legrosszabbul elhelyezett könyvtárak. A Balatonfüredi Városi Könyvtár például 80 négyzetméteren 15 ezer kötetet tárol és 1500 olvasót fogad. A pár éve könyvtári célra kialakított megyei könyvtár épületének raktárterülete, de olvasótere is szűkös a nyilvános könyvtárakkal ellátatlan Veszprémben. A városi könyvtárak közül egyedül a keszthelyi könyvtár elhelyezési gondjain sikerült javítani a közelmúltban. (Könyvtáros, 1974. 6. sz.) Meg kell jegyezni, hogy ennek alapterülete is erősen elmarad a Szakmai irányelvek... c. dokumentumban rögzített kívánalmaktól.

A falvakban e téren sokkal inkább sikerült előbbrejutni és átmeneti megoldásokkal a sokszor áldatlan helyzetet javítani, azonban még a sikerültebb rögtönzések sem változtatnak azon, hogy a *megyében könyvtári célra új épület mind ez ideig nem*

készült. A hálózat fejlesztését, az ésszerű és gazdaságos könyvtári ellátás kiépítését gátolja az is, hogy csak a megyei könyvtárnak van gépkocsija, ami a megyei központi feladatok ellátásához is kevés. A körzeti-járási módszertani feladatok és az állomány-cserék elvégzésére nincs jármű, s emiatt a könyvcsereák akadoznak, és nem gazdaságos a módszertani tevékenységet végző könyvtárosok munkaidő-felhasználása sem. (A megyei könyvtár a vizsgálat után 80 ezer forint támogatást kapott a Kulturális Minisztériumtól gépkocsi vásárlására.)

A szakszervezeti könyvtárakban is a tanácsiakéhoz hasonló körülményeket találhatunk. Sok könyvtárban a meglévő állomány elhelyezése, a kisebb könyvtáraknak pedig egy-egy szekrény vásárlása is gondot okoz, nem szólva a helybenolvasási feltételek megteremtéséről. Az SZMT központi könyvtár rossz elhelyezése nagyon megnehezíti a központi könyvtár dolgozóinak munkáját.

A személyi feltételek

A tanácsi könyvtárakban 76, szakszervezeti alkalmazásban 16 főfoglalkozású könyvtáros dolgozik, ami a lakosság és a szakszervezeti könyvtárak által ellátott dolgozók létszámát tekintve igen kevés. A tanácsi könyvtárak többségében tiszteletdíjas, a szakszervezeti hálózatban pedig főleg társadalmi munkás könyvtárosok tevékenykednek. Különösen kevés a főfoglalkozású könyvtáros a falvakban és általában a szakszervezeti könyvtárakban. A körzeti feladatokat is ellátó könyvtárak színvonalas szolgáltatásainak végzéséhez a személyi feltételek erősen korlátozottak. A főhivatású könyvtárosi státuszok kevés száma mellett az egyik legnagyobb gond, hogy a meglévő állásokra is nehéz megfelelő szakképzettségű könyvtárost találni. Ez nemcsak annak a következménye, hogy az iskolákból kevés szakképzett könyvtáros kerül ki, hanem annak is, hogy a kezdő könyvtárosok fizetése nagyon alacsony és a frissen végzett könyvtárosok más munkaterületeken helyezkednek el.

A könyvtárosok szakképzettsége és iskolai végzettsége magasabb az országos átlagnál. Különösen jól képzett és hosszabb ideje állandó a tanácsi könyvtárak vezető könyvtárosi gárdája. A tiszteletdíjas és a társadalmi munkás könyvtárosoknak sem iskolai, sem szakmai végzettsége nincs arányban a rájuk háruló feladatokkal, s mivel a tiszteletdíjak a közművelődési hálózatokban igen alacsonyak, a könyvtárak olvasói átlagánál magasabb műveltségű könyvtárost egyre nehezebb találni.

III. A módszertani munka

A megye valamennyi meglátogatott könyvtárában tapasztaltuk, hogy a könyvtárak vezető intézményei és a hozzájuk tartozó egységek között jól megalapozott, tartalmas kapcsolat van. A megyei könyvtár öttagú módszertani csoportjának szakszerű, kiegyensúlyozott munkáját szinte minden intézménynél érzékeltetni lehetett. Ez is bizonyítja, hogy a megyei könyvtár magas szintű módszertani irányító és ellenőrző tevékenységet folytat, kialakult munkastílussal. A járási feladatokat ellátó könyvtáraknál az intézmények városi kezelésbe adása bizonyos mértékig érthetően a helyi feladatokat állította előtérbe, de még így is igen jól végzik a hozzájuk tartozó könyvtárak módszertani gondozását.

Az SZMT központi könyvtárának módszertani munkája a mostoha lehetőségek ellenére is érzékelhető a hálózat különféle könyvtáraiban, azonban a központi, valamint a körzeti és az önálló könyvtárakban dolgozó könyvtárosok létszámának növelése és jármű nélkül nem lehet várni lényeges előrelépést a szakszervezeti könyvtárak módszertani irányításában.

IV. Az olvasószolgálat

Veszprém megye minden negyedik lakosa tagja valamelyik közművelődési könyvtárnak. A tanácsi könyvtárak olvasóinak száma 82 ezer felett van, 24 ezer olvasót pedig a szakszervezeti könyvtárak látnak el. Több évre visszatekintve megállapítható, hogy lényegesen nem növekedett az olvasók száma, megszűnt az új olvasók nagymértékű könyvtárba áramlása. A kis és korszerűtlen könyvtárak olvasótáborának csökkenése, a jól felszerelt intézmények látogatóinak számában bekövetkezett ugrásszerű növekedés jelzi azonban az igény szint növekedését és azt, hogy új rétegek bevonása, az olvasólétszám növelésének útja csak a kulturált környezetben működő, színvonalas szolgáltatásokra alkalmas könyvtárak létrehozásával valósulhat meg.

A tanácsi hálózatot tekintve a beiratkozott olvasók átlaga a falvakban lényegesen jobb, mint a városi könyvtárakban. Ezt az arányt a szakszervezeti könyvtárak a városok javára módosítják.

Kiemelkedő eredménynek számít, hogy a megyében élő fizikai dolgozóknak mint-

egy 25 százaléka tagja valamelyik közművelődési könyvtárnak. A szakszervezeti könyvtárakban nyilvántartott olvasóknak csaknem 50 százaléka munkás. Bár a tanácsi könyvtárakban olvasó fizikai dolgozók száma 1968-hoz viszonyítva csökkent, a megyei arány még így is jobb az országosnál. A csökkenő tendencia arra figyelmeztet, hogy a szakszervezeti könyvtárakkal együttműködve javítani kell a munkáslakta városrészek, települések, körzetek könyvtári ellátását.

A közművelődési könyvtárakban egyenletes ütemben növekszik a látogatók és a kölcsönzött kötetek száma, és valamennyi könyvtári szolgáltatási területen a lényegében változatlan működési feltételek ellenére is színvonalemelkedés tapasztalható. A tanácsi könyvtárakban előtérben van, a szakszervezeti hálózatban most került napirendre a szolgáltatások minőségi fejlesztése. A jól felszerelt könyvtárakban a könyvek kölcsönzésén kívül is mind több időt töltenek el az olvasók. Növekedett a szakés az ismeretterjesztő művek iránti kereslet, s fokozódott a könyvtári kölcsönzést igénybe vevők és az így forgalmazott kötetek száma. Több helyen megteremtették a zenehallgatás lehetőségét. Nemcsak számszerű, hanem színvonalban is lényeges változás van a könyvtári rendezvények, kiállítások területén.

A megyei könyvtár szolgáltatásairól, a megye könyvtárügyében betöltött szerepéről a megyei szakigazgatási szerv 1973-ban alapos értékelést készített. Ebben a néhány kedvezőtlen jelenség megemlítése mellett igen jónak ítélte a könyvtári apparátus munkáját. Értékelését megerősítették az általunk szerzett tapasztalatok is, de a minisztériumi észrevételek erősebben hangsúlyozzák, hogy a megyei könyvtárnak a városi funkció ellátása — a megfelelő számú és hatóságú fiókkönyvtár hiányában — túlterhelést okoz, és megnehezíti, sőt lassan már akadályozza is a szolgáltatások kiterjesztését és a működés színvonalának további emelését.

V. A 18 éven aluli ifjúság könyvtári ellátása

Az utóbbi években az oktatásügy és a könyvtárügy Veszprém megyei irányító szervei a korábbinál többet foglalkoztak a gyermekek és az ifjúság könyvtári ellátásával, azonban a régebbi állapotokhoz képest kevés lényeges változás történt. A közművelődési könyvtárak gyermekszolgálatára még nem épült ki minden városban, és a meglévő gyermekkönyvtárak is csak az adott település egy részének olvasói igényét tudják kielégíteni. Az utóbbi években történt bővítések, átköltöztetések ellenére is a gyermekkönyvtárak többsége zsúfolt, alapterületük kicsi. A nagyszámú és aktív olvasóközönséghez viszonyítva kevés a könyv, az ellátottság csak a tapolcai gyermekkönyvtárban éri el a kívánt mértéket. Az állomány elégtelensége, a nagy könyvforgalom a gyermek- és ifjúsági művek gyors elhasználódásához vezet.

A gyermekkönyvtárosok jóval több olvasót szolgálnak ki, mint amennyit a teljesítménynormák előírnak. A gyermekkönyvtárosok lelkiismeretes, jó munkájának köszönhető elsősorban, hogy a mostoha működési feltételek ellenére a megye általános iskolás tanulóinak 63,4 százaléka a közművelődési könyvtárak olvasója.

Az iskolai könyvtárak működési körülményei még az országos helyzetnél is rosszabbak Veszprém megyében; például csak 26 általános és 13 középiskolában van a könyvtárnak önálló helyisége. Az általános iskolákban átlagosan 8,7, a középiskolákban 18 kötet könyv jut egy-egy tanulóra, de az állományok értékét lerontja az, hogy sok bennük a felesleges és elavult mű. Elégtelen az iskolai könyvtárak beszerzési kerete is, mert a legszükségesebb alapvető könyvek megvásárlását sem teszi lehetővé; emiatt alig lehet gondolni az állományban levő hiányok pótlására. (Az elmúlt évben 28 általános és 1 középiskolának egyáltalán nem volt könyvbeszerzési kerete, és a legtöbb iskolában ezer forintot aluli összegekkel gazdálkodtak.)

A könyvbeszerzés esetlegessége, tervszerűtlensége lehetetlenné teszi a rendelkezésre álló összegek célszerű felhasználását is. Az iskolai könyvtárak személyi ellátottsága sem kedvező: 1972-ben az egész megyében nem volt függetlenített iskolai könyvtáros, és mindössze 6 általános és 9 középiskolában kapott a könyvtáros óradíjazást, illetve tiszteletdíjat.

Veszprém megye településszerkezeti adottságai, valamint a közművelődési és az iskolai könyvtárak jelenlegi helyzete indokolta teszi, hogy a körzeti, illetve a letéti ellátási rendszer mellett a megye könyvtárpolitikájának irányítói jól átgondolt terv alapján számításba vegyék bizonyos nagyságú településeken az iskolai és a közművelődési könyvtár integrációját is.

VI. A könyvtárak irányítása

A megye könyvtárügyének továbbfejlesztése szempontjából igen lényeges, hogy mennyire sikerül megvalósítható könyvtárfejlesztési tervet készíteni, illetve ezeket ésszerűen összehangolni és a fenntartókkal elfogadtatni. Veszprém megyében mind-

A Zirci Nagyközségi Könyvtár kölcsönzője

három hálózat rendelkezik ugyan jó távlati könyvtárfejlesztési tervvel, azonban ezeknek könyvtárpolitikai szempontból összehangolt tervvé kovácsolására mind ez ideig nem került sor. Különösen az iskolai, valamint a közművelődési könyvtárak gyermek- és ifjúsági szolgáltatásaira vonatkozó tervek esetében feltűnő a túlságosan merev elkülönülés, holott e tervekben együtt és közösen öltenek testet a Művelődésügyi Minisztérium irányelveiből következő, a megyére jutó feladatok.

Remélhető, hogy a szakigazgatási apparátus irányításával e távlati tervek összehangolására mihamarabb sor kerül. Ezt látszik szavatolni, hogy a megyei szakigazgatási szervnél bekövetkezett személyi változások könyvtári szempontból lényeges korszerűsoddéssel és szemléletváltozással jártak. Ez a megye könyvtárügyének előnyére válhat, különösen ha tettekben is megmutatkoznak a vezetési elképzelések, ha sikerül a megyében megvalósítani az összehangolt könyvtárpolitikát, kiküszöbölni a párhuzamosságokat és nem utolsósorban, ha sikerül megteremteni a könyvtári szolgáltatások megfelelő működési feltételeit.

VII. Tanulságok

Összefoglalva megállapítható, hogy Veszprém megye könyvtárügye a könyvtári mutatókat és a könyvtári munka tartalmi oldalát tekintve ez ideig az első között szerepelt a megyei rangsorban. A főfoglalkozású, a tiszteletdíjas, a társadalmi munkás könyvtárosok áldozatos munkájával, a könyvtárügy szakmai és szakigazgatási apparátusának tervszerű, következetes irányító és szervező tevékenységével, az adottságok jó kihasználásával nagyrészt sikerült ellensúlyozni a könyvtárak működési feltételeiben tapasztalható lemaradásokat.

A könyvtárak többségének rossz működési körülményei azonban már ma is, de később még inkább hátráltatói és gátló tényezői lesznek a szolgáltatások kiterjesztésének, minőségük javításának. Különösen a munkáslakta települések, a városok, a kijelölt körzetközpontok könyvtári ellátását kell mielőbb közös megyei és helyi, tanácsi és szakszervezeti összefogással a kívánt szintre emelni, hogy az elért eredmények tarthatók, továbbfejleszthetők legyenek, és ne következzenek be visszaesés.

A 18 éven aluliak könyvtári ellátását a már meglévő s egyre javuló lehetőségek célszerű felhasználásával, az együttműködésben rejlő kedvező adottságok kiaknázásával, az iskolai és a közművelődési könyvtárak közötti indokolt integrációval lehet a jelenleginél sokkal eredményesebbé tenni.

J u h á s z J e n ő

Felhívás

a „30 év — 30 könyvtár” pályázatban való részvételre

A Kulturális Minisztérium, a Szakszervezetek Országos Tanácsa és az Állami Ifjúsági Bizottság — egyetértésben a Hazafias Népfrent Országos Tanácsával — hazánk felszabadulásának 30. évfordulója és az MSZMP XI. kongresszusa tiszteletére 30 év — 30 könyvtár címmel pályázatot hirdet a közművelődési könyvtárak körében. A pályázat célja a magyar történelem e korszakos évfordulójának és a szocializmus építésében újabb mérföldkövet jelentő eseménynek, a pártkongresszusnak méltó és maradandó megünneplése új, korszerű közművelődési könyvtárak létesítése, illetve a meglévő intézmények erőteljes fejlesztése révén. A pályázatban résztvevő könyvtárak közül a 30 legérdemesebb elnyeri a *Felszabadulási emlékkönyvtár* címet, erre a kitüntetett rangra utaló táblát helyezhet el épületén vagy épületében, s központi támogatásként meghatározott összegű egyszeri juttatást kap a meghirdető szervektől.

Feltételek:

a) A *Felszabadulási emlékkönyvtár* cím elnyerésére az alsófokú, a kiemelt alsófokú és a részleges alsófokú központok tanácsi könyvtárai (tehát az önálló falusi, nagyközségi könyvtárak, a falucsoportok székhelyén levő körzeti könyvtárak, továbbá a városi lakóközvetek könyvtárai), valamint az önálló szakszervezeti könyvtárak közül azok az intézmények pályázhatnak, amelyeknek fenntartói vállalják, hogy

— új építkezéssel, vagy a már meglévő könyvtárhelyiségek bővítésével olyan intézményt hoznak létre, amely működési feltételeit tekintve megfelel a Művelődésügyi Minisztérium által kiadott „Szakmai irányelvek a tanácsi közművelődési könyvtárak távlati fejlesztéséhez” című dokumentumban (Művelődésügyi Közlöny, 1972. 11.) a „C” típusú (alapfokú általános könyvtári ellátást nyújtó) könyvtárakra, illetve — szakszervezeti könyvtárak esetében — a SZOT Elnökség 1971. március 29-i állásfoglalásában az önálló könyvtárakra előírt követelményeknek;

— az építkezést a pályázati jelentkezés elfogadása után 1—2 hónap alatt megkezdí és még a *felszabadulási jubileum évében, tehát 1975-ben be is fejezi*;

— a könyvtár megnyitása alkalmából kiállítást mutat be a felszabadulásra vonatkozó könyvekből és egyéb dokumentumokból, különös tekintettel a helyi dokumentumokra, továbbá a kiállításon külön részben bemutatja a pártkongresszushoz kapcsolódó irodalmat is;

— a könyvtár megnyitása után az ifjúság köréből művelődő közösséget szervez (ifjúsági klub, irodalmi klub stb.).

b) A könyvtár fenntartója vállalja, hogy a *Felszabadulási emlékkönyvtár* cím elnyerése után is különös figyelmet fordít intézményére, rendszeresen ellenőrzi munkájának színvonalát és folyamatosan gondoskodik a „Szakmai irányelvek...”, illetve a SZOT „Alapelvek és követelmények...” előírásainak megfelelő fejlesztéséről.

A *Felszabadulási emlékkönyvtár* cím és a vele járó központi támogatás elnyerésére pályázó tanácsi könyvtárak fenntartója a jelentkezési anyagot a megyei tanács (Budapesten a Fővárosi Tanács) művelődésügyi osztályának (főosztályának) küldje meg, hogy az véleményezésével együtt október 1-ig továbbíthassa a pályázati anyagot a Kulturális Minisztérium könyvtárügyi osztályának. A pályázó szakszervezeti könyvtárak fenntartója a jelentkezést vidéken az SZMT kulturális, agitációs és propaganda bizottságának, Budapesten az illetékes szakszervezet kulturális, agitációs és propaganda osztályának küldje meg, s azok 1974. október 1-ig továbbítsák a pályázati anyagot a SZOT kulturális, agitációs és propaganda osztályának.

A jelentkezés, illetve a véleményezés tartalmazza

1. A könyvtár működési körülményeire vonatkozó legfontosabb adatokat:

a) a könyvtár típusba sorolását (a távlati fejlesztési terv alapján);

b) elhelyezési körülményeinek leírását (önálló épület, művelődési házi elhelyezés stb., alapterület m²-ben);

c) az állománygyarapításra fordított évi összeget (1974-ben) a központi (megyei, országos Könyvért) juttatások nélkül;

d) a könyvtárnak járatott periodikák (újságok, folyóiratok) számát;

e) a nyitvatartási időt 1974-ben;

f) a könyvtáros foglalkoztatásának jellegét (főhivatású, 6 órás, 4 órás, tiszteletdíjas, heti óras foglalkoztatás).

2. A könyvtár fenntartójának vállalását a létesítendő „Felszabadulási emlékkönyvtár” fejlesztésére (e pályázati felhívás alapfeltételeinek teljesítése), továbbá a fenti 1/a—f. pontokban foglaltakra vonatkozó *működtetési vállalásokat*; mégpedig adat-

szerűen. E vállalások az új „Felszabadulási emlékkönyvtár” megnyitásával kezdődő időszakra (legkésőbb 1976-tól kezdve) szóljanak.

3. A tervezett építkezés szakmai minőségének ellenőrzésére a létesítendő (bővítendő) könyvtár egyszerű alaprajzát, amely A/4-es (21 × 30 cm) irodai papírra is készülhet (elegendő a méretek megadása, a nyílászárók és bútorok tervezett elrendezésének, elhelyezésének sematikus feltüntetése a rajzon).
4. A könyvtár építésének (bővítésének) várható költségeit és a helyi, illetve a megyei hozzájárulást, a helyi támogatók részéről vállalt segítséget és az esetleges társadalmi munka értékét.

A megyei (fővárosi) tanács művelődésügyi osztálya (főosztálya), valamint a szakszervezetek és az SZMT-k által felterjesztett pályázatokat a Kulturális Minisztérium könyvtárügyi osztálya és a SZOT kulturális, agitációs és propaganda osztálya 1974. november 30-ig közösen elbírálja, és döntéséről a felterjesztőket december 15-ig értesíti.

Mivel a hasonló akciók tapasztalatai alapján várható, hogy a jelentkezők száma több lesz annál, ahány könyvtár segítyezésére központi keret áll rendelkezésre, kívánatos, hogy a megyék is létesítsenek saját „Felszabadulási emlékkönyvtár”-i alapot az arra érdemes, de az országos alpból segélyben nem részesülő könyvtárak támogatására. (Megjegyzendő azonban, hogy a megyei vagy más, helyi alpból létesítendő — bővítendő intézmények esetében is a pályázatot elbíráló szervek hozzájárulása szükséges a „Felszabadulási emlékkönyvtár” cím viseléséhez.)

A „Felszabadulási emlékkönyvtár” címet el nem nyerő, de a feltételeket erősen megközelítő és felterjesztett szakszervezeti könyvtárak részére egyedi elbírálás alapján a SZOT nyújt egyszeri anyagi támogatást.

A „Felszabadulási emlékkönyvtár” cím odaítélésekor előnyben részesülnek a munkásság mozgási körzeteiben létesülő könyvtárak (városi, külső kerületi, lakótelepi, üzemi szakszervezeti könyvtárak), továbbá azoknak a községeknek könyvtárai, amelyek nagyobb számú munkást, eljáró munkást szolgálnak ki. Mivel a legtöbb lakótelepi könyvtár egyetlen közművelődési intézménye körzetének, az elbírálás során fontos szempontként esik latba az a körülmény is, hogy létesítenek-e az új könyvtárban zenei részleget, lehetővé teszik-e a csoportos — elsősorban az ifjúság részére szervezendő — foglalkozásokat, alkalmassá teszik-e irodalmi és egyéb összejövetelek megrendezésére stb. Azoknak a szerveknek intézményei, amelyek az előző bekezdésben javasolt helyi alap megteremtését vállalják, szintén előnyt élveznek a központi támogatás odaítélése során.

Budapest, 1974. augusztus.

Kulturális Minisztérium

Szakszervezetek Országos Tanácsa

Allami Ifjúsági Bizottság

MÓRA FERENC ezeregy élete címmel emlékkiállítást rendezett Szegeden a Somogyi Könyvtár az író halálának negyvenedik, illetve születésének kilencvenötödik évfordulója alkalmából. A bemutatott dokumentumok Móra sokrétű tevékenységével ismertetik meg a kiállítás látogatóit. A gyermekek írójáról, a tankönyviről első kiadású könyvek, közéleti tevékenységéről, régészeti munkásságáról fényképek, ásatási naplók, tudósi, újságírói működéséről cikkek, újságkivágatok támaszkodnak. Végül sok ere-

deti kézirat, levelezésének ban megjelent ismertető se-darabjai színesítik a kiállít-giti a tájékozdást.
tást, amelyen ezer példány- (H. Z. G.)

Könyvtártörténeti kiállítás Békésen

Július 11-én Békésen nagyszabású könyvtártörténeti kiállítás nyílt. Megrendezésére részben a szocialista magyar könyvtárügy országosan már korábban megünnepelt idei nagy évfordulója adott alkalmat, részben pedig egy közművelődési évforduló: ugyanis augusztus 20-án volt 25 éve annak, hogy Békésen megnyitották az állam által szervezett művelődésothton-rendszer első létesítményét. Az azóta már városi rangra emelt Békés most országos jubileumi ünnepség színhelye lett, a megye közművelődésügye pedig ezzel kapcsolatban nemcsak arra törekedett, hogy otthont adjon az országos megemlékezésnek, hanem arra is, hogy figyelemfelkeltésül hónapokon keresztül színvonalas művelődési eseményeket és rendezvényeket összpontosítson a városban. Így például a könyvtárosok idei továbbképzésének színterét is Békésre helyezte, és a megyei könyvtártörténeti kiállítás ottani bemutatásával szintén a közművelődési évforduló emlékezetesebbé tételét kívánta szolgálni.

A Jantyk Máttyás Múzeum négy terme azonban nemcsak egy lokális érdekű könyvtári kiállításnak adott otthont, hanem a rendező megyei könyvtár arra törekedett, hogy a rész, a megye könyvtártörténetének bemutatása érzékeltesse az egész, az ország könyvtárügyének múltját és fejlődését is. Ezért — ahol csak le-

hetett — országos összefüggéseket is felvillantott a kiállítás és jól épített azokra a dokumentumokra, tanulmányokra, könyvtártörténeti összefoglalásokra vagy részfeldolgozásokra, amelyek egy-egy vonatkozás, könyvtártörténeti részlet teljesebb magyar képét nyújtják. Például a megye könyvtári múltjára oly jellemző főúri és nemesi könyvtárak bemutatása is olyan keresztmetszetet ad, amelyből felismerhetők e könyvtárak országos típusai: a kiállított könyvek éppoly jól illusztrálják a felvilágosult korszellemet tükröző gyűjteményeket — ilyen volt a gyulai Almácssy grófok franciás igazodású könyvtára —, mint a nagy számú „főúri ponyvát” (újkígyósi Wenckheim-könyvtár) vagy a túlnyomóan jogi munkákat, törvénytárakat tartalmazó könyvtárakat (geszti Tisza-könyvtár). Továbbá e részben láthatók az orosházi Justh-ok élénk kortársi érdeklődést tükröző könyvtárának kötetei, valamint a Békéscsaba első történetírójának, Haán Lajosnak magánkönyvtárából származó munkák.

Természetesen ezeknél is sokkal nagyobb teret kaptak a múlt század közeli, többségükben a haladást szolgáló gyűjteményei, amelyek közül soknak élete és köréje szerveződött tevékenység fonalala századunkba nyúlik át, sőt némelyikük megéri 1945-öt is. Ilyen keretbe ágyazva gazdag könyv- és dokumentum-

A rendezvényeket és az íróvendégeket bemutató sarok (Balogh Ferenc felvétele)

anyag, valamint korabeli tárgyak mutatják be a kaszinók könyvtárait, a 48-as függetlenségi körök, a polgári, az ipartestületi és a földmunkás olvasókörök (Békésszentandrás, Békés, Orosháza) könyvtárait és a közkönyvtári törekvések első vállalkozásait, köztük a Békésvármegyei Múzeum Egylet népkönyvtár-alapításait. (Bemutatja a kiállítás a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának egy megmaradt vándorszekrényét is.) A két világháború közötti időszakot egyebek között a békéscsabai Auróra Kör, a városi könyvtár és a munkáskör könyvtári törekvései dokumentálják, de itt látható az egyik a községi házakon felállított szekrénykönyvtárak közül is, amelyek a Földművelésügyi Minisztérium jóvoltából és ajándékkönyveivel kerültek a falvakba.

A leggazdagabb anyaggal, dokumentációval természetesen a felszabadulás utáni könyvtárügy szerepel a kiállításon: a szabadművelődési vándorládák, az első telepítések, a körzeti könyvtárügy, majd a megyei könyvtár megalakulása — Békéscsabán létesült az ország első megyei könyvtára 1952 márciusában —, később a tanácsi kezelésbe adás, a művelődési autók megjelenése, a szabadpolc, a propaganda és a módszertani munka állomásai, a nemzetiségi könyvtárügy eseményei azok a csomópontok, amelyek köré a dokumentumokat és tárgyi emlékeket (iratokat is) csoportosítja a kiállítás. Az ötvenes évek elejének hőskorát egy népkönyvtári típussekreány idézi fel, az 57 utáni második hőskort, a tanácsi kezelésbe adás, a második „gründolás” időszakát, hévét pedig az első művelődési autó óriási hangerősítő kürtje. Ezek bemutatásában a kiállítás egyaránt érzékelteti az úttörésnek, a nagy teljesítménynek ki-

járó tiszteletet, de a bukdácsolásoknak, a bukfenceknek kijáró szolid önróniát is: Bemutatja az 50-es évek kezdetének nagy eredményeit, ám utal a korszak jellegzetes könyvanyagára is, s nem hallgat olyan kudarcról sem, mint a Békéscsabán bevezetett, de meghiúsult fényképezéses kölcsönzési eljárás.

A kiállítást napjaink könyvtárfejlesztési törekvései: a zenei könyvtárak elterjesztése a megyében, a „100 falu — 100 könyvtár” akció és a Petőfi-emlékkönyvtári mozgalom békési sikerei, a Békéscsabai Megyei Könyvtár új otthonának tervei zárják, de nem feledkezik meg a bemutató azokról sem, akik a sikerek kovácsai voltak: a leghűségesebb könyvtárosokról, a törzsgárda tagjairól.

A „Könyvtáros” májusi számában felhívást tett közzé a könyvtári emlékek gyűjtéséről, és utalt arra, hogy az évfordulók jó alkalmat kínálnak a gyűjtött anyag közkinccsé tételére is. A Békés megyei Könyvtár volt az első, amely bizonyítást tett e tevékenység értelmességéről és hasznosságáról. Mégpedig azért, mert nem most, e kiállítással kezdte a munkát, hanem úgyszólván alapításától kezdve tudatában volt értékmegőrző kötelességének is, ami a magas színvonalú könyvtári munka egyik alapfeltétele. Új épületében minden bizonnyal megtalálja majd a módját annak, hogy állandó, méltó keretben helyezze el a megye könyvtárügyének emlékeit. Ez akkor a kívülállóknak szemében nagyban fogja emelni az intézmény ragját; a gyűjtés jelenlegi állapota azonban már maga is és ma is tanúskodik a könyvtár jó munkájáról, a könyvtárügyben oly nélkülözhetetlen *intézményi folytonosságról*.

—ő—a

Kitüntetések

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 70. születésnapja alkalmából *Práger Miklósnak*, a Párttörténeti Intézet nyugalmazott könyvtárvezetőjének, a munkásmozgalom régi harcosának a MUNKÁ ÉRDEMREND arany fokozata; *Kárász József* írónak, a Hódmezővásárhelyi Városi Könyvtár tudományos munkatársának 60. születésnapja alkalmából, írói munkássága elismeréséül a MUNKÁ ÉRDEMREND ezüst fokozata kitüntetéssel adományozta.

A művelődésügyi miniszter az 1974. évi Pedagógus nap alkalmából, eredményes munkájuk elismeréséül *Nosk Margitnak*, a Budapesti Műszaki Egyetem főkönyvtárosának a SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT kitüntetéssel adományozta; *Csernus Lászlónét*, a zánkai Balatoni Úttörővárosi Könyvtárosát, *Tóth Gyulánét*, a Szombathelyi Tanítóképző Intézet könyvtárvezetőjét MINISZTERI DICSERETBEN részesítette; *Kováry Lászlónénak*, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem könyvtárosának, *Sass Jánosnénak*, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem könyvtárosának, *Timár Zsuzsának*, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum főkönyvtárosának és *Zrupkó Károlynénak*, a Magyar Képzőművészeti Főiskola könyvtárosának a KIVALÓ DOLGOZO címet adományozta; az ünnepi könyvhét alkalmából eredményes munkájuk elismeréséül *Gönczi Zoltánét*, a Tolna megyei Tanács V. B. műszaki könyvtárosát és *Nádor Ivánnét*, a Tolna megyei Tanács V. B. könyvtárosát MINISZTERI DICSERETBEN részesítette.

Kozocsa Sándor

szeptember 25-én tölti be 70. életévét. Az irodalomtörténész, bibliográfus, könyvtáros Kozocsa Sándort határainkon túl is jól ismerik, hiszen csaknem 800 tanulmánya, ismertetése, bibliográfiája közül mintegy 120 a keleti és a nyugati népek irodalmával foglalkozik. E széles körű tevékenységbe belefért a Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóiratának, az Irodalomtörténetnek (1947, illetve 1948), az Irodalomtörténet Füzetekének (1947) és a Bibliográfiai Füzeteknek (1948) a szerkesztése is.

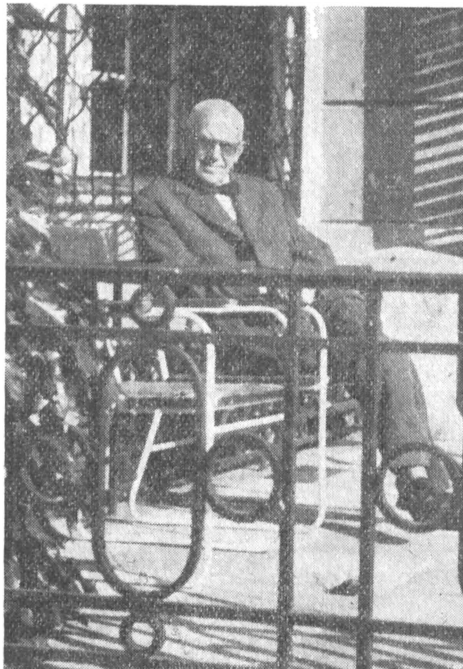
Munkásságát saját maga így jellemezte: „Érdeklődési köröm leginkább bibliográfiai vizsgálatokra korlátozódik, de az általános könyvtörténet, könyvtártörténet, hazai és külföldi irodalmi szövegek összehasonlító elemzése sem volt számomra elhanyagolható terület”.

Kozocsa Sándor alig volt 22 esztendő, amikor a Széchényi Könyvtárba került, könyvek ezrei, nagy klasszikusaink kéziratjai közé, és ez szabta meg egész életpályáját. Művelője lett az egyik legfontosabb könyvtári „műfajnak”, a bibliográfának. Valamennyien ismerjük a magyar és az egyéb európai, sőt amerikai népek irodalmát felölelő, nagy irodalmi bibliográfiáit, ahogyan „becézik” őket: a Kozocsákat. E tevékenységével párhuzamosan sajtó alá rendezője volt hazai és külföldi írók műveinek is.

Szinte lehetetlen vállalkozás műveinek felsorolása, de felesleges is, mert 1970-ben megtörtént Világirodalom (Párizs), 1972-ben Magyar Irodalom (uo.) címmel irodalmi munkásságának számbavétele 16, illetve 32 oldal terjedelemben. E két munkából az is kiderül, hogy mintegy 47 kéziratban levő tanulmánya még megjelenésre vár.

Kozocsa Sándornak önvallomása szerint bibliográfus előképe id. Szinnyei József és Gulyás Pál volt, az irodalomban pedig Horváth János, a magyar irodalom professzora.

Irodalmi munkásságának egyik értékelője magántanári képesítése; már ki-

forrott tudósként 1941-től 1948-ig a budapesti egyetemen bibliográfiát adott elő.

Nem feledhetjük el, hogy nemcsak az egyetemen, hanem az Országos Széchényi Könyvtárban is irányítója, s széles körű ismeretei révén kiváló tájékoztatója volt az irodalom művelőinek, beérkezett tudósoknak, diáknak, irodalomkedvelőnek egyaránt, és e tevékenysége ma — nyugdíjaztatása ellenére — sem szünetel.

Emlékeim közé tartozik — mert a Széchényi Könyvtárban tanúja voltam —, hogy 1943 végén Radnóti Miklós, Szerb Antal, Pap Károly és Komor András sürűn megfordult nála munkahelyén; ebben az időszakban nem irodalmi tájékoztatást, hanem a személyüket veszélyeztető politikai üldözöttség ellen kértek s kaptak tőle segítséget.

Munka- és emberszeretet, szerénység jellemzi Kozocsa Sándort. Munka, amelyet ma is olyan töretlen frissességgel végez, mint annak idején, mikor az alkotó kíváncsiságával először emelte le a könyvespolcra a műveket, hogy feltárja a bennük rejlő szépségeket a művelődésre vágyó másik embernek is.

Szeretettel köszöntjük és kívánjuk, hogy még nagyon sokáig legyen alkotói erejével közöttünk!

D. Szemző Pirokska

A hetedik és nyolcadik osztályos tanulók olvasottsága

A közelmúltban kérdőíves felmérést végeztünk a hetedik és nyolcadik osztályos tanulók körében a szombathelyi Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár gyermekkönyvtárában. 1972. december 12-én ugyanis könyvtárunk új székházba költözött, s a meg-növekedett olvasótábor magasabb szintű könyvtári ellátásához a korábbinál jobban meg kellett ismernünk az igényeket.

Célunk az volt, hogy a kérdéses korosztály olvasottságáról képet kapjunk, hogy lássuk, kicsi koruktól kezdve folyamatosan megismerkedtek-e a klasszikus, valamint a mai magyar és külföldi gyermekirodalom jelesebb alkotásaival? Felkészültek-e arra, hogy a felnőtt könyvtár olvasói legyenek? Mennyire veszik igénybe a könyvtári szolgáltatásokat? Használják-e a kézikönyvtárt? Vizsgáltuk érdeklődési körüket is, elképzeléseiket a könyvtári foglalkozások tematikájáról.

Vizsgálatunk reprezentatív felmérés volt, mely összesen 402 gyermekre terjedt ki, főként a könyvtár vonzáskörében levő nagy iskolák tanulóira. Közülük 210 hetedik és 192 nyolcadikos volt, a nemek megoszlása szerint pedig: 175 fiú és 227 lány. A kérdőívek feldolgozását úgy végeztük, hogy figyelembe vettük a vizsgált gyermekek szociális körülményeit; a könyvtárlátogatási problémákat, és tájékoztunk a gyermekek olvasmányairól.

Szociális körülmények

A megkérdezettek közül egy gyermek édesanyja mezőgazdasági dolgozó, a legtöbb anya alkalmazott (111), aki általában adminisztratív munkakörben tevékenykedik; 93 édesanya dolgozik betanított, illetve segédmunkásként, 72 pedig egyéb foglalkozású. (Ebbe a kategóriába tartoznak a háztartásban dolgozó édesanyjak is.)

Az édesapák közül 172 szakmunkás, 118 alkalmazott, az értelmiségiek száma csak 57, s mindössze egy édesapa dolgozik a mezőgazdaságban.

Több mint 210 család kétgyermekes, az egyikék száma meglehetősen magas (82), míg háromnál több testvére csak 14 gyermeknek van.

A szülők jövedelmét és a testvérek számát együttesen vizsgálva megállapítottuk, hogy a kiszívetésű családokban van három vagy háromnál több gyermek, míg a nagyobb jövedelmű családok csak egy vagy két gyermeket nevelnek, tehát a jövedelem és a gyermekek száma fordított arányban áll. Ez bizonyos családok esetében hátrányos helyzet kialakulásához vezet, mely nemcsak az egy családtagra jutó jövedelmen mérhető le, de a szülők és a gyermekek házikönyvtárán is.

A szülők, illetve a gyermekek házikönyvtárának nagyságát külön vizsgáltuk.

A megkérdezett gyermekek közül mindössze 4 vallotta, hogy nincs saját könyve; 64%-uk (257) 10–50 kötetet mond magáénak; 26%-uk (105 gyermek) 50–100 saját könyvvel rendelkezik, 100–200 kötete viszont csak 9%-uknak (36 gyermek) van.

Az adatok alapján feltételezhető, hogy a kis- és nagyfizetésű családok egyaránt vásárolnak — bizonyos rendszerességgel — könyvet. Mindössze 16 családban nincs a szülőknek könyve, ezzel szemben 32 családban 500-nál több a kötetek száma.

Könyvtárhasználat

A vizsgált gyermekek legkorábban 1964-ben lettek könyvtári olvasók. (3 éves kortól számítjuk a könyvtári tagság alsó határát. Ezek a gyerekek 1964-ben 3–5 évesek voltak.) Legtöbben (34%) 1970-ben, illetve 1971-ben (31%) iratkoztak be a könyvtárba. Ez az adat megfelel az egész olvasótábor beiratkozási arányának, hisz olvasóink kétharmada 1970-ben és 1971-ben lett könyvtári tag.

Megkérdeztük a gyerekeket, látogatnak-e iskolai vagy más könyvtárakat is? Válaszuk szerint 331-en nem járnak könyvtárba, 41 az iskolai, 16 két — iskolában elhelyezett — gyermekkönyvtári fiók, 14 egyéb könyvtárak szolgáltatásait is igénybe veszi.

Az, hogy 331 fő nem jár más könyvtárba, arra enged következtetni, hogy a gyerekek megfelelően tartják a megyei könyvtár állományát, s olyan szolgáltatásokban is részesülnek, amelyek más könyvtárban nincsenek (pl. zenei könyvtár), ugyanakkor az iskolai könyvtárak kedvezőtlen feltételei is arra ösztönzik őket, hogy a gyermekkönyvtárat látogassák.

A könyvtárlátogatás gyakorisága a következőképpen oszlik meg: 29 gyermek he-

tenként, 153 két-, 185 három-, 33 négyhetenként jön a könyvtárba, kettő pedig még ritkábban. A szolgáltatások igénybevételét jellemző számok: 389-en kölcsönöznek, 174-en helyben is olvasnak, a zenei könyvtárt pedig 83-an látogatják.

Nem minden beiratkozott olvasó kölcsönöz, előfordul, hogy csak a helybenolvasásnak vagy a zenei könyvtár látogatásának lehetőségével él.

A kézikönyvek és a folyóiratok forgatásával kapcsolatban megtudtuk, hogy kb. 10%-uk használja rendszeresen a különféle lexikonokat. A sajtótermékek közül legtöbbször a szórakoztató folyóiratokat keresik (279), több mint kétszázan veszik kézbe az úttörőélettel foglalkozó újságokat, melyek az őrsvezetők, rajvezetők munkájához adnak hasznos ötleteket, segítséget, a napilapokat viszont nagyon kevesen forgatják. A népszerű tudományos folyóiratokat a megkérdezettek több mint egynegyede olvassa. Ezeknek a gyermekeknek az érdeklődési köre már kialakult.

Könyvtári munkánkban a foglalkozások, rendezvények az olvasóvá nevelés szerves részét képezik. Ezeket három csoportba sorolhatjuk: 1. meghívott előadókkal, vendégekkel tartott rendezvények; 2. a könyvtáros által vezetett foglalkozások; 3. játékdéléltők, vetítések.

137-en vettek részt 10 féle foglalkozáson. Korántsem bizonyos, hogy ez a szám 137 gyermeket jelent, lehet, hogy egy gyermekkel több foglalkozáson is találkoztunk. Mindenképpen kicsi tehát ez a szám, a megkérdezett gyermekek egyharmadánál is kevesebb. Sajnálatos, hogy az arány egész olvasótáborunkra jellemző. Ezen a helyzeten úgy próbálunk változtatni, hogy bizonyos iskolák napközis csoportjainak havonta egyszer könyvtári foglalkozást tartunk, mely módszerében megegyezik a vasárnapi rendezvényekkel, de tárgyában a tananyaghoz kapcsolódik.

Megkérdeztük a gyerekektől, milyen foglalkozásokon vennének részt szívesen. Kiderült, hogy különösen az író-olvasó találkozókát és a vetélkedőket kedvelik. Ezeket az adatokat fel fogjuk használni a következő évek munkaterveihez is.

A gyermekek olvasmányai

Húsz tételből álló irodalomjegyzéket adtunk a gyermekek kezébe, s kértük őket, hogy azoknak a műveknek a címét húzzák alá, amelyeket már olvastak. Azt is megkérdeztük, hogy a megadott művek közül melyik három tetszett nekik a legjobban? A jegyzéken szereplő könyveket csoportokra osztottuk, és a két kérdésre kapott válaszokat együtt értékeltük.

<i>Gyermekkönyvek</i>	olvasva	tetszett
Móra: Kincskereső kisködmön	338 gyermek	132 gyermeknek
Benedek: A kék liliom	70	17
Donászy: Csóka, róka, móka	27	2
Weöres: Bóbita	20	4
<i>Minden korosztályhoz szóló művek</i>		
Milne: Micimackó	92	20
Salten: Bambi	58	23
Saint-Exupéry: A kis herceg	27	8
<i>Történelmi, illetve romantikus regények</i>		
Gárdonyi: Egri csillagok	401	340
Jókai: A kőszívű ember fiai	309	197
May, Karl: Winnetou	196	146
Dumas: A három testőr	114	54
<i>Lányregények</i>		
Thury: Tűzpiros üveggömb	99	40
Gergely: Házasságból elégséges	79	43
<i>XIX. századi felnőttirodalom</i>		
Tolsztoj: Háború és béke	62	9
Mikszáth: A Noszty-fiú . . .	57	6
<i>XX. századi felnőttirodalom</i>		
Hemingway: Az öreg halász . . .	190	63
Ady Endre összes versei	42	8
Szép versek	12	3
Körkép	11	1
<i>Egyéb</i>		
Rejtő: Pizskos Fred, a kapitány	64	8

Ha a kategóriákra osztott irodalomjegyzéket vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy legtöbbször a romantikus történelmi regényeket olvasták, és ezek is tetszettek nekik a legjobban. Ebben a kategóriában a kötelező olvasmányok vezetnek, amelyeket nemcsak egyszerűen elolvasnak, de tetszésüket is megnyerik.

A gyermekkönyvek közül azokat a műveket, amelyek a kisgyermekkor olvasmányai, meglehetősen kevesen ismerik. Ennek több oka lehet. Például a könyvválasz-

lášhoz kisgyermekkorban nem kaptak megfelelő segítséget, hiányzott az igényfelkeltés, de lehetséges az is, hogy nem fértek hozzá a megfelelő irodalomhoz. (Nem voltak könyvtári tagok; a szülők rosszul választották ki a számukra vásárolt könyveket; az iskolai és más igénybe vett könyvtárak állományai rosszul volt válogatva stb.)

A két megjelölt lányregényt összesen 178-an olvasták, és 83-an vallották azt, hogy ezek a könyvek tetszettek nekik. Az olvasók között néhány fiú is akadt, pedig utóbbiak csak félve, szinte dugva olvassák ezeket a könyveket. Kérdés, hogy a műfajnál a formai megkülönböztetés jó-e? Például Csikos-sorozat, Pöttyös-sorozat. Ugyanis ez is oka annak, hogy az olvasók egy része — témájától függetlenül — nem veszi kézbe őket. Más kérdés, hogy ezek a könyvek irodalmilag mennyire értékesek.

Némely, a XIX. és XX. századi felnőtt irodalom kategóriájába tartozó könyvet a gyerekek akkor is elolvastottnak tekintik, ha csak átlapozták őket (pl. Tolsztoj: Háború és béke c. könyvből történelemórára kerestek szemelvényeket Napoleon tanulásakor). Valószínű ezért állítják 62-en; hogy elolvasták a könyvet, közülük csak 9-nek tetszett, ami érthető is: még nem értik. Nagyon kevesen olvassák a mai magyar irodalmat, mert azt sem értik még.

A 402 gyermek közül 64 olvasta Rejtő: Pizskos Fred, a kapitány című művét, de csak 18 állítja, hogy kedvelt olvasmánya. Többen keresik ezt a könyvet, különösen azért, mert a gyermekkönyvtárban nem hozzáférhető. Feltehetően idősebb barátok, felnőttek ajánlották nekik.

A Nevezd meg a felsorolt könyvek közül azt a hármat, amely neked a legjobban tetszett! — kérdésre adott válaszokban külön vizsgáltuk a tetszés okát. Mivel a gyermekek nem tudták pontosan megfogalmazni véleményüket — 258 nem válaszolt — vagy csak egészen semmitmondó válaszokat adtak, kategóriákat kellett kialakítanunk, amelyek alapján valamilyen képet tudtunk alkotni. A siker okai közül az izgalmasság vezet (261 válasszal), követi a hazaszeretet (193), a főszereplők vonzó jellege (149), a műfaj szerete (138), a többi válasz megosztja a megható, a „szép volt”, szórakoztató, tanulságos, cselekményes stb. megokolások között.

A kérdőíven szereplő listától függetlenül kértük három legkedvesebb olvasmányuk megnevezését is. Nagyobb számban mindössze tíz művet neveztek meg, ezek közül a gyermekkönyvek sorában Móra Ferenc, Molnár Ferenc, Fekete István és Tatay Sándor legismertebb munkáit, a romantikus történelmi regények, indiántörténetek közül pedig Gárdonyi, Jókai, Dumas legnépszerűbb műveit és May Károlytól három könyvet.

Megállapításunk szerint Gárdonyi Egri csillagok című műve messze az élen áll, a gyerekeknek — gyakorlatból¹ tudjuk — nyolcéves kortól kedvenc olvasmányuk. A többi legkedvesebb mű is kötelező olvasmány, kivéve May Winnetou c. könyvét. Ez a mű viszont szinte nemzedékről nemzedékre öröklődik, a 10—14 évesek romantikus korszakának egyik meghatározó könyve. Tovább vizsgálva a kérdést — mivel a válaszok nagyon szerteágazóak voltak — szükségessé vált a legkedvesebb írók sorrendjének megállapítása is. Eszerint: Gárdonyi (156), May (105), Jókai (75), Verne (57), Móra (42), Cooper (31) „szavazattal” vezet. A legalább 15-ször szereplők további sorrendje: Fekete István, Kertész Erzsébet, Mikszáth Kálmán, Tatay Sándor, Dumas, Thúry Zsuzsa, Molnár Ferenc, Szabó Magda.

Végül az iránt is érdeklődtünk, hogy a gyerekek közül hányan akarnak továbbtanulni általános iskolai tanulmányaik befejezése után, és hányan készülnek munkába állni? Nemcsak a gyermekek olvasmányairól akartunk tehát tájékozódni, hanem az is lényeges volt számunkra, hogy a gyermekkönyvtári igényfelkeltés maradandó lesz-e, és a gyermekek továbbra is olvasók maradnak-e? Nem mindegy, hogy továbbtanuló vagy munkába álló gyermekről van-e szó, hisz az iskola további ösztönzést ad, a munkahely viszont nem minden esetben. Válaszaik szerint 75% készül gimnáziumba, illetve szakközépiskolába, 10% lesz szakmunkástanuló, 2,5% áll munkába, 13% pedig nem válaszolt. Könyvtári tag 94% akar maradni.

Gyakorlatunk során már tapasztaltuk, hogy olvasóink jórésze fájjal szívvel válik meg a gyermekkönyvtártól, s most *megfelelő adatokkal is bizonyítani tudjuk, hogy a gyermekek érdeklődését sikerült felkeltenünk az olvasás iránt. Ez az igény maradandó, s nem szűnik meg azután sem, hogy a gyermekkönyvtárt kinőtték.*

Összegezve a tapasztalatokat megállapíthatjuk, hogy a kapott kép kielégítőnek mondható. Tanulsága, hogy a gyermekek olvasmányait kisiskolás korban (10 éves korig) kell különösen irányítani, mert — mint felmérésünk is mutatja — a klasszikus gyermekirodalommal való alapozás, sajnos, hiányzik. Vigyázni kell arra, hogy a fokozatosság elve érvényesüljön. A jó alapozással induló olvasó 13—14 éves korban természetes szükségét érzi annak, hogy megismerkedjék a klasszikus és a modern felnőtt irodalommal, s ha időig eljut, az olvasás iránti igénye már nem szűnik meg.

Járai Andrásné — Kovács Mária
a Szombathelyi Megyei Könyvtár munkatársai

Fénylyukkártya alkalmazása olvasók nyilvántartására egy községi könyvtárban

Könyvtárunk, a Budaörsi Községi Könyvtár szeretne megfelelni mindazon igényeknek, amelyeket a lakosság és az olvasók támasztanak szolgáltatásaival szemben. Arra törekszünk tehát, hogy megismerjük ezeket az igényeket, s azokat, akiknek igényét ki kell elégítenünk. Mivel azonban arra nem vállalkozhatunk, hogy a lakosság műveltségét, foglalkozását, a fiatalok és idősebbek, a fizikai dolgozók és más csoportok, a férfiak és nők arányát pontosan felmérjük, ezért az olvasók adatait tárjuk fel megfelelő részletességgel. S mivel az olvasók adatai nagyjából jellemzőek arra a társadalmi rétegre is, amelyből kikerültek, a nyilvántartásból levont következtetések ki-terjeszthetők az egész lakosságra.

Az adatok gyűjtése, csoportosítása, illetve feldolgoása azonban hosszadalmas, munkaigényes feladat. Ennek megkönnyítésére alkalmazzuk a fénylyukkártyás nyilvántartási rendszert. A rendszer deszkriptorait — a nyilvántartás szempontjait kifejező szavakat — úgy adtuk meg, hogy azok segítségével a szokásos statisztikai adatokat szolgáltatni tudjuk, másrészt elemzéssel feltárjuk további feladatainkat is, például a propaganda egyes területein. Ha — mondjuk — egy történéssel rendezünk találkozót, és az érdekel bennünket, hogy *kiket* hívjunk meg, akik a *téma* iránt érdeklődnek, továbbá, hogy milyen *látogatottságra* számíthatunk, akkor a válasz erre a kérdésre egyetlen kártyáról leolvasható. Hogy miképpen lehetséges ez, annak megértéséhez előbb röviden ismerkedjünk meg a fénylyukkártyával, illetve annak technikájával és eszközeivel.

A fénylyukkártyás nyilvántartási rendszer

A fénylyukkártya olyan kartonlap, amelynek majdnem az egész területét az ún. pozíciók, vagyis a jelhelyek négyzetes hálózata foglalja el. A szempontnak megfelelő (olvasói) sorszám jelölése rajta a pozíciók kilyukasztásával történik. A pozíciók számát a hálózatba írt kis és nagy számok összeolvasásával kapjuk meg. A kartonlapok felső szélére betű- és számsort nyomtattak, amelyet felhasználhatunk a kártyák rendezett tárolására (ábécé-, időrend stb.). A nyilvántartás szempontja ugyancsak a kártya felső szélére kerül, ahol erre a célra üres hely szolgál. A fénylyukkártyák 5000, 7000, 10 000 pozíciós változatban (több színben) készülnek az Országos Műszaki Könyvtárban.

Minden kártya egy-egy nyilvántartási, illetve visszakeresési szempontot képvisel, a pozíciók (jelhelyek) pedig egy-egy személyt (tárgyat, dokumentumot stb.) jelentenek. Így egyetlen kártyán lyukasztjuk ki mindazon olvasók sorszámanak megfelelő jelhelyeket, akikre a kártyára felírt szempont érvényes. Ehhez minden személynek egyéni sorszámot adunk. Ez azonos a beiratkozási napló, vagy az olvasói törzslap számával (aszerint, melyik van a könyvtárban rendszeresítve). Beiratkozáskor a naplóba, illetve a törzslapra vezetjük mindazon olvasói adatokat, melyek a következő napon a fénylyukkártyára kerülnek. Lássunk egy példát. Tegyük fel, hogy a beiratkozáskor 26-os sorszámot kapott olvasó a beiratkozási naplóban, és a törzslapján rögzített adatok szerint 25 éves, férfi, érettségizett, szakmunkás, a történelem iránt érdeklődik stb. Ebben az esetben a 26-os sorszámnak megfelelő jelhelyet (pozíciót) kilyukasztjuk a felsorolt szempontokat (életkor, nem, iskolai végzettség, érdeklődés stb.) képviselő fénylyukkártyákon. A kilyukasztott kártyáról megállapítható, hogy hány személyre érvényes az adott szempont és mi a sorszámuk. A nyilvántartható személyek száma a jelhelyek számától függ. A felvehető szempontok száma elvileg korlátlan lehet, a kártyaszükséglet megegyezik a felvett szempontok számával.

Ha a lyukasztott kártyákat fényforrás elé tartjuk, a kilyukasztott helyek a fényt áttereszti, s e világító pozíciókat leolvasva kapjuk az eredményt, vagyis a szempontnak megfelelő olvasók számát. A leolvasáshoz ún. egyszerű leolvasókészüléket használunk, amelyen vízszintes és függőleges irányban elhelyezett lécek könnyítik meg a kártyák pontos egymásra helyezését. Fontos eszköz a lyukasztó, amellyel egyszerre több kártya azonos jelhelyét lehet lyukasztani. Lyukasztáskor alátétet használunk.

A kártyákat az azonos fogalmi csoportokba tartozó szempontokon belül ábécérendben, rendezetten tároljuk. A csoportok közé választólapokat helyezünk el. Pl. az életkor feliratú választólap mögé kerül a „14 évig (... 1959)”; a „15—19 évesek”; a „20—24 évesek”; stb., a foglalkozás választólap mögé az „általános iskolai tanulók”, a „középiskolai tanulók”, a „felsőoktatási intézmények hallgatói”, a „háztartásbeliek, nyugdíjasok”, a „szak- és betanított munkások” stb., az érdeklődési kör feliratú választólap mögé a művészetek, az utazások, a sport, a tör-

A visszakeresés során előfordulhat az is, hogy a fénylyukkártyák egymásra helyezése után nem találunk egyetlen olyan lyukat sem, amelyen a fény áthatolhatna. Ennek az az oka, hogy az olvasói nyilvántartásban nincs senki, aki a feltett összes ismervnek egyidejűleg megfelelt volna.

Összefoglalva: Nyilvántartásunkat felhasználhatjuk statisztikai összegezésre, illetve elemzésre, a propagandában, a

törzsolvasók nyilvántartására (az olvasók törzsszámát — azaz beiratkozási sorszámát — néhány évig nem adjuk ki), nyelvi különgyűjtemények indokolt kialakítására (különösen a nemzetiségi községekben, például Budaörsön a német ajkú lakosok részére), figyelőszolgálat keretében az érdeklődési kör nyilvántartására.

Szelle Gézné
községi könyvtáros, Budaörs

I R O D A L O M

Balázs Sándor—Horváth Tibor: Kézilyukkártyák a szakirodalmi tájékoztatásban. Bp. 1968., OMKDK. 175 l. 23 cm.

Az OMKDK módszertani körlevelei közül is foglalkozik néhány a lyukkártyákkal:

23. sz. Kéziválogatású lyukkártyák. (1965) 4 l.

45. sz. Fénylyukkártyák. (1967) 16 l.

46. sz. Kézilyukkártya-rendszerek szervezése. (1967) 8 l.

47. sz. A lyukkártyás feldolgozás és visszakeresés eszközei, berendezései. (1967) 16 l.

Olvasói vélemény a szarvasi könyvtárról

Amint arról a Könyvtáros augusztusi száma is tudósított, 1974. június 13-án ért véget a kilenc hónapig tartó „Játék a könyvtárban” című rádiós vetélkedő. A győzelmet három szép forduló után Békés megye fiatal városának, Szarvasnak könyvtári csapata nyerte. Ebből az alkalomból érdemes közelebbről megismernedni a Szarvasi Városi-Járási Könyvtárral.

Szarvas kisváros. Lakóinak száma alig közelíti meg a húszezret. Jelentősége azonban nagyobb, mint amire a lélekszám alapján következtethetni lehetne: ugyanis itt található — a híres arborétumon kívül — Békés megye két felsőfokú tanintézet, a Debreceni Agrártudományi Egyetem Öntözéses-Melliorációs Főiskolai Kara, valamint a Felsőfokú Óvónőképző Intézet. Ezekon kívül itt kapott otthont és vívott ki nemzetközi hírnevet az Öntözési Kutató Intézet, a Halászati Kutató Állomás és számos egyéb fontos intézmény.

Tessdek városában a könyv mindig megbecsült portéka volt, hiszen szinte századok óta sok ember sorsa fonódott össze a könyvvel annak következtében, hogy iskolái, intézményei, hivatalai nagylétszámú értelmiségi-alkalmazotti réteget foglalkoztattak, valamint foglalkoztatnak ma is. Ebből következik, hogy könyvtár már régóta működik Szarvason. Első ilyen intézménye, „tékája” a múlt század közepén alakult ki a főgimnázium kezelésében. Ekkor a könyvvállomány nagy része Vajda Péternek, a Szarvason elhunyt kiváló tudósnek és pedagógusnak hagyatékából származott.

A lakosság szélesebb rétegei számára

azonban nem voltak hozzáférhetők ezek a könyvek, mivel a gimnázium féltő gondadal órködött e szellemi kincsen. Napjainkban a gimnázium könyvtárának könyvállománya kb. 45 ezer kötet.

A városi könyvtár őse, a népkönyvtár 1903-ban alakult, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa hozta létre. Ebben a formájában 1945-ig működött, majd a felszabadulást követően községi könyvtárként folytatta tevékenységét. 1958-ban járási könyvtárrá szervezték át, majd Szarvas várossá válásával a könyvtár is városi kezelésbe került, de megtartotta járási feladatait is. Így született meg tehát 1968-ban a városi-járási könyvtár.

A könyvtár fejlődését legjobban statisztikai adatokkal lehet szemléltetni. Éppen ezért érdemes néhány összefüggést, változást közelebbről megvizsgálnunk. Ha a könyvállomány, valamint az olvasók létszámának alakulását tekintjük, a következő képet kapjuk: 1903-ban a 692 kötettel rendelkező népkönyvtárból 108 olvasó 1402 könyvet kölcsönzött, 1958-ban a járási könyvtár 7000 kötetes állományából 1497 olvasó 39 000 kötetet, s 1973-ban a városi-járási könyvtár 31 737 kötetéből már 3612 olvasó 116 061 kötetet kölcsönzött.

Ugyanebben az időben a könyvtár dolgozóinak létszáma a következőképpen alakult: 1903-ban egy, 1958-ban két, s 1973-ban öt könyvtáros tevékenykedett a könyvtárban.

Az egy könyvtárosra jutó kikölcsönzött kötetek száma pedig az 1903-as 1402 kötetéről 1958-ban 19 500, 1973-ban pedig 23 212 kötetre emelkedett.

Az utóbbi adatok bizonyítják, hogy ala-

Részlet a gyermekkönyvtárból

posan megnőtt az egy könyvtárosra jutó kölcsönzött kötetek száma, s 1973-ban már átlagosan 76,4 kötet könyvet kölcsönöz ki naponta egy-egy könyvtáros. Ez azt jelenti, hogy óránként mintegy 9,5 kötet kölcsönzésére kerül sor, vagyis átlagosan *hat percenként kell más-más olvasóval foglalkozniuk.*

Azt is észre kell vennünk azonban, hogy az egy könyvtárosra jutó olvasók száma 1958 és 1973 között, a könyvtárosok létszámának növekedése következtében, 26,1 fővel csökkent, vagyis 748,5 olvasó helyett 722,4 olvasó igényeit kell egy-egy könyvtárosnak kielégíteni. Természetesen erre a csökkenésre szükség volt, mivel így egy-egy könyvtáros többet tud foglalkozni a hozzáforduló olvasókkal. Ennek is szerepe van abban, hogy állandóan és folyamatosan növekedik az olvasólétszám, valamint az egy olvasóra jutó kölcsönzött könyvek száma. Míg 1903-ban 13 kölcsönzött kötet jutott egy olvasóra, addig 1958-ban már 26,1, s 1973-ban pedig 32,1 kötet.

Az elmúlt 15 év során nőtt a könyvek forgási sebessége, vagyis egy olvasó ma több könyvet olvas el, mint a megelőző időszakban. Ez a tény viszont ellentmond annak az általánosan elterjedt nézetnek, hogy a televízió térhódításával párhuzamosan csökken az olvasottság. Éppen ezért figyelemre méltó, hogy 1958-ban a kölcsönzött kötetek száma jóval kevesebb volt, mint 1973-ban, pedig 1958-ban hazánkban a tv még gyermekcipőkben járt, lényegében ez tekinthető az indulás évének, 1973-ban viszont gyakorlatilag már

minden család rendelkezett televízióval.

A szarvasi könyvtár látogatottságára tehát nem gyakorolt káros hatást a televízió, sőt az elért eredmények azt bizonyítják, hogy a könyvtár tudott élni a lehetőségekkel, felismerte azokat az igényeket, amelyek újként jelentkeztek, s igyekezett őket a lehető legjobban kielégíteni. A jó szervező munkát bizonyítja az a tény is, hogy amíg 1958-ban a város lakosainak mindössze 7,9 százaléka volt beiratkozott tagja a könyvtárnak, addig 1973-ban már 18,5 százaléka. Tehát éppen a televízió térhódításának másfél évtizede alatt emelkedett több mint duplájára a könyvtár olvasólétszáma. Szükséges továbbá azt is megemlítenünk, hogy Szarvason a gimnázium, valamint a felsőfokú intézmények is rendelkeznek kb. 80 ezer kötet könyvvel, s így az olvasók érdeklődése több könyvtár között oszlik meg.

A könyvtár jelentőségét, központi szerepét az is bizonyítja, hogy tagjai sorában megtalálhatók az említett oktatási intézmények diákjai, valamint dolgozói, oktatói. A könyvtár elsőrendű feladata természetesen a város közművelődésének szolgálata, a lakosság könyvigényeinek hiánytalan kielégítése. Nem titok a könyvtár célja: minél több fizikai dolgozót megnyerni az olvasásnak. Éppen ezért erőteljes propagandát folytatnak a város ipari és mezőgazdasági üzemeiben is.

A sokrétű feladatoknak azonban maradéktalanul csak a múlt évtől képes megfelelni a könyvtár, mivel addig nem

voltak meg azok a terem- és épületfeltételek, melyek nélkülözhetetlenek a közművelődési könyvtári funkció ellátásához. A régi épület már hosszú ideje nem volt alkalmas könyvtári tevékenységre. Alapterülete mindössze 120 négyzetméter volt, s ennek következtében az állandóan növekvő könyvvállományt is alig tudta befogadni. A múlt évben könyvtárrá alakították át a Városi Tanács egykori épületének egy részét, s itt megfelelő, 330 négyzetméteres alapterületű könyvtár elhelyezése vált lehetővé. Sikerült szép olvasótermet kialakítani, megoldani a szabadpolcos válogatást, valamint ebben az évben már zenei részleggel is bővíteni a korszerűen, szépen felszerelt könyvtárat. Ugyancsak a fejlődést jelzi az, hogy külön gyermekkönyvtár létrehozására is sor került, ahová ebben az évben már több mint 900 kis könyvbarát iratkozott be. A gyermekeknek itt lehetőségük van me-

sék hallgatására, diavetítésre, valamint az ismeretszerzés sok egyéb játékos módjára is.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a Szarvasi Városi-Járási Könyvtár jól látja el népművelői feladatát, dolgozói minden erejükkel arra törekednek, hogy minél több olvasót vonjanak be olvasótáborukba. Tulajdonképpen ezt a célt szolgálta a vetélkedőre való benevezésük is. A „Játék a könyvtárban” vetélkedő véget ért. A győzelmet könyvtárunk csapatának sikerült megszereznie. Jutalomként színes televízióval és képzőművészeti alkotással gazdagodott, valamint elismerést szerzett — a benevezett többi könyvtárral együtt — az olvasásnak, a művelődésnek. Teljesen egyetérthetünk a Magyar Hírlap cikkírójának véleményével: Szarvas győzött — mindenki nyert!

Dr. Pilishegyi József
főiskolai adjunktus

könyvtárosok és bibliográfusok

Varró István

1878—1963

A magyar könyvtárosok szakmai tudásukon kívül sokoldalúságukról, széles érdeklődési körükről és átlagon felüli műveltségükről voltak híresek nemcsak itthon, de külföldön is. A polihisztor magyar könyvtárosok között is előkelő hely illeti meg *Varró Istvánt*, aki könyvtárosi és bibliográfusi működése mellett mint újságíró, a társadalomtudományok hivatott művelője, művelődéstörténész és műfordító is beírta nevét a magyar szellemi élet történetébe.

1878. március 17-én született Nagykanizsán. Egyetemi tanulmányait Kolozsvár, Bécs és Budapest tudományegyetemén végezte, és 1906-ban avatták államtudományi doktorrá. Rövid ideig tartó újságíróskodás után, 1909-ben a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara titkára, majd *Szabó Ervin* távozása után a kamara könyvtárának munkatársa, nemsokára pedig vezetője lett. E tisztségét 1938-ig töltötte be, amikor is családi okok miatt a faszálódó országból az Egyesült Államokba távozott. Könyvtárosi működése mellett előadott a Műegyetem közgazdasági fakultásán, majd a Világkereskedelmi (később Közgazdasági) Főiskolán is. Jutott ideje arra is, hogy széles körű szakirodalmi tevékenységet fejtsen ki, melynek vázlatos ismertetésére alább visszaterünk.

A könyvtáros

Az 1850-es alapítású Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara egy székrenyre való könyvanyagából *Szabó Ervin* teremtett olyan szakkönyvtárt, amely a külföldi szakkörök érdeklődését is felkeltetete. *Szabó Ervin* indításul egy európai színvonalú közgazdasági szakkönyvtár tervét dolgozta ki, elkészítette elhelyezési rendjét, osztályozási rendszerét, használati utasítását, *Lánczy Leó*, a kor koronázatlan fináncfejedelme s a kamara korlátlan ura pedig elfogadta *Szabó Ervin* javaslatait.

Szabó Ervin, aki állandó levelezésben állt *Melvil Dewey*-vel, a tizedes osztályozás megalkotójával, a kamara könyvtárának berendezésében amerikai példák után indult: Dewey rendszere szerint állította fel és katalogizálta a könyvtárt. Ez a katalógus 1902-ben nyomtatásban is megjelent és gyorsan elfogyott. (A budapesti kereskedelmi és ipari kamara könyvtárának katalógusa. Bp. 1902. XXX, 891 l.) A rendszer, amelynek továbbfejlesztett változata az Egyetemes Tizedes Osztályozás, az ETO, ma már a magyar könyvtárakban általános, a század első éveiben azonban óriási ellenkezést váltott ki. Mindez azonban *Szabó Ervint* nem befolyásolta. *Varró István* ilyen iskolában tanulta meg a

könyvtárosság ábécéjét, és azt a gyakorlatban a legmagasabb fokig fejlesztette.

Szabó Ervintől *Vágó József* vette át a könyvtár vezetését, és bár Varró István csak negyedikként szerepelt a rangsorban, szorgalma, szaktudása csakhamar a könyvtár élére emelte. Kiépítette a könyvtár sajtóarchívumát; az újdonságokat azonnal az érdekelttek kezébe adta, majd gondoskodott róla, hogy ezek rendszeresen állandó megőrzésre kerüljenek. E munka 1909-től 1938-ig nem kevés energiáját kötötte le. A rendszeres gyarapításon kívül megszerezte a könyvtár részére *Heltai Ferenc* főpolgármester (1861—1913) közlekedésügyi és városgazdálkodási munkákban igen gazdag könyvtárát; a *Pulszky Agost*-féle s a *Mandello Károly*-féle könyvtárak megszerzéséről azonban, mint-hogy azok anyagának nagy része „profilidegen” volt, le kellett mondania. (A Pulszky-gyűjtemény a Társadalomtudományi Társaság könyvtárának lett az alapja, az utóbbi pedig a Műgyetem könyvtárába került.) Fontos könyvtári munkája volt a mindaddig kellő figyelemre nem méltatott, de igen fontos információkat tartalmazó házi kiadványok (jegyzőkönyvek, emlékiratok, felterjesztések, jelentések stb.) számbavétele, könyvtári feldolgozása, majd a róluk készített katalógus közzététele is. (A budapesti kereskedelmi és iparkamara nyomtatványainak időrendi jegyzéke 1850—1912. Bp. 1913.). Ő alkalmazta elsőnek a visindex elnevezésű több színű cédulázást, és egyéb *könyvtártechnikai újításokat* is bevezetett. A könyvtár személyzete később kibővült ugyan, de a gyarapítás felelősségteljes munkáját mindvégig maga látta el. A könyvtárt elsősorban a Kamara tagjai, a hazai és a külföldi szakemberek használták, és így a nagyközönség nem sok hasznát vette; valódi hivatását csak azóta tölti be, amióta — 1945 után — állománya a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárába került.

A bibliográfus

A könyvtáros *Varró István* otthonos volt a bibliográfiai munkában is. A Kamara nyomtatványait feldolgozó könyvén kívül első bibliográfiai munkája a *hazai cigánykérdéssel* foglalkozott, és ez az American Gypsy Lore Society (Amerikai cigánykutató társaság) nagy cigánybibliográfiájában jelent meg. Legismertebb bibliográfiai társadalomtudományi vonatkozásúak, például a *Magyar társadalomtudományi bibliográfia 1909-ről* (Bp. 1910.) és a *Magyar társadalomtudományi bibliográfia 1910-ről*. (Bp. 1911.); ezek alapján *őt kell tekintenünk a magyar társadalomtudományi bibliográfia egyik megteremtőjének*. (A társadalomtudományi bibliográfiák gondozását később *Krisztics Sándor*

A FŐVÁROSI KÖNYVTÁR KÖZLEMÉNYEI

8. szám

VEREFTLICHEN
DER STADTBIBLIOTHEK
VON BUDAPEST

PUBLICATIONS
DE LA BIBLIOTHÈQUE MUNICIPALE
DE BUDAPEST

No. 8

MAGYAR TÁRSADALOMTUDOMÁNYI BIBLIOGRÁFIA 1910-RŐL

GYÖTTÖTTE

Dr VARRÓ ISTVÁN

A BUDAPESTI KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA FOGALMAZÓJA

VEREFTLICHEN
SOZIALWISSENSCHAFTLICHE BIBLIOGRAPHIE 1910

BIBLIOPHIE
REVUE DES SCIENCES SOCIALES 1910

ZUSAMMENGESTELLT VON
Dr STEFAN VARRÓ
KONZERT DER BUDAPESTER HANDELS- UND
GEBWERBEKAMMERN

PAR
ÉTIENNE VARRÓ
RÉDACTEUR À LA CHAMBRE DU COMMERCE
ET DE L'INDUSTRIE DE BUDAPEST

BUDAPEST 1911

IN KOMMISSION BEI DER BILDLAGERBÜCHEREN DRUCK-
VERLAG G. M. & H. REITH W. B. SPICKERSTR. 11.

vette át és vitte tovább.) Az időszerűség adta az értékét és érdekességét az Adatok a drágaság kérdésének bibliográfiájához (Bp. 1910.) és A drágaság bibliográfiája (Tonelli Sándorral, Bp. 1912.) c. munkáinak is. *Varró István* mint polgári radikális szociológus *Jászi Oszkár*, *Vámbery Rusztem* és társaik hű fogyvertársa volt, aki mindig égető kérdésekhez nyúlt önálló társadalomtudományi és közgazdasági munkáiban is. Ilyenek A szociológia és a néprajz (Bp. 1907.), A munkásvédelmi törvények végrehajtása Magyarországon (Bp. 1908. ua. németül is Jena, 1908.), Előterjesztés a munkásbiztosítási törvény végrehajtása tárgyában (Bp. 1908.), Die Regelung der Maximalarbeitszeit der Frauen und der Jugendlichen in Betrieben mit zehn oder mehr Arbeiter (A nők és fiatalok maximum munkaidéjének szabályozása a tíz vagy annál több munkást foglalkoztató üzemekben. Jena, 1909.), A budapesti kereskedelmi és iparkamara útmutatója (Bp. 1910.), A magyar élelmiszer-törvények (*Vágó Józseffel*, Bp. 1913.), A lakásügy rendelkezéseinek előkészítése (Bp. 1917.). A címek felsorolása alapján is elképzelhető, hogy milyen nagy szerepet töltött be munkássága a magyar társadalomtudományban. S ha mindehhez hozzávesszük még a különféle napilapokban és folyóiratokban (Közgazdasági Szemle, Századunk stb.) megjelent tanulmányait, cikkeit, a róla alkotott képünk egyre teljesebbé válik. *Varró István* szívesen rán-

dult ki távoli, de számára egyáltalán nem idegen területekre is. *Lambrecht Kálmánnal* együtt két kötetben kiadta A világirodalom anekdotáinak c. munkáját (Bp. 1922.), lefordított két Nietzsche-kötetet (Válogatott munkái. — Ecce homo), valamint Seignobos-Métin: Korunk története 1815-től a világháborúig c. könyvét. Mint ember nemcsak kitűnő csevegő volt, de szinte felért egy eleven lexikkal; fejből mondott adatainak, évszámainak pontosságára mérget lehetett venni. Sok író és művészbárátja volt (*Berény Róbert, Füst Milán, Veres Péter, Weiner Leó* stb.), akik mindig nagybecsüléssel emlékeztek meg róla.

Amerikában meg sem próbált tudományos pályán vagy könyvtárban elhelyezkedni; mint könyvkötőmester kereste meg a kenyerét. Mindvégig megmaradt magyarnak: csak magyar könyveket olvasott és szorgalmasan levelezett itthoni barátaival. Emlékiratai, melyek megírására lázasan készült, sosem íródtak meg, pedig a magyar szellemi élet korabeli történetéhez sok érdekes adalékkal szolgálhattak volna. 1963. szeptember 13-án hunyt el Chicagóban. A magyar könyvtárosok Pantheonjában méltán van helye.

G a l a m b o s F e r e n c

iskola és könyvtár

Egy év az „Olvasó iskoláért” a vásárosnaményi gimnáziumban

Az Olvasó népert mozgalom első országos konferenciáján, Nyíregyházán született meg az ötlet, hogy iskolánkban, a Vásárosnaményi II. Rákóczi Ferenc Gimnáziumban mozgalmat indítsunk „Olvasó iskoláért” névvel. A múlt évi tanévzáró ünnepélyen, *Fábián Zoltán* és *Molnár Zoltán* írók jelenlétében az iskola igazgatója bejelentette, hogy az 1973—74-es tanévben az egyik fő cél a tanulók olvasóvá nevelése lesz.

Az Olvasó iskoláért mozgalom szervezését saját feladatának tekintette a tantestület, az ifjúsági szervezet és a tanuló ifjúság is. A mozgalom szervezését indokolta, hogy a mintegy 400 iskolásból 389 fáról származik, 80 százalékuk fizikai vagy mezőgazdasági fizikai dolgozó szülők gyermeke, s alig akad köztük olyan, akinek van otthon saját könyvtára. Ezen a helyzeten kívántunk változtatni úgy, hogy munkánk végeredményeként már ne csak iskolai kényszer legyen az olvasás, hanem váljék igénnyé, olyan szükségletté, amely elkíséri a nálunk végzett középiskolásokat egy életen át.

Mindezekhez szükséges volt megteremteni a tárgyi alapfeltételeket is, ezért a központi épületben egy tantermet izlésesen berendezett, szabadpócos rendszerű könyvtárrá alakítottunk át. A nagyközségi-járású könyvtár az intézményt tanáccsal, felszereléssel, rendezvényekkel segítette. A gimnázium és az általános iskola is főhivatású tanárkönyvtárost alkalmazott. Segítették őket a KISZ-alapszervezetek is: diákokat bíztak meg azazal, hogy kora reggeltől késő estig ügyeleti rendszerben teljesítsenek szolgálatot az egész napos nyitvatartás érdekében.

Kiderült, hogy nagyon szükséges intézkedés volt a hosszú nyitvatartás társadalmi úton történő megszervezése, ugyanis nincs olyan időszak, amikor ne volnának „lyukas órák”, s ezeknek nincs hová menni! Nem mindenki, de egyre többen keresik fel rendszeresen a könyvtári olvasót.

Az iskolában a tantestület és az ifjúsági szervezet tagjaiból megalakult az Olvasó iskoláért munkaközösség. Tagjaikat — két tanár, néhány diák, KISZ-vezető — a rendtartásban megfogalmazott, a munkaközösségekre háruló feladatok és jogok is megilletik. Elsősorban személyes példamutatással, de agitációval, viták és ankétok rendezésével is segítenek abban, hogy mind szélesebb körűvé váljék a mozgalom.

Tanítási órákat — magyar, történelem, osztályfőnöki, világnézetünk alapjai, biológia — is tartanak már a könyvtárban. Ezeknek az óráknak a fő céljuk az volt, hogy a tanulók kezébe kézikönyveket, szakkönyveket adjanak, s tanítsák meg használatukat. Órákat tartottunk a járási könyvtárban is, ahol már a szakkönyvtárak fiák összeállításának műhelytitkaiba is sikerült néhány osztályt beavatni. A könyvesboltban szintén tartottunk órákat, hogy az iskolai könyvtár által összeállított ajánló bibliográfia segítségével ötleteket adjunk a tanulók házi könyvtárának megalapozásához. A szülői munkaközösség segített a szülőket megnyerni, s egyre jobban terjed az a felfogás, hogy a legszébb ajándék a diák számára a jól megválasztott könyv.

Írók és újságírók is jártak nálunk, s néhány órára átvették a katedrát, hogy a „fórum órákon” választ adjanak a diá-

kok és a tanárok kérdéseire. *Fábián Zoltán, Varga Domokos, Bozóky Éva, Végh Antal*, valamint *Margócsy József* nyíregyházi irodalomtörténész közreműködése sokoldalúan segítette a könyv iránti érdeklődés felkeltését.

Az iskola néhány tanára arra is vállalkozott, hogy rendszeresen, minden héten meghatározott időpontban válaszol a tanulóknak olvasmányaikkal kapcsolatban feltett kérdéseire. Ilyenkor a tanár az, aki „felel”.

Munkaközösségünknek hívására *Kardoss Béla* művészeti író névadónk, *Rákóczi Ferenc* művészettörténeti szerepét méltatta, *Simon Józsefné* népművész pedig a beregi népdal gazdag dallamkincsét hozta el az iskolai könyvtárba. A könyvtár gyűjteni kívánja a Rákóczi korról megjelent írásokat, kiadványokat. Erre vonatkozólag mintegy 15 éves távlati beszerzési programot dolgoztunk ki, s bizonyosak vagyunk abban, hogy olyan segítőkre is találunk majd, akik ezt a kezdeményezésünket tanáccsal, ajándékkal, alkotással fogják gazdagítani.

Két KISZ-alapszervezet a könyvesbolt bizományosaként az őszi könyvhetek, majd a téli mezőgazdasági könyvhónap alkalmával széles körű terjesztő munkát végzett. Csaknem 15 000 Ft értékben került könyv a diákok saját könyvtárába. Az idei ballagási ünnepségen mind több diák és tanár kezében lehetett látni a virág mellett ajándékba kapott könyveket is. Munkaközösségünk szaktanácsadással segítette a könyvesbolti és az egyéni könyv-árusokat, azok könyvterjesztő munkáját. Így a legtöbb ajándékkönyv jó helyre került, a választás sikerült.

A mozgalomnak köszönhető, hogy több diák tudatosabban olvasott ebben az évben, és több tanár is úgy használta a könyvtárt, mint műhelyt, a könyvet pedig mint az oktatás-nevelés eszközét. Még nem jutottunk el mindenkihez, de munkaközösségünk, az iskolavezetés, a tanárok és a diákok közös munkája alapján bizalommal tekintünk a következő év elé.

Dr. Gyarmathy Zsigmond
tanár, a vásárosnaményi II. Rákóczi Ferenc Gimnázium Olvasó iskoláért munkaközösségének vezetője

a lapokban olvastuk

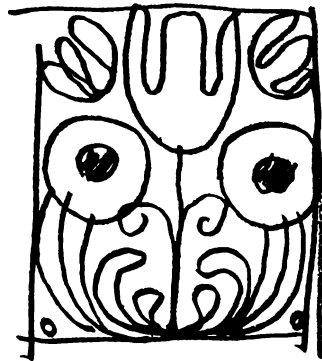
Gyermekcsoport a szülők munkahelyén

Nemcsak hazánkban, de Európa- és világszerte is napirenden van az iskola-reform, új módszerek bevezetése az oktatásba, a régi merev keretek feloldása. Így kap egyre nagyobb szerepet az önkéntesség elvén alapuló önképzés a gyermekek képzésében. Gondolok itt az angol szakirodalomban ismertetett rekonstrukciós műhelyekre, ahol a meghívott gyermekek szabadon dolgozhatnak szüleik munkahelyén a selejtre szánt darabokon. Alkothatnak — felnőtt irányítás mellett — ők is, s így igazán benne vannak a lüktető, alkotó életben. Sok ragad rájuk, hisz a 10—14 éves korúak szinte falják az ismereteket. Esetleg később, pályaválasztásnál döntő lehet egy ilyen élmény.

Több nagy intézménynek is törekvése, hogy árnyékában *gyermekcsoport növekedjék fel*, kulturális kincsét átvegye, majd továbbvigye. Ilyen megfontolások alapján alakult a szegedi Gabonatermesztési Kutató Intézetben az első gyermekcsoport. Az igazgatói jóváhagyás feltétele egy szocialista brigádfelajánlás volt, s lényege az, hogy *szabad időmben foglalkozzam a dolgozók gyerekeivel*. Hadd ismerkedjenek az intézettel, szüleik munkájával, s maguk is próbálkozzanak egyszerűbb kísérletekkel. Így jött el az intézetbe öt

8—12 éves fiú. Első foglalkozásunk így zajlott le:

Elsőként az intézet nevével ismerkedtek meg. Többféleképpen tudták, s leg-rövidebben így: GKI. Gyűjtöttünk hasonlókat: MTA, TF stb. Majd megvizsgáltuk közelebbről is a GKI rövidítést. Elemeztük a névben szereplő szavak jelentését. *G* annyi mint gabona. Egy kiállító asztalnál mindjárt meg is szemlélítettük a két nagy csoportot: a kenyérgabonát s a takarmánygabonát. Megnéztük, melyik vidéken termelik — a föld-

rajzi adottságoktól függően — a különféle gabonafajtákat. Ezután tisztáztuk szülei feladatát: a legjobb vetőmagot kell előállítaniuk. Említettük, miért fontos növény nálunk a búza, s a FAO [az ENSZ élelmezésügyi szervezete] keretén belül az aszályal küszködő Afrikának szánt ajándékunkról is szoltunk. Ilyen fogalmak tisztázódtak: aszály, öntözött terület, vízszegény vidék, Eötvös-féle torziós inga, vizkutatás, vizellátás stb.

Beszélgetés közben az asztalra tett vázából kihuzigáltuk a megfelelő száraz növényt vagy termést, s felhasználásukkal tablót készítettünk. Tapintgatták, jól megfigyelték a magvakat, s közben szépen összegezték a növények felhasználási területeit. (A védőtokba tett munkájukat később oly óvatosan vitték haza megmutatni, mintha nem is 8—12 éves fiúk lennének.)

Majd egy asztalt üressé tettünk, hogy helyet adjunk a kísérleti csészéknek és az előkészített programlapoknak. Közben arról beszéltünk, hogy milyen munka a kutatás, mit igényel. Nagyjából így válaszoltak: sokat kell hozzá olvasni, megfigyelni, kísérletezni. Most mi is kísérletezünk — mondtam. Nagy lett erre az öröm. Jutott mindenkinek egy fajta mag és egy feladat megfigyelésre. Felcímkézték a tálakat, elhelyezték a megfigyelési anyagot (maguk választották ki a program alapján). Szabály szerint adagolták a vizet, majd gondoskodtak a megfelelő elhelyezésről is (pl. megfigyelés hidegben, sötétben, melegben). Lelkesen jegyezték fel az adatokat. Gyorsak, fegyelmezettek voltak a fiúk. Összefoglalásképpen már csak ismételni kellett kísérleteinket. Még apró ajándékok következtek, s első foglalkozásunk véget ért. Jel-

lemző volt kérésük: ugye, legalább hentenként jövünk. (Ugye, nem enged Kata néni lányokat közénk, s csak ennyien maradunk? Nem vallottam be, hogy teljesíthetetlen a kérésük. Lányaink is vannak, és hadd lássák a többiek, mi történt a magvakkal)...

Az ilyen kis közösségben igen fontos a gyerekek összehangoltsága. Az ötből ket-tónél van családi rendezetlenség, ami viselkedésükön is rögtön feltűnik. A közösség jótékony hatása bizonyára észlelhető lesz rajtuk.

Úgy látszik, kifelé is hatott a gyerekcsoport. Bár nem beszéltünk róla, a kollegák jöttek, érdeklődtek, megnézték a gyerekek munkáját, a terveket meghallgatták, s felajánlották segítségüket. Szinte minden osztályról kaptunk valamit: kísérleti csészéket, képeket, szép termést stb. Vállalták, hogy egy-egy témáról beszámolót rögtönöznek, kész szemléltető anyagot, nekünk szánt kísérletet ajánlottak fel. Vállalták, hogy figyelemmel kísérik a csírázást, megmondják, hol lehet a hiba, mi a várható eredmény. Ötleteket, anyagot hoznak a következő foglalkozásokhoz, kísérleteket teljesítenek, valahogy mindenki szeretne adni magából valamit. Egyik főosztályvezető, aki körül legalább tizenketten, „táncolnak” — mondják — rendszeresen jelenti, hogy a nála kihelyezett kísérlet rendben van, gondját viseli. Ezek igazán érdekes apróságok.

A gyerekek pedig a két foglalkozás közti időben is törődnek megfigyelésükkel, rajzolnak, fényképeznek, jegyzetelgetnek. Egymás munkáját pedig úgy féltik, mint sajátjukat.

Nagy Katalin

a szegedi Gabonatermesztési Kutató Intézet könyvtárosa

(Megjelent a Csongrád megyei Könyvtáros 1974. évi 1. számában)

Hoós Elvira linómetszete

HÍREK

A BARANYA MEGYEI Könyvtárközi Bizottság a munkásság munkahelyi művelődésének előmozdítására rendszeresen segítséget nyújt a nagyobb üzemek szak- és közművelődési könyvtárainak. Könyvtárosokból háromtagú munkacsoportokat alakítottak, ezek megvizsgálják, milyen a könyvtárak, illetve az olvasómozgalom helyzete a megye és Pécs város 18 legfontosabb vállalatánál, tapasztalataikról beszámolnak a bizottságnak, amely ennek alapján ad meg a szükséges támogatást az érintett könyvtáraknak. (J. Gy.)

A TERMELŐSZÖVETKEZETEK Országos Tanácsa értesítette a Szabad Föld szerkesztőségét, hogy az előző évekhez hasonlóan az idén is juttat 50 ezer forintot a *Könyvet a pusztai diákoknak* akció keretében az általános iskolai diákotthonok könyvtárainak fejlesztésére. A lap híradása szerint a szocialista brigádok továbbra is támogatják az akciót, küldik pénzümányaikat.

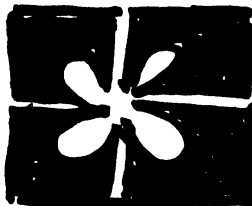
A SZOLNOK MEGYEI SAJTÓBIBLIOGRÁFIA teljessé tétele érdekében a megyei könyvtár felkérte a lakosságot, hogy akinek birtokában van a megye területén megjelent bármilyen — régebbi — hírlap vagy folyóirat, közölje a könyvtár igazgatóságával. A kérést a megyei újság tolmácsolta abban a cikkben, melyben részletesen beszámol a megyei sajtóbibliográfia munkálatairól, a kézirát elkészültéről. A könyvtárosok remélik, hogy a lakosság bevonása az adatgyűjtésbe értékes, lappangó periodikák felbukkanását eredményezi. A megyei könyvtár az önkéntes munkatársakról a kiadvány előszavában meg fog emlékezni, s tiszteletpéldányt is küld a segítőknek.

NYUGALOMBA VONULT Horváth Viktor, az Országos Széchényi Könyvtár mikrofilmosztályának vezetője. Az osztály új vezetőjévé Ónódy Miklóst nevezték ki.

A PÉCSI MEGYEI KÖNYVTÁRBAN rendezték meg a Baranya megyei tiszteletdíjas könyvtárosok idei alapfokú tanfolyamát. A hallgatók közül húszan a megyei, illetve a városi, hatan a szakszervezeti könyvtárhálózat munkatársai voltak. A tanfolyam végén a résztvevők igen jó eredménnyel tették le az alapfokú szakvizsgát. (T. CS.)

A KÖNYV, KÖNYVTÁR, IRODALOM tárgykörben tizenéveseknek hirdetett kisgrafikai pályázatot a Balassagyarmati Városi—Járásai Könyvtár. A zsűri száznál több gyermeki alkotásból választotta ki a legjobbakat, melyeknek készítőit értékes könyvekkel és rajzeszközökkel díjazta. (E. É.)

A SZALÁNTAI (BARANYA M.) közös községi tanács saját kezelésébe vette az eddig járási ellátásban részesülő szalántai, bostai, németi, valamint szilvási letéti könyvtárakat. Az új önálló községi könyvtár átlományának bővítésére a Pécsi Megyei Könyvtár 4500 kötet könyvet ajándékozott. (Sz. Á.)

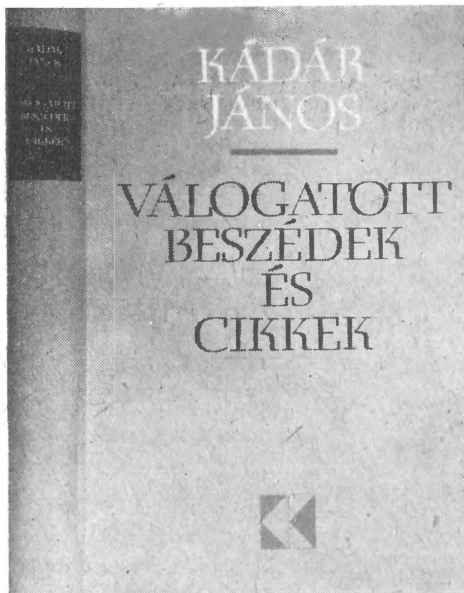
SZÁMÍTÓGÉP működik a zágrábi Pedagógiai Múzeumban könyvészeti adatok nyilvántartására. A forgalomba kerüléstől számított 8—10 napon belül valamennyi gyermek- és ifjúsági könyv bibliográfiai adatait betáplálják a gépbe — ismertetőivel együtt —, s a berendezés írásban válaszol a feltett kérdésekre. A bonyolult berendezésen olyan megoldásokat alkalmaztak, hogy 10—12 éves gyermekek is használni tudják a gépet. A számítógép 12 telefonvonallal rendelkezik, az ország bármely részéről feltárászható, s élő szóval diktálja a feleletet. A gép segítségével olyan kérdésekre kap választ az érdeklődő, hogy például milyen könyvek állnak rendelkezésre egy-egy vizsgatétel kidolgozásához, mit olvasson a valamely irodalomtörténeti, útleírasi vagy úrkutatási stb. témára kíváncsi olvasó. (SZ. E.)

A BUDAI VÁRBA vitte olvasóit tanulmányi sétára az V. kerületi, 14-es FSZEK gyermekkönyvtár. Az angyalföldi, 19-es könyvtár gyermekolvasói Szentendre nevezetességeivel ismerkedtek és megtekintették Kovács Margit kerámikusművész kiállítását, a pestlőrinci (24-es) könyvtár kis olvasói pedig a Nemzeti Múzeum „Öslények világa”, című kiállítását keresték fel. (Z. I.)

ZONGORÁT VÁSÁROLTAK a kiváló könyvtár címet elnyert Albertirsai Nagyközségi Könyvtár részére a könyvtár munkatársai a jutalmul kapott 25 ezer forint nagyobbik feléből. A megmaradt összeget hanglemezek beszerzésére fordították. A hangszer és a lemezek a könyvtár zenei klubjának rendezvényeit színesítik majd.

A szocialista építés útján

Közvetlenül az ünnepi könyvhét előtt négy olyan ideológiai-politikai-történelmi könyvet jelentetett meg a Kosuth Kiadó, amelyeknek szerzői valamennyien az MSZMP KB Politikai Bizottságának tagjai. *Kádár Jánosnak*, a párt első titkárának beszédeiből és cikkeiből válogatott gyűjteményt; *Aczél György* miniszterelnök-helyettesnek „Szocialista kultúra — közösségi ember” című, szintén gyűjteményes kötetét; *Németh Károlynak*, a KB titkárának „Tettekkel, felelősséggel” c., főként beszédekből válogatott könyvét és *Nemes Dezsőnek*, a pártfőiskola igazgatójának a magyar munkásmozgalom történetét a századfordulótól az MSZDP 1918. februári rendkívüli kongresszusáig feldolgozó művét. Ez utóbbi kötet tematikáját tekintve lényegesen különbözik a másik háromtól, együttes ismertetésüket mégis indokolja az, hogy mai, szocializmust építő munkánk a magyar munkásmozgalom történetének folytatása.

Kádár János, Aczél György és Németh Károly kötetei együttesen széles áttekintést adnak az 1957-től 1973-ig ter-

jedő időszakról, de különösen azokról a nagyon lényeges változásokról, melyek a legutóbbi évtizedben hazánk társadalmi és gazdasági fejlődésében lezajlottak. Másfél évtized rövid időszak egy nemzet történetében. Mégis, ehhez a másfél évtizedhez fűződik hazánkban a munkásosztály végleges győzelme, a szocialista építés oly mértékű előrehaladása, mely a burzsoázia reakciós maradékainak restaurációs elképzeléseit végérvényesen a vágyalmok birodalmába száműzte.

E másfél évtized változásait a legnagyobb íveléssel *Kádár János* elvtárs könyve fogja át. Beszédei, cikkei érintik a társadalmi fejlődésnek, a politikai életnek, a párt tevékenységének és a gazdasági életnek minden lényeges kérdését. A kötetben olvasható beszédek és cikkek időrendi felsorakoztatása nyomon követhetővé teszi azt az egyenes vonalú fejlődést, amely a magyar nép és az egész szocialista világrendszer egyetemes érdekeit szolgálta, azt a politikai, ideológiai és gazdasági küzdelmet, amelyet az MSZMP következetesen folytat a szocializmus győzelméért, a társadalmi és gazdasági fejlődésért, a háború nélküli, békés életért.

A kötetet olvasva mindenekelőtt az tűnik föl, hogy a párt politikája, politikai vonala mennyire következetes, töretlen volt. A társadalom életében végbemenő változások, amelyek e töretlen vonalon a napról napra való előrelépést jelentették, nem szubjektív döntésekből, hanem a fejlődés logikájából következtek. Ezért, bár a 15 év alatt az élet minden területére a változások voltak jellemzőek, a párt politikájára, politikai irányvonalára az állandóság, a következetes célratörés volt a jellemző.

Ha a beszédek, cikkek olvasásakor egy-egy, a proletárdiktatúra, a munkásosztály, a szocializmus építése szempontjából fontos kérdést a feltevéstől a megvalósulás különböző fázisain át az utolsó esztendőig végig kísérvük — érzékelhetjük csak igazán mit jelent a marxizmus-leninizmus tanításainak konkrét és következetes alkalmazása a párt, a munkásosztály harcának vezetésében, a társadalmi fejlődés lépésről lépésre való előbbrevitelében, az egész szocialista építőmunkában.

Ilyen fontos kérdések: a hatalom kérdése, a párt vezetőszerpe, a munkásosztály vezetőszerpe, a munkás-paraszt szövetség, általában a szövetségi politika, a szocialista

demokrácia, a kétfrontos harc a revizionizmus és a dogmatizmus ellen, a gazdaság-politika, az internacionalizmus és hazafiság és még jó néhány, a szocialista társadalmi és gazdasági fejlődés szempontjából alapvető probléma.

A hatalom kérdése a szocialista átalakulás szempontjából elsődleges. Az ellenforradalom 1956-ban a munkáshatalmat, a proletárdiktatúrát akarta megdönteni. Kádár elvtárs erről 1957. januári felszólalásában az MSZMP csepeli aktívárterkezetén a következőket mondta:

„Kerülgetés nélkül nevén neveztük az ellenforradalmat, lelepleztük az árulást, mindenki számára érthetően megmondtuk, hogy nálunk proletárdiktatúra van, amely közvetlenül a dolgozó tömegekre támaszkodik, és ugyanakkor kíméletlenül elnyomja az osztályellenséget.”

Alig öt évvel később a VIII. kongresszuson a KB beszámolójában pedig ezt mondta Kádár elvtárs: „A végbement társadalmi változások legfontosabb eredménye, hogy társadalmunkból véglegesen eltűntek a kizsákmányoló osztályok. A kizsákmányoló osztályok gazdasági felszámolása már a korábbi években megtörtént. De ameddig a mezőgazdaságban a magántulajdon és a kisárutermelés uralkodott, megvoltak a kizsákmányolás újjászületésének gazdasági lehetőségei is. A mezőgazdaság szocialista átszervezésével azonban egyszer s mindenkorra megszűnt hazánkban annak lehetősége, hogy egyik ember kizsákmányolja a másikat.

A volt kizsákmányoló osztályok tagjainak és még inkább azok leszármazottainak túlnyomó többsége tudomásul véve a népi hatalmat, az új társadalmi rendet, beilleszkedett az új viszonyokba és munkával keresi meg kenyerét...”

„Rendszerünknek vannak ugyan még aktív ellenségei, de számuk egyre csökken és mindinkább elszigetelődnek szocializmust építő népünk tengerében.”

A következő öt év ismét jelentős előrelépést hozott a munkáshatalom megszilárdításában, s ezzel együtt a szocialista nemzet kialakulásában. Ezért a IX. kongresszuson elhangzott beszámolójában Kádár elvtárs már így fogalmazhatott: „Társadalmunkban a két alapvető osztályon, a munkásosztályon és a parasztságon kívül mint szövetségeseink más dolgozó osztályok és rétegek, így az értelmiség, valamint a kispolgárság is résztvesznek a szocialista társadalom építésében...” „Az utóbbi évek gyakorlati tapasztalatai igazolták a volt uralkodó osztályok tagjaival szemben alkalmazott politikánkat is. Mindazok, akik leszámoltak a múlttal és becsületesen dolgoznak, mégtalálják helyüket a szocializmust építő társadalomban.”

Majd később: „Államunk az egész nép érdekeit képviseli és szolgálja. Saját történelmünk és a nemzetközi tapasztalatok egyaránt azt bizonyítják, hogy a munkásosztály hatalmát megvalósító állam funkciójára a kapitalizmusból a kommunizmusba való hosszú történelmi átmenet egész időszakában szükség van. Ebben az időszakban, ha a helyzet valamely oknál fogva nem éleződik, az állam működésében az elnyomó funkciók mindinkább csökkennek és nagyobb szerepet kap az egyszerű dologi igazgatás, a gazdasági és kulturális szervezés alkotó munkája, az emberek mindennapi gondjaival való foglalkozás.”

És a X. kongresszuson 1970 novemberében: „Az állam funkciói a fejlődés során változnak. A szocialista viszonyok között az állam elnyomó szerepe fokozatosan csökken, politikai, gazdasági és kulturális szervező szerepe viszont folyamatosan növekszik. Államunk már most is sok feladat megoldásába bevonja a társadalom különböző szervezeteit és erőt, az egyes állampolgárokat. A fegyveres testületek mellett az ország, a hatalom védelmét szolgálják a munkásőrök, az önkéntes rendőrök, a polgári védelem tagjai. A szakszervezetek vették át és látják el a társadalombiztosítással, munkavédelemmel kapcsolatos feladatok legnagyobb részét. A dolgozók tömegesen vesznek részt az állam munkájában mint tanácsi aktivisták, bírósági ülnökök, népi ellenőrök.”

Végül az Országgyűlés 1972. áprilisi ülészakán elhangzott felszólalásból: „Hazánk kétévtizedes szocialista felemelkedése nagy munka, állhatatos harc eredménye; ez a küzdelem a politika, a gazdaság, a kultúra, a társadalmi élet minden területén, az egész országban, minden közösségben, nem egy esetben még családokon belül is folyt. Ez viszonyaink között elkerülhetetlen, törvényszerű volt, mert nálunk a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet éles osztály-összeütközések közepette ment végbe. Ennek során a kiváltságos földesúri és kapitalista osztályok megszűntek, a társadalmon belül tömegeket érintő átcsoportosulások mentek végbe, s jelentősen fejlődött és átalakult még maga az új rend kialakítója és alapja, a munkásosztály és a parasztság is.”

„A hatalomért folytatott harc próbatételnek vetette alá és politikailag formálta az egyes embereket is. Vannak, akik már a forradalmi átalakulások kezdetén az igaz ügyért szálltak síkra és mindvégig kitartottak mellette. Vannak, akik a harc menetében szembefordultak vele, és elbuktak. Vannak, nagyon sokan vannak, akik ugyan-

ebben a harcban az igazságot felismerve, ellenfélből küzdőtársak lettek, s most együtt dolgozunk, harcolunk közös céljainkért.”

„A tőkés uralkodó osztályok által szított előítéletek maradványait leküzdve, a nagy osztály-összeütöközések tapasztalataival felvértezve, a felismert érdekközösségekben egymásra találva a szocializmus építésében ma együtt tevékenykedik a magyar munkás, a parasztság, az értelmiség; az ország javán közösen munkálkodik kommunista és pártönkívűli, hívő és nem hívő. Csak a munkáshatalom, a népköztársaság viszonyai között, a szocializmus programja alapján, a lenini szövetségi politika érvényesítésével valósulhatott meg, hogy így egymásra találjanak a haza polgárai.”

Ez a néhány idézet is jelzi azt a töretlen utat, amelyet a Párt vezetésével a munkásosztály és az egész nép megtett az 1956-os ellenforradalom polgárháborús viszonyaitól az 1970-es évek szocialista nemzeti egységéig. És mutatja azt a fejlődést is, amely e másfél évtized során a hatalomban, a proletárdiktatúra egyes funkcióinak változásában végbement. Nem mintha a szocialista társadalmi rend védelme már nem lenne elsődleges feladat. De a végbement társadalmi változások eredményeként ma már nem a belső ellenforradalom fenyegeti elsősorban a munkásosztályt s a vele szövetséges parasztságot, a dolgozó nép hatalmát. Ezért vált lehetségessé a szocialista demokrácia mind szélesebb kiterjesztése, s a szocialista állam gazdaságot, kultúrát szervező feladatának előtérbe kerülése.

A kötetben szereplő beszédekben, cikkekben a szocializmus építése szempontjából fontos többi kérdés is hasonló módon bontakozik ki az olvasó előtt, s világossá válik a lenini módszer, amellyel az MSZMP a marxizmus tanításait a magyar valóságra alkalmazza.

Az *Aczél György* elvtárs kötetében összeválogatott beszédek és írások a legutóbbi öt esztendő ideológiai és kulturális kérdéseit fogják össze. Kádár elvtárs beszédei, írásai végigvezettek bennünket a szocializmus építésének utolsó 15 esztendőjén, annak minden fontos kérdésén, beleértve az ideológiai harc és a kulturális fejlődés gondjait is, Aczél elvtárs kötetében azonban épp e két utóbbi kérdéskört tárgyalja részletesebben. E kötet is bizonyítja, hogy a szocialista építés adott időszakában a gazdasági építőmunkával azonos fontosságúvá válik a „kulturális építés”, és a kialakuló szocialista nemzeti egység nem az ideológiai harc megszűnését, feleslegessé válását jelenti. Ellenkezőleg: az ideológiai harc, a szocialista kultúra építése az adott időszakban egyik nagyon fontos feltétele a szocialista fejlődésnek.

A Szakszervezetek Országos Tanácsa 1973. június 29-i ülésén ezt a következőkben fogalmazta meg Aczél elvtárs: „A kulturális fejlődés, az életforma szocialista fejlesztésének a feladatai még soha nem merültek fel olyan súllyal, mint ma, amikor a szocializmus teljes felépítésének munkáját végezzük.”

Korábban az országos agitációs, propaganda és művelődési tanácskozáson rámutatott: „A szocialista társadalom milliőkat tanított és tanít meg társadalmi méretekben gondolkodni. De vannak jelentős társadalmi rétegek, amelyek a tényleges közéleti és politikai gondolkodás igényének még a küszöbéig is alig jutottak el.”

Végül a Központi Bizottság 1974. március 19—20-i ülésén elhangzott előadói beszédben: „Feladataink megoldása megköveteli a magasabb kulturáltságot és helyzetünk nem csak lehetővé, hanem szükségessé is teszi, hogy a társadalomban végbemenő átalakulás — nagyobb és kisebb közösségek közvetítésével — mindinkább szocialistává alakítsa a családok, az egyének életfelfogását, életformáját is.”

A cikkek, beszédek elemzően foglalkoznak a burzsoá életforma és gondolkodás behatolása elleni küzdelem és a kétfrontos ideológiai harc kérdéseivel. Világos képet adnak arról a következetes, ingadozásmentes ideológiai-politikai vezetésről, amely az MSZMP tevékenységét jellemzi a szocializmus építésének jelen szakaszában.

Németh Károly elvtárs kötetében nagyobb időszakot, mintegy tíz esztendőt fog át. A válogatás tematikája sokrétű: az MSZMP Politikai Akadémiáján 1964-ben a szocialista mezőgazdasági fejlesztésének feladatairól tartott előadástól az 1973 októberi, a chilei terror ellen tiltakozó gyűlésen elhangzott felszólalásig a párt bel- és külpolitikájának és a párt mindennapi munkájának sok kérdését érinti.

Különbözik a másik két kötetől abban, hogy az előadások egy része konkrétan a Budapesti Pártbizottság, illetve a budapesti kommunisták tevékenységével, munkájával foglalkozik. Ezek az előadások más szempontból a főváros életében folyó mindennapi munka gyakorlata felől nézve mutatják meg az MSZMP elvi politikájának — mely az egész országra érvényes — helyi megvalósulását.

Ezzel a kör teljessé válik. A három kötet együttesen olyan dokumentumokat szolgáltat az olvasónak, amelyeknek figyelmes tanulmányozásával nyomon követheti az elmúlt másfél évtizedben megtett, a szocializmus teljes felépítése felé tartó utat.

Itt kapcsolódik e három könyvhöz a negyedik, *Nemes Dezsőnek* A magyar munkásmozgalom történetéhez c. kötet. Kádár János, Aczél György és Németh Károly kötetében a beszédeknek, cikkeknek majd mindegyike érinti a magyar munkás-

mozgalom, a munkáshatalom megteremtéséért folytatott harc korábbi, ma már történelminek tekintett szakaszait, de főként a Tanácsköztársaság időszakát. Ez természetes is, hiszen a jelen egyenes folytatása az 1918—1919-ben, illetve még korábban elkezdődött folyamatnak. Nem lehet megérteni és értékelni közelmúltunkat, még kevésbé meghatározni jövőnket távolabbi — s ez esetben alig évszázadnyi — múltunk ismerete, értékelése, a belőle levonható tanulságok figyelembevételével nélkül. Ez a kötet a magyar munkásmozgalomnak a századforduló utáni történetével foglalkozik 1918-ig. Ebben az időszakban válik „felnőtté” a magyar munkásmozgalom, s lesz olyan politikai tényező, mely az ország sorsát befolyásolni képes. De ez az idő a munkásmozgalmon belüli polarizálódásnak is korszaka, aminek eredményeként 1918 őszén létrejött a Kommunisták Magyarországi Pártja. De létrejött — még ha a Tanácsköztársaság idején rövid időre egyesült is az MSZDP és a KMP — a magyar munkásmozgály megosztottsága is, ami végül is csak 1948. június 12-ével, a két párt egyesülésével szűnt meg véglegesen.

A kötet bemutatja az MSZDP századfordulót követő politikáját, a választójogért folytatott harcot, a 10-es évek küzdelmeit, az ellenzék kialakulását a párton belül a századforduló után, a választójogi harcot az I. világháborút közvetlenül megelőző években, s az MSZDP politikáját az első világháború idején, majd utána, amikor a Nagy Októberi Szocialista Forradalom nyomán fellendült a forradalmi célokért harcba induló mozgalom.

Ónódy Miklós

AZ ISMERTETETT KÖNYVEK

Kádár János: Válogatott beszédek és cikkek. Kossuth, 448 l. 35 Ft
 Azzél György: Szocialista kultúra — közösségi ember. Kossuth, 358 l. 35 Ft
 Nemes Dezső: A magyar munkásmozgalom történetéhez. Kossuth, 597 l. 60 Ft
 Németh Károly: Tettekkel, felelősséggel. Kossuth, 235 l. 30 Ft

Olvastuk...

a KULTÚRA és KÖZÖSSÉG-nek, a Népművelési Intézet új elméleti folyóiratának első számát. A lap a közművelődési határozat végrehajtásának nagy feladatához kíván elméleti segítséget nyújtani a közművelődés munkatársainak. Főszerkesztője *Vitányi Iván*, a könyvtárosokat *Kamarás István* képviseli a szerkesztő bizottságban. Az első tanulmányt *Miklós Pál* írta *A közművelődés társadalmi szerepéről*. Írása a közművelődés egységes szemléletének kialakítását szolgálja és a közművelődés értelmezéséhez, bonyolult intézményrendszerének áttekintéséhez nyújt támogatást. Fontos írás *Vitányi Iván* tanulmánya is *a szocialista művelődés elméletéről*. A szerző a kapitalista művelődés rendszerének áttekintése után elemzi a szocializmus művelődési rendszerét s a művelődés tartalmának, jellegének, szerkezetének, intézményeinek sajátosságairól állapít meg fontos dolgokat. Kívánatos, hogy a folyóirat tanulmányait a könyvtárosok is elmélyülten tanulmányozzák.

a TÁRSADALMI SZEMLE júliusi számában *Papp Istvánnak És a könyvtár?* című művelődéspolitikai jegyzetét. A KMK igazgatója ebben az írásában a közművelődési határozat végrehajtása kapcsán hívja fel a figyelmet a könyvtárakra. Megállapítja, hogy a népgazdaság könyvtári beruházásra juttatott forintjai jól kamatoznak, s kifejti, hogy a könyvtári környezet elsörendően kedvező terep a közösségi jellegű, alkotó tevékenység kibontakoztatására. A könyvtárban szervezés nélkül is reggeltől estig „program” van.

a SOMOGYI NÉPLAP június 12-i számában *Jávori Béla* főszerkesztő *Kulcsszerep* című írását, amelyben reflexiókat fűz *Simay Norbertnek* két kaposvári üzem könyvtárát bemutató írásához (Könyvtáros, 1974. május). A főszerkesztő egyet ért *Simay Norbert* megállapításaival és hangsúlyozza, hogy a gazdasági vezetőknek kulcsszerepük van a munkásművelődésben. Mindkét üzemben olyan a közművelődés, amilyen az igazgató felfogása. Tarthatatlan, hogy sok helyen még ma is a termelés érdekeire való hivatkozással engedik háttérbe szorulni a munkásművelődést.

a NÉPMŰVELÉSI ÉRTESELTŐ tavalyi 3—4. számában *Rácz Lídia* Tévéműsorokkal kapcsolatos beszélgetések és kiscsoportos foglalkozások a balatonalmádi gyermekkönyvtárban című érdekes tanulmányát. Az írás a tévéműsorokra épülő könyvtári foglalkozások forgatókönyvét, leírását és a tapasztalatok összegezését tartalmazza.

Egy szocialista brigád és a zenei érdeklődés

Könyvtáram egy volt a sok, irodahelyiségből átalakított szakszervezeti könyvtár közül, ahova behallatszott az üzem zaja. És bár az évek folyamán az olvasónevelés terén vitathatatlan eredményeket értünk el, a művészetekkel és ezen belül a zenével foglalkozó irodalom olvasásáról sokáig csak keserű közlegyintéssel tudtam beszélni. Hiába ajánlottam zenei irodalmat. A sorozatos kudarcba belenyugodni nem tudtam, tehát újra és újra próbálkoztam. A zenei nevelés elindításához végül is az az érdekes eset adta meg a lökést, melyről a Könyvtáros 1973. 7. számában már beszámoltam.

Egyik nap késő estig dolgoztam a könyvtárban, feltettem Dvorzsák: Új világ szimfóniáját a lemezjátszóra. Hamarosan észrevettem, hogy a délutáni műszakból három szerelő áll az ablak előtt és a zenét hallgatja. Kértem, jöjjenek be vacsora-idő alatt — amit megígértek —, szívesen felteszek hasonlóan szép lemezeket. Smetana: Moldváját tettem a korongra. Amikor vége lett a zenének felálltak, megköszönték és több szót nem is vesztegetve elmentek. Ez az eset késztetett arra, hogy alaposan átgondoljam: Miért nem járt eredménnyel a zenei irodalom eddigi „sima” ajánlása? A munkásgyerekek iskolája az elmúlt rendszerben az elemi-, vagy legfeljebb polgári iskola volt. Egyikben sem részesültek olyan nevelésben, ami a művészetek iránti igényt felébreszthette volna bennük. Zeneileg magyarnótán, filmdalokon, könnyű operettmuzsikán „nevelkedtek”, és csak nagyon kevesen részesültek valódi zenei élményben. Nem ébredhetett fel bennük a komoly zene iránti igény; nem finomodhatott ki a zenei érzékük.

A fizikai dolgozó általában fáradt, és a fáradság feloldására inkább a könnyű szórakozást keresi. A zenével munka után találkozik, szabad idejében, amikor kinyitja a rádiót, ahol abban a percben talán éppen komoly zenét sugároznak. Zenei alapismeret hiányában ezt nem tudja befogadni, értetlenül áll előtte, sőt felzaklatja. Egy ideig próbálkozik még, keresne valami kapaszkodót ehhez a zenéhez, aztán legyint és elzárja a készüléket. E perctől kezdve ehhez, a részére „negatív” zenei élményhez kapcsolja az egész komoly zenét; egyben kialakul benne a meggyőződés, hogy a hangversenyen nyilván más emberek ülnek mint ő, mert azok értik azt, ami az ő számára káosz. Hogy könnyítsen fellépő-kisebbségi érzésén, nem egyszer megvető, nemtörődő hangon nyilatkozik, és most már „csakazértis” a tánczenéhez, magyarnótához, a könnyűoperetthez fordul; amely olyan stíluslemezekből, dal-lamokból épül fel, amit első hallásra ismerősnek érez, nem kell rajta gondolkodnia. Erre gondosan ügyel is a slágerszerző, mert nem nevelni, hanem kiszolgálni akarja közönségét. Mit érhet ezzel szemben a könyvtáros művészeti, zenei irodalmat ajánló szava? Hiszen évtizedek megszokottságának falát az értelemre ható érvelés és a zenei irodalom betűje csak nagyon nehezen törheti át.

Ha az értékes zene iránti szükséglet akarom felébreszteni, *amely* egy bizonyos ponton már *nem képzelhető el a zenei irodalom olvasása nélkül*, akkor célom eléréséhez első lépésként nem a zenei irodalmat kell ajánlanom, hanem *olyan érzelmi hatások elérésére kell törekednem, amelyek áttörnek évtizedek zenei megszokottságán*. Ez viszont csak akkor sikerülhet, ha előbb megismerem egy ember (vagy kis csoport) műveltségét, lelkivilágát, legalább hozzávetőlegesen eddigi életkörülményeit és e mellett figyelembe veszem pillanatnyi hangulatát is. Ha ezek ismeretében szólaltatom meg azt a művet, amelyet érzelmi világa az adott pillanatban képes befogadni, akkor nyert ügyem van. Ez történt — sajnos, csak véletlenül — a három szerelő esetében is. Amikor az Új világ szimfóniát meghallották, olyan hangulatban és lelkiállapotban voltak, hogy az a zene akkor utat találhatott érzelmi világuk felé.

Szakítottam tehát a zenei irodalom addig célra nem vezető „ajánlgatásával” és megkíséreltem kidolgozni a zenei nevelés egyénekre, illetőleg kicscsoportokra felépülő és a *könyvtárban megvalósítható* módszerét anélkül, hogy belekontárkodnék a zene-tudósok, zenepedagógusok, esztéták munkájába. Azt az utat akartam olvasóimmal bejární, ami a *zenei igénytelenségtől a komoly zene igényléséig elvezet*. Olyan érzelmi hullámokat akartam az olvasókban elindítani, amelyek *felébresztik az értékes zene iránti vágyat*. Kísérletem középpontjába a fent említett „passzív” brigádot állítottam.

A kísérlet folyamata:

1. lépés — az *egyén, vagy közösség megismerése*.

Összeállítottam a brigádban levő 17 szakmunkás legszükségesebb művelődési adatait, és igyekeztem megismerni életkörülményeiket is. Így tudtam meg egyebek közt, hogy iskolai végzettségük 8 általános, plusz szakmunkásiskola, átlagéletkoruk kb. 42 év; és így tudtam meg, hogy a brigád tele van fájó sebekkel. Egyik brigádtag pl. egyedül nevelte három gyermekét, mert elhagyta a felesége; a másik — lakáskiutalásra

évekig hiába várva — maga kezdett házat építeni s miután a munka és a kiadások meghaladták erejét, a brigád minden szabad szombaton ott dolgozott nála. A harmadiknak gimnazista leánya állt bukása, amit a szülők — iskolázottságuk hiányában — tehetetlenül néztek. A felsorolást folytathatnám ugyan, de ha egy 17 főnyi közösségben „csak” ennyi gond akad, ez is elegendő ahhoz, hogy a könyvtáros hívószava merev visszautasításra találjon. A zenei nevelés folyamatának első lépése — a közösség megismerése — ismét igazolta a régen tanultakat: nem lehet „csak úgy, általában” hozzákezdeni sem a neveléshez, sem az irodalom ajánlásához. Egy kis idő elteltével a problémák okozta belső feszítést sorra-rendre feloldottuk, a brigád tagjai barátként tiszteltek és már nem tartották felesleges időtöltésnek, ha munka után kis időre bejötték a könyvtárba. Tulajdonképpen ezzel vált lehetővé a nevelési folyamat következő lépése.

2. lépés — a komoly zene értelmi elfogadása.

Miután ismertem műveltségi szintjüket, életkorukat, körülményeiket, most már csak látogatásaik pillanatnyi hangulatát kellett figyelembe vennem ahhoz, hogy az előre összeállított zeneművekből — mintegy véletlenül — mit tegyek fel a lemezjátszóra, vagy a magnóra. Valamikor úgy tanultam, hogy a zenében pillanatnyi érzelmeink visszhangját keressük; hogy az azonos hangulatú zenemű a jó barát együttérzésének hangulatát, az ellentétes hangulatú zene pedig nem kívánt, felzaklató hatást vált ki a hallgatóból. Ezért ha belépéskor nyugalmat, jókedvet láttam arcukon, akkor az alábbi művek közül válogattam:* Beethoven III. (Eroica) szimfónia, V. (Sors) szimfónia, IX. szimfónia, a C-dúr zongoraszonáta Scherzo-ja, a D-dúr (Pastorale) zongoraszonáta; Liszt Mazeppa, Mefisztó-keringő; Debussy Elsüllyedt katedrális; Ravel Bolero; Mascagni Parasztbecsület c. operájából Alfio belépője; Orff Carmina Burana; Erkel Bánk bán és Hunyadi László c. operájából részletek; Kodály Hársvit, Psalmus Hungaricus; Bartók Fából faragott királyfi — részletek, Rossini Sevillai borbély — részletek stb.

Fáradt, lehangolt pillanataikban ahhoz a fiókhoz nyúltam, amiben Beethoven f-moll (Appassionata) zongoraszonáta, cisz-moll (Mondschein v. Holdfény) zongoraszonáta; Liszt Les Préludes, a Villa d'Este szökőkútjai, a Wallenstätti-tó, a Haláltánc, a IX. Magyar rapszódia: Respighi Róma kútjai, Gershwin Rhapsody in Blue; Verdi Lacrymosa, a Szicíliai vecsernye, a Trubadur c. operából a Máglya-ária, a Miserere, a Requiemből a „Libera me”, a Nabucco c. operából a Rabszolgák kara; Kodály Jézus és a kufárok, Öregek, Felszállott a páva, Mónár Anna; Bartók Négy szlovák népdal, Cantata profana, Este a székelyeknél stb.

Ha a gondos válogatás ellenére is azt tapasztaltam, hogy a felhangzó zene zavaró hatást vált ki, lemezt cseréltem. Hosszú hetekig nem beszéltem a zenéről, „csak” hallgatták. Azt hitték, a zene nekem szól; részükre csak mint „véletlen kísérő” szerepelt, halk baráti beszélgetéseink mellé. Ezt nagyon fontosnak tartottam, mert ekkor még — ha észreveszik — könnyen visszautasíthaták volna nevelési szándékomat.

3. lépés — az érzelmi hatás tudatosítása.

Kb. 6—8 hónap elmúltával észlelni lehetett, hogy már elfogadják a komoly zenét. Ezután taktikát változtattam: a lemez feltevése után pár percre sürgős dologra való hivatkozással magukra hagytam őket. Nyugodtan vártak. Ezek a „percek” mind hosszabbra nyúltak, és a könyvtár csendjében felhangzó — most már ismerős — dal-
lamok elvégezték a maguk érzelmi, lélektani hatását. A brigád tagjai *lassan érdeklődni kezdtek*, hogy mit hallanak, ki a zeneszerző stb. Igyekeztem magyarázataimat színesen elmondani, amit olyan figyelemmel hallgattak, mint gyerekek a mesét. Ebben az időszakban már nemegyszer megtörtént, hogy X azt a zenét szerette volna hallani, amit Y hallott előző nap. Így tudtam meg, hogy már beszélnek egymás között a zenéről!

4. lépés — lassú fordulat a komoly zene értelmi elfogadása felé.

Később már megkérdeztem: el tudnák-e mondani, hogy mit hallottak az imént? Vagy: mit éreztek, amikor a zene szólt? Vagy: ráismernek-e az előbb hallott zenére? Volt, akit a zene hallgatása közben „valami nagy nyugalom” szállt meg; volt, aki lecsukott szemei mögött „filmet” látott és beszélni is tudott róla stb. A felhangzó zeneművekkel kapcsolatban — ekkor már — a társadalom korrajzát is ismertettem. Be-

* A szerkesztőség megjegyzése: Arra kérünk mindenkit, hogy ezt a kis listát az olvasó tudatos szolgálatát bizonyító, gondoskodó könyvtárosi magatartás dokumentumának tekintse, ne pedig kész receptet nyújtó példatárnak. Erre a közölt jegyzék nemcsak azért nem alkalmas, mivel a válogatás nem egységes szempontok szerint történt, hanem azért sem, mert ugyanannál az embernél is váltakoznak az adott hangulatban „megkívánt” zene kiválasztásának indítékai. Előfordulhat például, hogy a komor hangulathoz egyszer súlyos, az ember egész benső világát megrázó művet választ a zenehallgató, máskor viszont hasonló esetben a vidám, pezsdítő zenére vágyik és ilyen lemezhez nyúl.

széltem a társadalmi szokásokról, külsőségekről, a zeneszerző életéről, munkásságáról, akkor élő híres emberek életéről, alkotásairól. S miközben fogalmat alkothattak egy-egy zenemű születésének körülményeiről, egyben társadalmi, történelmi, irodalmi és művészeti ismereteiket is bővítettem. Felhívtam figyelmüket, ha a rádióban zenei adás következett, és időt kerítettünk annak megbeszélésére is.

5. lépés — a zenekedvelő ember.

A brigádszerződés megkötésének idejében történt, hogy megkértek, ha olyan hangverseny lesz a Zeneakadémián, amit ők is megértenek, vegyek részükre jegyet, és ha van időm, menjünk el együtt a hangversenyre... Ezt vállalkásként beírták a szerződésbe. Kb. két évig tartó tudatos nevelőmunka után tehát ők maguk fogalmazták meg a *hangversenyhallgatás igényét*. Elértem célom. Kérésüket örömmel teljesítettem. A hangverseny előtt természetesen megbeszéltük, hogy mit fogunk hallani. A Zeneakadémiát is megmutattam, mint nevezetes épületet, majd átadtam őket a zenének. (Engem is meglepett, hogy a már említett gimnazista leány — aki csipkefelhőben érkezett —, a zene hatása alá kerülve elfelejtette ruháját igazgatni.) Csajkovszkij: Rómeó és Júliáját játszották. Abban az évben a brigáddal háromszor voltunk hangversenyen, kétszer az operában, kétszer pedig a Nemzeti Színházban. A következő évben hárman vettek operabérletet, négyen színházbérletet, ketten havonta hangversenyre jártak, volt, aki lemezejátszót vásárolt. A gimnazista leány — segítséggel bár — leérettségizett, és vőlegényével együtt lelkes hangversenylátogató lett; két brigádtag beiratkozott a dolgozók gimnáziumába. És bár utoljára hagytam, de nagyon fontos: lassan ugyan, de tervszerűen olvasni is kezdtek. Nem állítom, hogy mindezeket az eredményeket a zenének köszönhették, de hogy a zene is segítette a brigádot a teljesebb élet kialakításában, azt bátran merem állítani. A brigád ebben az esetben már nem csupán „a” 17 ember, hanem hozzájuk kell számítani a család és környezet tagjait is, akiket óhatatlanul magukkal ragadtak. Ezenkívül a könyvtárba a zene hangjaira minden alkalommal mások is „betévedtek”, leültek, figyeltek, kérdeztek... s közben változtak, alakultak.

P. Tóth Béláné

Műszaki könyvnapok 1974

Október 9-e és 31-e között, immár 13. alkalommal kerülnek megrendezésre a Műszaki könyvnapok. Az akció célja idén is: ébren tartani, illetve fokozni a szakirodalom iránti érdeklődést, felhívni a figyelmet arra, hogy a technika rohamos fejlődésével egyúttalhaladni csak az új eredményeket ismertető szakkönyvek módszeres tanulmányozásával lehet.

A Műszaki könyvnapok szervezését az Országos szervező bizottság irányítja. Ebben az évben a rendezvényre hét kiadó ötvenhárom műszaki könyve jelenik meg 286 000 példányban. A Műszaki könyvnapok alkalmával a vállalatoknál, intézményeknél, szövetkezeteknél műszaki könyvbemutatókat és szakkönyvvásárokat rendeznek.

Célszerűnek látszik, hogy a műszaki könyvtárral rendelkező üzemeknél, intézményeknél a könyvvásárt szakelőadások, ankétok megrendezésével egészítsék ki.

Kívánatos, hogy a szocialista brigádok is tevékenyen vegyenek részt a Műszaki könyvnapok rendezvénysorozatában.

A Műszaki könyvnapok országos megnyitó ünnepségére 1974. október 9-én Szombathelyen, ezt követően a budapesti megnyitóra október 11-én a Ganz-Mávagban kerül sor.

Az üzemek műszaki és szakszervezeti könyvtárosai, valamint a könyvterjesztés dolgozói a könyvnapok alkalmával fordítsanak külön figyelmet a műszaki kiadványok népszerűsítésére. A szervező bizottság a legsikeresebben tevékenykedő könyvtárosokat és könyvterjesztőket — a pályázati felhívás feltételeinek megfelelően — könyvvásárlási utalvánnyal jutalmazza.

A Műszaki könyvnapok rendezésére alakult Országos Szervező Bizottság felkéri a művelődési intézményeket, a tanácsokat, a könyvtárakat, a társadalmi szervezeteket, hogy támogassák az akció megszervezését.

A Műszaki könyvnapok
Országos Szervező Bizottsága

„A szó választ ki minket”

Beszélgetés Páskándi Gézával

Koncz Zsuzsa felvétele

Páskándi Géza valódi bemutatkozása Magyarországon — akaratan kívül — igen abszurdra sikeredett. Ugyanis a *Vendégség* budapesti előadásának plakátja szerint a Pesti Színház Weöres Sándor *fordításában* kínálta a darabot. Fel is sóhajtott erre Csoóri Sándor az ÉS-ben: „Ó, Kelet-Európa, mégse fogysz ki soha a csodákból”. Az újabb csoda azután nem váratott sokáig magára, és szintén a Dávid Ferenc-dramával történt meg. Annak ellenére, hogy sokan előbb látták a darabot, mintsem hallottak volna szerzőjéről: siker lett. Az előadás meghozta a közönség bizalmát, és mivel aki színházba jár, az olvas és fordítva, egyszeriben a könyvei iránt is megnőtt az érdeklődés.

A magyarországi olvasó azonban máig elsősorban drámaíróként tartja számon, s csak kevesen tudják, hogy költőként indult egészen fiatalon. Emiatt — is — talán a kelleténél hosszabban időzöm bemutatásánál.

Páskándi Géza 1933. május 18-án született a Szatmár megyei Szatmárhegyen, Romániában. Középiskolába Szatmáron, Bukarestben és Kolozsvárott járt, igen fiatalon lett újságíró a szatmári Dolgozó Népnél, majd a bukaresti Ifjűnmunkáshoz került. Ekkoriban jelentek meg első versei.

s, ekkor — tizenhét esztendősen — történt meg vele a ritkaságszámba menő irodalomtörténeti különlegesség: felfedezett egy nála néhány évvel idősebb, az idő tájt induló költőt, Kányádi Sándort.

1957-ben látott napvilágot első verseskönyve, a *Piros madár*, s már ismert és elismert költőként iratkozhatott be a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem magyar nyelv és irodalom, később pedig a jogi fakultására. Hosszú hallgatása után először gyermekversei és meséi jelentek meg, majd egymást követően a *Holdbumeráng* (versek, 1966), az *Úvegek* (elbeszélések, 1968), *Az eb olykor emeli lábát* (színművek, 1970) és a *Tű foka* (versek, 1972). Termékeny és sokműfajú alkotó, olyan, aki a művek születésének pillanatával egyidőben az alkotás folyamatára is figyel. A Korunkban tanulmányt ír az abszurd fogalmáról; ugyanott és az Utunkban felemeli szavát a stílusdemokratizmus, a közérthetőség fogalmának vulgarizálása ellen; másutt arról cikkezik, hogy a magyar népköltészetben és irodalmunkban tulajdonképpen minden modern „izmus” megtalálható embrionális állapotban; a szűken, parlagian értelmezett „tájiság” és „táji jelleg” is tollahegyére kerül; fontos különbséget tesz a szolgai átvétel (az epigonság) és az impulzus között; az európai irodalom magyar irodalom koordinátái közötti gondolkodást igényli; az „irodalomcentrikusságot” az erdélyi magyar irodalomban sajátos szükségletnek fogja fel; a stilisztikának, mint tudománynak stílusosságát kéri számon; felszólal a nyelvrontás ellen; a történelmi drámában a „históriai tabló-dramát” — noha bizonyos hasznát elismeri — alacsonyabbrendűnek véli; a novellisztika anekdotizmusában viszont lehetőségeket is lát; foglalkozik a „groteszk hősiesség” eseteivel; mindig a filozófikusabb líra mellett szavaz; a határon túli magyar irodalom bizonyos sajátosságait szükségszerűnek és szellem-színesítőnek tartja; az Utunkban és az Igaz Szóban impozáns esszéesorozatban öleli fel a magyar líra korszakait; színműveit pedig rendszerint esszéisztikus utasításokkal látja el. Munkássága kiteljesedésekor sem hagy fel az újságírással, egy ideig az Előre, majd az Utunk munkatársa, a Kriterion Kiadó szerkesztője.

Elbeszéléseit románra és németre is lefordították; román műfordásai antológiákban jelentek meg. Jeleneteit és színműveit a televízió, a rádió, munkás- és diákszínházi színpadok, színházak mutatták be: Szatmáron, Kolozsvárott, Bukarestben, Békéscsabán, Budapesten, Nagyváradon, Miskolcon, Sepsiszentgyörgyön, Temesvárott, Szegeden, Veszprémben, Csurgón, Marosvásárhelyen... Több irodalmi díj birtokosa. 1974 februárja óta Budapesten él.

Tudván, hogy a műfaji sokoldalúság az erdélyi írókat egyként jellemzi minden-

kori történelmi-társadalmi helyzetükből eredően, s tudván azt is, hogy Páskándi Géza a szatmári külvárosból indult az irodalom régiói felé: mindez eleve meghatározta tudásszomját. Íróvá válásárólmondotta a *Tű fókában*: „a szó választ ki minket”, de „aki ír, az elkötelezett” — egészfizette ki ezt egy Igaz Szó kerekasztal-vita során. Elsőként tehát azt kérdezem tőle, miként fogalmazná meg ezt bővebben?

— *Elkötelezettségem: egyfajta humanizmus, amit nyugodt szívvel nevezhetünk szocialistának. Elkötelezettségem: a lehetségesen belül a leghababab, a lehetségesen-szabad esztétikum.*

A szó választ ki minket, a téma pedig a műfajt — gombolyíthatnánk tovább az életmű fonálát. A műfaji változatosság eredőit keresve, úgy érzem, ez a lehetségesen-szabad esztétikum jelentkezik a szabadon csapongó műformákban.

— *Számomra az egyik műfaj kiegészíti a másikat. Egymásbatűnnek, áthajlanak. Képzelnék csak el egyetlen hosszú szalagot: az elején a szalag szalag, aztán megcsavarodik, esetleg szinte madzaggá sodródik, de azért ugyanaz az egyetlen szalag marad. Amikor úgy érzem: belefáradtam az egyik műfajba, a másikban keresek pihenést.*

— *Semmit sem lehet fáradtan, unottan, kiégve csinálni, legkevésbé írni.*

— *Ami pedig „irodalmi bábáskodásaimat” illeti: akkoriban — életemnek, életünknek, az én korosztályomnak abban az ifjú és romantikus korszakában — az Ifjúmunkásnál dolgoztam Bukarestben, és az ifjú verselőkkel is foglalkoztam. Meg kell jegyezmem: nem voltam éppen poeta doctus. Egyébként akkoriban nem én voltam az egyetlen, aki olyasmivel foglalkozott, amihez nem értett.*

Megköszönve a madzag-hasonlatot, mindjárt élek is felhasználásával. Bár műfajai egymásbafonódnak, tartunk mégis valamilyen sorrendet, s ha erőszakosan is, de fejtsük szét a szálakat. Lírájával kezdeném. A *Tű foka* mottóját akár *ars poeticá*-jául is elfogadhatnánk: „Ez nem verseskönyv: / asszociációim / hálósobája; / s titkai / ennek / titkai. Útrövídítés a líra: az érzelmi / legrövidebb útja az absztrakthoz, / és az absztrakt legrövidebb / csapása vissza az érzelmihez, a- / melyből vétetett. Az elsőre egyik / példa a szimbólum, a másodikra / pedig a metafora.” Költői hitvallását mivel egészítené ki ma?

— *Talán annyival: akkor szeretem igazán a saját versemet, ha nekem is megípetést okoz. Ránézek s azt mondom: lámcsak, mi volt bennem, olyasmi, amiről eddig nem is tudtam. Az önszaporító, szaporítható, hígítható, nyújtható vers nem az eszményem. De nem vagyok semmi kizárólagosság híve: mindennek létjogosultsága van, ami önmaga körén belül szép. Mi jogon állíthatnák fel efféle esztétikai értékrendet: a piros alma szebb, mint a fehér liliom vagy fordítva. Ki kaphat egyáltalán ilyesmire mandátumot? Azt hiszem: senki.*

Az *Úvegek* című elbeszéléskötetében már található két rövid drámai vállalkozás: a *Meszelnék* és az *Árnyékban*. Drámaírói vénája mégis inkább novelláiban mutatkozott meg először, például a *Weisskopf úr, hány óra?* vagy a *Lajos Fábrián megöletése* című elbeszéléseiben. Mi az oka ennek?

— *A drámaiság minden műfajba behatolhat: ahol dialógus feszül a helyzetben — ott drámaiság is van. A lírában is lehetséges valamilyen láthatatlan ellenféllel való dialógizálás. Az epikában szintén. Nyilván nem csupán a dialógus és a helyzetek drámaisága az egyetlen drámai lehetőség.*

Amikor 1969-ben Kolozsvárott először színpadra jutott, a *Pügmalion és Galatea* című darabját mutatták be *A király köve* címmel, kiderült, hogy Páskándi Géza a színpadon is költő maradt. Olyan lírikus, aki az emberi magatartásformákra reagál. Még inkább érvényes ez a Békéscsabán és Budapesten bemutatott *Vendégségre*, a Békéscsabán debütáló Apáczai-Cseri-dramára, a *Tornyot választokra*, s fokozottan az egyelőre még — sajnos — csupán könyvalakban élvezhető legújabb darabjai egyikére, a *nagy francia forradalom idején játszódó, A rejtekhely* címűre.

Groteszk párbeszédeiből, paraboláiból kiindulva azt is abszurdnak kiáltják ki darabjaiban, ami pedig abból adódik, hogy bizonyos valóságjelenségeket más beállítástól szemlél, miként az szokásos. Nem tiszta abszurd ez, maga is abszurdoidnak nevezi, hiszen tudja, mivel meg is fogalmazta egy korábbi interjújában, hogy „A dráma és a próza nem mondhat le a realizmus lényegi eszközeiről, mert emberek közötti viszonyokat ábrázolnak, amelyek többek között a körülmények tisztázását is feltételezik. Még a legabszurdabb dráma sem mondhat le bizonyos realista módszerekről.” A *Vendégség* hazai fogadtatása azonban — kritikusai szerint — éppen amiatt lehetett olyan forró, mivel darabjai közül ez látszik a leghagyományosabbnak. Mi erről a véleménye?

— *A Vendégség látszólag valóban egyik leghagyományosabb anyagépítéssé, hangú darabom. Viszont alaphelyzete, itt-ott groteszkbe hajló szöveg-villandásai, iróniája túlmutatnak ezen: hátra és előre abszurdoidjaim felé.*

— *Mivel az a fajta színház, amelyet én szeretnék, nem abszurd, sokkal inkább*

abszurdoid — ahogyan azt *Az eb olykor emeli lábát* című drámakötetemben már egyszer megfogalmaztam. Az abszurd jelenség, a képtelenség, az ész-ellenesség, a véletlenek uralma ott van a világban, a múltban, a jelenben, sőt a jövőendő történelmében is, mint fájó, eszünket bontó lehetőség. Ezt a jelenséget szeretném a legpontosabban körülírni, mert szerintem a pontosság esztétikai kategória. Én nem igenlem az abszurdot, nem is kerget kilátástalanságba, de tudomásul veszem azt is, hogy egyetlen fegyverem van ellene: a precizitás, az értelem indulata.

Páskándi Géza ezúttal is többször használta a maga alkotta, sajátos fogalmazású abszurdoid műfaj-meghatározást. Hogy pontosan mit ért rajta, azt az abszurd fogalmáról írott tanulmányában fejtette ki. Az abszurd hősök etikai-pszichikai arculatáról írja, hogy amíg a klasszikus drámai hősök mindig *akarnak valamit*, addig az abszurd hősöket teljesen áthatotta a hiábavalóság érzete, és vagy *nem akarnak valamit* (például állattá változni Ionesconál), vagy *nem akarnak semmit* (mint Beckettnél csupán várakoznak).

— *De végeredményben mit fejeznek ki ezek a hősök?* — teszi föl ő a kérdést. — *Egyáltalán kifejeznek-e valamit?*

— *Szerintünk: a situációval szemben fegyvertelenül álló, választani, dönteni nem tudó emberek állanak előttünk. Az abszurd hős megbűvölve áll a situáció előtt, egér a kígyó szem-körében: idegeim eluralkodik a tehetetlenség. Ez a dönteni-nemtudás azután cselekvés-képtelenséget szül.*

Majd az abszurditás lehetőségeit boncolgatja. Következtetése: vagy a situáció abszurd, és akkor ebben a szükségszerűséggé túlzott véletlenben a normálisan viselkedő hős a situáció médiuma; vagy teljesen normális helyzetben a hős abszurd, de ebben az esetben nem is egyéb, mint a „szkizoid embertípus irodalmi vetülete”. „Ilyesféle abszurd ember az életben, az egészségesek között, »vegytiszta« állapotban sosem lehető meg. Am vannak az emberben »abszurdoid« vonások (nemcsak a lelki betegekben, ami nyilvánvaló, hanem az egészségesekben is!). Az abszurdoid vonások kivonata, alakba-sűrítése: az abszurd hős.” Vegyük a két alaphelyzetet. Amikor a teljesen normális situációban a hős válik abszurdá: az még csak komikus. Am, ha az abszurd helyzet olyan hipnotizáló erővel bír, hogy a normális hőst búvkörében tartja, s ezáltal cselekvésképtelenné teszi (vagy legfeljebb a tétova tiltakozásig engedi eljutni): az már tragikus. Következésképpen minél abszurdabb egy szituáció, s közben minél normálisabbak a hősök, annál inkább nő az abszurd hatás.

Élet- és tudománynépszerűsítő párbeszédei (amelyek első ízben jórészt az Utunkban jelentek meg), *parabolái* a drámaesztéta Páskándinak az abszurdról vallott nézeteit tükrözik. Más kérdés, hogy mindez miként szól (vagy szólhatna) hozzáink a színpadról. Mondjuk ki kereken: nem is túl újszerűen. Megoldásaiban a századelő avantgardizmusának időtálló eredményeiből is táplálkozó modern törekvéseket ismerhetjük fel. Ahogyan azt maga is bevallotta: „legtöbb közöm a tréfás, groteszk folklórhoz és Karinthyhoz van”.

Színpadi stílusparódiáiban pedig szinte végigjártassa a drámatörténet valamennyi korszakát s irányzatát. Erről tett vallomást tavaly a Kortársban: „Nyilván az egész a paródiával és a mókás utánzással kezdődött. Amikor megírtam *Az eb olykor emeli lábát* című első hosszabb darabomat (s vele szinte egyidőben 1964–65-ben a *Számár* című groteszket, meg a *Bumerángot*, melyek még ma is első fogalmazásban hevernek), még csak mókásan utánoztam egynémely stílt, parodisztikus éllel. Számomra ma már nyilvánvaló, hogy egy paródia nemcsak paródia, hanem a paródiáról bizonyítási kedvének is a jele: „ni, hogy ismerem, ni, hogy tudom, mi fán terem ez a stíl”... Nos: az én esetemben szintén közrejátszott ez a bizonyítási szándék, de talán még inkább az, hogy bizonyos stílusokat „eszemmel meghaladottnak” éreztem, viszont írói reflexeimben (szellemi-nyelvi reflexek!) kiűzhetetlenül jelen voltak... Még az is közrejátszott, hogy mindenáron ki akartam rázni magamból, ki akartam élni az ilyen reflexeket, nehogy komolyabb darabjaimba besurranjanak... Kezdetben ilyen indítékú volt az, ami ma tervvé lett. Aztán egy pillanatban rájöttem: az a stílus, amit parodizálok, már-eleve — a darabomba bekerülése pillanatában — nem azonos azzal a történelmivel, ami volt, ami modellként, mintaként szolgált, hanem tulajdonképpen: egy stílusról alkotott saját elképzelésemet teszem paródia tárgyává. Ettől kezdve saját, teljes értékűen saját darabjaimnak tekintem őket. S innen már csak egy asszociáció-távolságra volt a terv: végig bilentyűzni az összes drámatörténeti stílusokat, színpadi kifejezésformákat-technikákat — a saját filozófiámmal (amennyiben van ilyen), alakjaimmal, létérzésemmel, korom közérzetével (mely szintén részben a sajátom is) stb. ...

Ilyenformán tehát nem egy drámám a következő rétegződésű: 1. a választott történelmileg kialakult drámastílus mint modell; 2. az erről alkotott saját kép: az ahogyan ez a stílus bennem él; 3. e stílusnak a megítélése (pl. parodisztikus vagy nem, de amelyben kiigazítom, módosítom. — Kritikai hozzáállás!); 4. a hősökkel ugyanaz:

a hős mint „akkori” (rég), kortársi megítélés róla, önmaga megítélése; 5. az én mai képem és megítélésem a hősről; 6. ugyanaz a rétegződés a helyzet és a cselekvés esetében.

Nemrégiben egyszerre három kötete is megérkezett: elbeszéléseinek gyűjteményét a Kriterion adta ki *A vegytisztító becsülete* címmel; bűnügyi regényét, a *Beavatkozást* a kolozsvári Dácia; újabb darabjait pedig *A rejtkehely* címmel a Magvető. Mi foglalkoztatja jelenleg, min dolgozik?

— *Jövőre a Magvetőnél új drámakötetem és verseskötetem jelenik meg; a Szépirodalmiánál színpadi jelenetek, novellák, karcolatok, filmötletek; a Móránál egy meséskönyv; Sára Sándorral egy film; a József Attila Színház pedig parádés szereposztásban mutatja be a Kocsi rabjait. A pécsi színház egy satirikus élő bohózatomat, a miskolci viszont egy család-drámát visz színre — a pillanatnyi jelek szerint.*

Tervei?

— *Mi egyéb tervem lehetne? Hacsak nem az, hogy még többet dolgozzam.*

R á c z - S z é k e l y G y ő z ő

M Ű V E I

Piros madár (versek). Bukarest, 1957. Állami Irodalmi és Művészeti Könyvkiadó
Tündérek szakácskönyve (gyermekversek, mesék). Bukarest, 1966. Ifjúsági Könyvkiadó
Holdbumeráng (versek). Bukarest, 1966. Irodalmi Könyvkiadó
Szebb a páva, mint a pulyka (gyermekversek). Bukarest, 1968. Ifjúsági Könyvkiadó
Úvegek (elbeszélések). Bukarest, 1968. Irodalmi Könyvkiadó
Zápfog király nem mosolyog (mesék). Bukarest, 1970. Ifjúsági Könyvkiadó
Az eb olykor emeli lábát (párbeszéd, színjátékok). Bukarest, 1970. Kriterion
Tű foka (versek). Bukarest, 1972. Kriterion
Vendégség, Tornytól választók (színművek). Bp., 1973. Magvető
A vegytisztító becsülete (novellák, párbeszéd). Bukarest, 1973. Kriterion
A rejtkehely (színművek). Bp., 1974. Magvető
Beavatkozás (bűnügyi regény). Kolozsvár, 1974. Dacia

A Rakéta regényújság és a könyvajánlás

A jászberényi könyvtárban irigykedve figyeltük a Rakéta regényújság sikerét és eltűnődöttünk azon, hogy a benne található művek miért nem olyan népszerűek könyvtárunkban? Az újság átütő sikerét és azt a tényt felhasználva, hogy megjelenésének kezdetén nehezen volt hozzáférhető, könyvkiállítást rendeztünk *Könyvalakban is olvashatja a Rakéta regényújságban megjelent műveket* címmel. E kiállításon 30 művet helyeztünk el: egyrészt azok közül válogattunk, melyek a Rakétában megjelentek, másrészt az ott szereplő írók egyéb műveit mutattuk be. A kiállított könyvekből az első héten kilencet, a másodikon már csak egyet kölcsönöztek ki, ezért ezt a kiállítást megszüntettük, és új módszerrel próbálkoztunk. Félíves, színes kartonokra egy-egy írónak a Rakétában megjelent művét ragasztottuk fel úgy, hogy a régebbi számokat szétvagdaltuk. Ezeket a táblákat a könyvtár különböző pontjain helyeztük el a következő szöveggel: *Olvasta a Rakéta regényújságban? Olvassa el könyvalakban is! Megjelent a Rakétában! Könyvtárunkban megtalálhatók az író egyéb művei is! A táblákon egyébként a művek illusztrációit s érdekesebb részeit mutattuk be, s egyúttal kiraktuk az ajánlott könyveket is A kiállított könyv azonnal olvasható felirattal.* Ilyen táblákat készítettünk többek között Csurka István, Ilf és Petrov, Mórnicz Zsigmond, Moldova György, Nagy Lajos, Alan Sillitoe, Zimre Péter stb. műveiről. A táb-

RAKETA
REGÉNYÚJSÁG

lákat kéthetenként cseréljük. A könyv népszerűsítő táblák hatására egy hónap alatt 35 könyvet kölcsönöztünk; a legtöbb alkalommal Moldova György elbeszéléseit (12), Móríc Zsigmond: Forró mezők c. regényét (5), és Sillitoe: A hosszútávutó magányos-sága c. kisregényét (4) vitték el.

A könyvek kölcsönzése során olvasóinkat megkérdeztük, ismerik-e a regény-újságot, s ha igen, mi a véleményük róla? Kiderült, hogy az újság igen olvasott a könyvtári olvasók körében is. Úgy tűnik, a hetilapnak valóban eredményesebben sikerült az irodalmi művek ajánlása, mint a könyvtárnak. (Vizsgálódásunk időszakában egy 32 éves nőolvasó azért újíttotta fel tagságát, mert kikölcsönözte Móríc Zsigmond: Forró mezők c. regényét, melynek részletét a Rakétában olvasta.) A beszélgetések során hallottakból néhány érdekesebb részletet idézek:

20 éves szakmunkáslány véleménye az újságról: „Jónak tartom, csak több illusztrációval kellene színesíteni. A közölt regényeket szintén nagyon jónak találtam, sokat nem olvastam előbb közülük. Azért is keresem Moldova könyveit, mert olvastam a részletet a Rakéta c. újságban és most kíváncsi lettem más könyveire is.”

32 éves háztartásbeli: „A Rakéta újságot nagyon jónak tartom. Véleményem szerint minden van benne, szerelem, kaland, háború.”

18 éves gimnazista fiú: „A Rakétáról az a véleményem, hogy megfelel nekünk, fiataloknak. A regényei is elég jók, főleg a képregények tetszenek nagyon. Már vagy három olyan író t ismertem meg ezen az újságon keresztül, akinek a művei nagyon tetszettek. Legjobban Heltai: A 111-es című regénye tetszett. Rőgtön kértem is a könyvtárból.”

A kedvező válaszok mellett néhány elutasító megnyilatkozást és több tartalmi-formai kritikát is feljegyeztünk.

36 éves mérnök: „A Rakéta újságról az a véleményem, hogy fércmű az egész. Silány, ócska papírra nyomják és olyan a tartalma is, mint a kivitele. Kettőt vettem összesen, de be is fejeztem.”

17 éves ipari tanuló fiú: „A Rakéta újságot itt a könyvtárban vettem először a kezembe. Véleményem szerint nem ér meg 5 Ft-ot, nagyon drága. Sokkal jobb újságok is vannak, olcsóbb áron. Ezért a pénzért olcsó könyvet is vehetek és az mégis csak könyv.”

18 éves gimnazista fiú: „Egyenesen ronda a Rakéta! Már a papíryanag miatt sem esik jól kézbe venni.”

Az illusztrációk, elsősorban a rajzos illusztrációk népszerűek. Megfigyeltük, hogy az olvasóteremben ezeket mutogatják egymásnak, sőt, a pikánsabb hangvételűeket még a könyvtárosnak is.

A regényújság könyvajánló szerepét a továbbiakban is felhasználjuk. Tapasztalatunk szerint növelné az újság rangját, ha jobb papíron jelenhetne meg, valamint alkalmissal közölne új irodalmat is. Mivel a hetilap célja az irodalom iránti érdeklődés felkeltése, jó lenne, ha az elbeszélések, megfilmesített regények, fényképezett képregények után közölnék az eredeti mű, elbeszéléskötet címét és kiadási évét. Változatossá tehetné még az újságot olyan, az írókról, művekről írott összekötő szöveg is, amely az olvasók beszélgetéseinek indítást adna.

Fodor István

Kovács Gyula metszete

Könyvek az olvasásról

„Könyvem az olvasási kultúra szolgálatára szántam. A szocialista kultúra csak tömegkultúráként képzelhető el. Ennek a tömegkultúrának azonban különböznie kell mind a kapitalista tömegkultúrától, mind a régebbi, hagyományos szocialista tömegkultúrától.”

Ezekkel a szavakkal kezdődik *Miklós Pál* 1971-ben megjelent könyve, az *Olvasás és értelem*. Már a bevezető szavak is jelzik, hogy azóta még aktuálisabbá vált a szerző célja, mondanivalója; hiszen éppen a közelmúltban került sor a közművelődéssel kapcsolatos feladatok, hiányosságok számbavételére az ország művelődéspolitikai fórumain.

S túllépve az ország határain: világszerte egyre hatalmasabb méretekben bontakozik ki a technikai, gépi civilizáció, mind szűkebb területre szorítva vissza a könyv, az írott szó rangját a tömegkommunikációs eszközök által kibocsátott kultúra mellett; szociológusok százai kutatják az olvasás szerepét, a könyv jelenét és jövőjét, funkcióját az ember életében. Az olvasási kultúráról Magyarországon is jelentek meg különféle szociológiai felmérési eredmények, mégpedig egy-egy adott közösségen belüli vizsgálódások kapcsán. *Miklós Pál* könyve azonban úttörő vállalkozásnak is tekinthető; az olvasás, a könyv lényegét többoldalú szintézisben ragadja meg. Az olvasás szociológiai szempontú megközelítése után az olvasás tárgyát, magát az irodalmat járja körül, hogy segítséget nyújtson a tudatos, értelmes, értékelő és értelmező olvasáshoz. „A modern irodalomtudomány és az olvasás” című fejezet a XX. században kialakult iskolákat ismerteti; külön fejezetet szentel a közelmúltban, sőt jelenleg is sok vitát kiváltó strukturalizmusnak. Ez után szűkíti a kört, s magát az irodalmi mű megközelítésének különféle lehetőségeit tárgyalja az olvasás elméletéhez című fejezetben. Végül felvázolja a költői mű többféle szempontot szerencsésen egybeötöző jelentéseméletét, konkrét műelemzésekkel bizonyítván — igen meggyőzően — annak a gyakorlatban való felhasználhatóságát, hatékonyságát.

Miklós Pál nem csupán ismerteti, hanem értékeli is az egyes irányzatokat; a marxista irodalomtudós szemével látja s láttatja azokat a megközelítési lehetősé-

geket, amelyek a marxista irodalomtudomány számára is tanulságosak. Módszere elsősorban nem az elválasztó, hanem az összekötő motívumok megvilágítása, feltárása: a számunkra is használható módszerek szintetizálása. Ez különösen a strukturalizmust ismertető tárgyilagos és elfogulatlan kritikájú fejezetben érvényesül igen meggyőzően. Ugyanúgy tárgyilagosan kritikus összefoglalást ad a mű megközelítési lehetőségeiről; a manapság különösen előtérbe került ezakt megközelítések lehetséges hatósugarát mértéktartó józansággal rajzolva meg.

Miklós Pál könyvét az teszi meggyőzővé az olvasó számára, hogy az elméleti problémákat szemlélve sem téveszti szem elől a gyakorlatot: gyakran utal irodalmi-politikai-társadalmi problémákra, melyekkel kézzelfoghatóvá, valóban élővé teszi az elvont gondolatokat is. Abban, hogy a gyakorlat példáival szembesíti az elméletet, nem csupán illusztratív cél vezet, hanem ez módszerének lényegéhez tartozik. E szembesítésnek tesz eleget a kötetet záró három műelemzés is. Közülük a „Köszívű ember fia” elemzése különösen közérdekűnek látszik, lévén ez az egyik legolvasottabb magyar regény, amelynek az elemzés eddig feltáratlan mélységeit, rétegeit tárja az olvasók elé.

Végül a könyv közérthetőségéről kell szót ejteni. *Miklós Pál* úgy tud a fentebb vázolt irodalomtudományi kérdésekről szólni, hogy mondanivalója a laikus számára is érthetővé, sőt élvezhetővé válik. Egyetlen szakkifejezés értelme, története, vagy a nagyközönség számára ismeretlen irodalomtudós kiléte sem marad sötétben; fokról fokra, lépésről lépésre halad a különféle elméletek megvilágításában, a mű jelentéseméletének felrajzolásában. Hangnemét a személynység vállalása, az eleven gondolat dialektikus mozgásának érzékeltetése teszi élményszerűvé, közvetlenné.

Az egyszerűség, a közérthetőség azonban nem leegyszerűsítés árán valósul meg, a problémákat a szerző a maguk összetettségében ragadja meg, nem csökkentve a tudományosság támasztotta legmagasabb igényeket. Hatalmas ismeretanyagot mozgat, könnyedén, rugalmasan: a hagyományos kutatási szférákon kívül a képzőművészet, valamint a keleti, különösen

a kínai kultúra területeit is érdeklődési terébe vonja. Miklós Pál valóban „nagykorúnak” tekinti az olvasót; olyan programot követ, mely ideális összefoglalása a — sajnos — a közönségtől mindinkább elszakadó, függetlenedő irodalomtudomány és kritika mai feladatainak: „Nem előírni, inkább megmutatni — és érvekkel megmagyarázni, elméletileg is megalapozni — az olvasás lehetséges, igazolható, jogos útjait, az értelmezés módjait: ez a műelemzés és értelmezés célja szerintem. Nem rákényszeríteni az olvasóra a saját, szükségképpen szubjektív ítéletet, hanem ösztönözni őt az önálló — tehát megalapozott és érvekkel igazolható — ítékezésre.”

A könyv valóban ebben a szellemben íródott, már csak az olvasón múlik, hogy részesévé váljék az olvasási kultúra fejlődésének, terjedésének, az irodalom mind magasabb szintű, alkotó befogadásának. (1971. Szépirodalmi, 244 l. 23,50 Ft)

Erdődy Edit

Harsányi István: Vissza a könyvhöz c. tanulmánya „Az olvasáshoz vezető kis kalauz” alcímmel jelent meg.

Napjainkban világjelenség, hogy a könyvszakma képviselői új és különféle módszerekkel igyekeznek felkelteni a figyelmet az írott szövegre. Céljuk, hogy megmagyarázzák és bebizonyítsák: a sajtó, a rádió, a film, a televízió és a könyv szerves egységet alkot, s ezek együtt napjaink korszerű műveltségét terjesztik a maguk sajátos eszközeivel. Emlékezzünk csak vissza azokra a riasztó jelzésekre, melyek szerint a televízió megjelenésével és későbbi általánossá válásával háttérbe fog szorulni az olvasási kedv. Viszont, ha ma nézzük meg a hasonló jellegű számadatokat, ezek már nem mutatnak olyan lehangelő képet. Mert a televízió vesztett újdonságából, azonkívül a nézők nagy része — a megújult könyvpropaganda, valamint saját tapasztalatainak eredményeként — rájött arra, hogy egy-egy televíziós közvetítés megtekintése, majd ugyanannak a műnek könyvben való elolvasása harmonikusan egészíti ki egymást.

Harsányi kötetében tágan értelmezi a „vissza a könyvhöz” fogalmát. Vissza az abbamaradt vagy rendszeresen el sem kezdett művelődéshez! Bár Harsányi a könyvet tartja a legfontosabb értelmi és érzelmi hatást nyújtó, tudást terjesztő eszköznek, és arra esküszik, mégis szemléletesen mutatja be a „segítő intézmények”-et és azok kölcsönhatásával is foglalkozik.

Hangsúlyozza, hogy amennyire a film és a tv elvonja az emberek figyelmét az

irodalmi alkotásoktól, ugyanannyira vizsgálja is vezetői azokhoz. Ezt a Háború és Béke, a Forsyte Saga, a Balzac-művek újjászületésével példázza. A rádióval kapcsolatban említi az irodalmi műsorok hatását, mint a könyv és az irodalom propagáló eszközeit. Kitér — rövidebben — a színház, a bábszínház és az irodalmi színpadok műveltségterjesztő szerepére is. Itt talán az irodalmi színpadok jelentőségét kellene elsősorban kiemelnünk, mert, mint Harsányi is állítja: „Az írók, művészek visszaemlékezéseiben igen fontos helyet foglalnak el a gyermekkori színházi élmények. De az átélés terén színpad nélkül egyetlen felnőttnél sem fejlődhet a való életet és a költészetet, irodalmat megfelelően összeegyeztethető, helyére tevő olvasóvá. Bűn kihagyni élményét.”

A kötetben érdekes fejezetet olvashatunk az olvasásnak az ember életében játszott szerepéről. Arany, Mikszáth, Móricz és az egyszerű emberek tapasztalatai bizonyítják az olvasás ismeretszerző, jellemformáló, érzelmegzdagító, szórakoztató, emberismeretet, szókincset és stílust fejlesztő szerepét. A szerző elítélőleg szól azokról, akik csak körülveszik magukat könyvekkel, esetleg egész könyvtárral, mert úgy vélik, ez így illik, de nem olvassák azokat.

Az írásról és az olvasásról szólván Harsányi elsősorban a fejlődésre helyezi a hangsúlyt, arra a folyamatra, amelyvel a rendszeres olvasás szokása kialakul. A fejlett olvasó olvasmányainak mennyiségét ugyanúgy meg tudja szabni, mint ahogy fel tudja mérni az olvasott művek értékét; és fokozatosan kialakul benne az olvasás minőségi értéke, a műveknek a világhoz való viszonyítása is. A fokozatosság szükségességét a könyv írója nem győzi eléggé hangsúlyozni. Ezt kötetének szerkezetével is érezteti: a monodokától a költészetig, a népmesétől a novelláig és a regényig, a népi játékoktól a drámáig irányítja az olvasót. Ezt a három fejezetcímét adta mondandójának, és gazdag példatárral illusztrálja, hogy a kisgyermektől az érett felnőttig milyen olvasási szinteken át vezet az irodalmi élmény gazdagodása, és milyen sokat veszít az, aki akár a maga hibájából, akár a körülmények miatt megreked egy közbülső állomáson.

Közismert és kevésbé ismert versek, novellák, regények, drámák tükrében, jól megválasztott idézetek, részletek felidézésével, szinte a szerzővel együtt újra átélhetjük saját irodalmi ízlésünk, érdeklődésünk, olvasóvá fejlődésünk különböző szakaszait. A meggyőzően válogatott költemények, novellák stb. felsorolása elősegíti, hogy a kötet olvasója szinte önkéntelenül ellenőrizze saját magát:

Eléggé megismertem-e Tömörkényt, a novellistát? Átéltém-e Dürrenmatt „A baleset” című kötetéből „Az alagút”-at? Olvastam-e a klasszikus magyar műveket, melyeket Harsányi példaként hoz fel? S ha igen, szívesen elolvasnám-e újból egyiket, másikat? Az ajánló-listák —

természetesen — szubjektívek, de egy tudatos olvasápszichológus gazdag tapasztalatait és jó ízlését bizonyítják. (1973. Tankönyvkiadó, 126 l. 6 Ft. /A pedagógia időszerű kérdései hazánkban./)

Lakos Katalin

kézikönyvtár

Irodalomtörténeti kézikönyvek a határokon túlról

Az elmúlt években sok minden történt annak érdekében, hogy a hazai olvasóközönség megismerje a szomszédos országok magyar irodalmát. Az országhatárokon túl megjelenő magyar nyelvű könyvek hozzánk is eljutnak, személyes látogatásokra, frócszerékre is sor került. Az Írószövetség megrendezte a szomszédos szocialista országok magyar költőinek estjét. A kritika elég rendszeresen figyel és számontartja a határokon túl megjelenő magyar irodalmat. Egyre magától értetődőbb, természetesebb, hogy a csehszlovákiai, szovjetunióbeli, jugoszláviai és romániai magyar írók munkássága a magyar irodalom szerves része.

Sok minden történt... De annyi még nem, hogy ne kellene külön nyomatékkal szólni, ha olyan hasznos és fontos magyar könyv jut el hozzánk, amely bucaresti, kolozsvári, pozsonyi vagy újvidéki kiadónál jelent meg. Sok minden történt, de még mindig külön föl kell hívni a figyelmet, ha egy magyar könyv címlapján a Kriterion, a Dacia vagy a Forum kiadó jelvényével találkozunk.

Immár három évtizede, hogy a csehszlovákiai, a szovjetunióbeli, a jugoszláviai és a romániai magyar irodalom is a szocialista társadalmi viszonyok között fejlődik. S három évtized elég idő, hogy megszülessenek azok az összefoglaló művek is, amelyek számbaveszik és értékelik a határokon túli magyar irodalom eredményeit. Az is természetes, hogy ezeket az áttekintéseket és összegezéseket elsőként azok végzik el, akik közelről ismerik, látják a szomszédos szocialista országok társadalmi és irodalmi életét.

A romániai magyar irodalom 1945 utáni negyedszázados történetét Kántor Lajos és Láng Gusztáv írta meg. Munkájuk, a *Romániai magyar irodalom 1944–1970* immár második, javított kiadásban s több mint tízezer példányban jelent meg: alkalmas példányszámban, hogy ezt a fontos kézikönyvet a magyarországi könyvtárak is beszerezzék.

Az első pillanatban talán meghökkenünk: nem merész vállalkozás-e félezer oldalas könyvet írni egy, még annyira cseppfolyós, és időben annyira közeli korszak irodalmáról? De ha meggondoljuk, hogy ennek az irodalomnak milyen messzi múltba visszanyúló és milyen értékes hagyományai vannak, továbbá ha őszintén és figyelmesen közelhajolunk jelen életéhez, látnunk kell, hogy a szerzők nem túlméretezett, nem túlmerész, hanem halaszthatatlan feladatra vállalkoztak. Feladatukat pontosan fölmérték: „A romániai magyar irodalom idő- és térbeli határait kézen kínálja a történelem” — olvassuk a könyv első oldalán. — „Születésének évszáma 1919, földrajzi hazája pedig Románia. Bölcsőhelye, szűkebb pátriája Erdély (mely központi szerepét ez irodalom életében mindmáig megőrizte) és a vele szomszédos részek...”

Vállalkozásuk azért sem reménytelen, mert a könyv nem kimondott irodalomtörténet, nem akar megdönthetetlen ítéleteket közölni, nem használ címkéket és skatulyákat. A szerzők tudatában vannak, hogy sokszor még lezáratlan életutakról kell véleményt mondaniok. S bár a művek és az életpályák pusztá leírásával sehol sem érik be, alapállásuk mindvégig a rokonszenves ismertető, közvetítő, és nem az ítélkező. Fő törekvésük az elérhető teljesség: a romániai magyar irodalom negyedszázados történetében ne maradjon említetlenül egyetlen érdemes név, egyetlen fontosabb mű sem. Kritikai ítéleteket a hangsúlyok, a bemutatásra fordított terjedelem s a találó, szókimondó jelzők fejezik ki.

A könyv első felét hat tanulmány tölti ki. A szerzők először a mai romániai magyar irodalom előzményeit; 1944 előtti múltját tekintik át. Egy kissé szűkre fogott dolgozat szól az 1944 utáni szakasz irodalmi életéről, irodalmi fórumairól, intézményeiről, a könyvkiadásról, a folyóiratokról. A könyv tulajdonképpeni gerincét a négy irodalmi műfaj fejlődésének rajza alkotja. Az áttekintés az irodalmi publicisztika, az irodalomkritika és az irodalomtörténetírás vizsgálatával kezdődik, s ezt követi a

líra, a széppróza és a dráma elemzése. Ha szokatlan is ez a kezdés és ez a sorrend, annyi azért a hazai irodalomtörténetírás számára is megszívlelendő belőle, hogy egy-egy korszak irodalmának tárgyalásában az irodalomtörténetírásnak nem kellene szeméremet hunynia az irodalmi publicisztika, az irodalmi kritika és az irodalomtudomány eredményei előtt, mivel azok az irodalom életének szerves részei.

A tanulmányok a jelenségek elemzésében a szinkronisztikus és a diakronikus vizsgálódás elvének összeegyeztetésére, az irodalmi élet hosszsmetszetének és keresztmetszetének együttes megrajzolására töreksznek. A szerzők a műfajok fejlődését időrendben tekintik át, s ebbe építik be egy-egy író munkásságának rövid és tömör ismertetését. Így a tanulmányok valójában az időrend fonalára felfűzött apró portrék sorozatából állnak. Ha egy szerző több műfajban tevékenykedik, akkor a rá vonatkozó adatokat természetesen a könyv két különböző fejezetében találja meg az olvasó.

A tanulmányokat szerencsésen egészítik ki a könyv második felében található könyvészeti adalékok. (Ezeket *Réthy Andor*, a nemrég elhunyt kitűnő bibliográfus állította össze.) Az általános könyvészeti adatok után a szerzők betűrendbe szedett bibliográfiája következik. Itt az 1944 és 1970 közötti korszakhoz tartozó *minden egyes* romániai magyar író önálló művének leírását és a róla szóló legfontosabb irodalmat megtaláljuk. A kritikai adatok összeállításában a szerző mind a romániai, mind a magyarországi visszhangot figyelembe vette. Az értékes kézikönyvnek talán ez a leghasznosabb része: minden további kutatás alapja, az irodalomtörténeti és könyvtárosi tájékozódás forrása. *Kántor Lajos és Láng Gusztáv* könyve után egy kevésbé ismert romániai magyar író nevének hallatára már senki sem mondhatja: ki az?

A könyv használatát névmutató könnyíti meg. A kötetet a romániai magyar irodalom életének néhány emlékezetes pillanataról készült fénykép (pl. a marosvécsi találkozó, *Gaál Gábor* arcképe, Veres Péter, Illyés Gyula, Váci Mihály, Németh László erdélyi látogatása), nevezetes könyvek első kiadásának címlapját megróktató fotódokumentum teszi szemléletes és teljessé. Amit hiányolhatunk — a párhuzamos magyarországi és kelet-európai irodalmak fejlődésének behatóbb vizsgálatát, a politika- és esztétörténeti háttér megajzolását, a művek esztétikai elemzését és minősítését —, további részlet tanulmányok és egy jövőendő irodalomtörténeti áttekintés adhatja meg. Mindennek azonban feltétele és — nem győzzük eléggé hangsúlyozni — a jelen tájékozódás nélkülözhetetlen segédeszköze *Kántor Lajos és Láng Gusztáv* munkája.

A két háború közti romániai magyar irodalom egyik legrangosabb folyóirata volt a Kolozsvárott megjelenő Erdélyi Helikon. 1928-tól 1944-ig tartó, tizenhét éves fennállása alatt — ahogy *Szemlér Ferenc* írja — „Románia magyar irodalmában a Nyugat céljaihoz hasonló szerepre törekedett.” Munkatársai elé magas esztétikai mércét állított, számos fiatal tehetséget fedezett fel és indított útnak, eszmei alapállása a „szabadelvű humanizmus” volt, a népek és nemzetek közötti megbékélést, egymás megbecsülését, az értékek kölcsönös elismerését hirdette.

Most a folyóirat legértékesebb, legmaradandóbb rovatának, a lírai rovatnak válogatott termését vehetjük kezünkbe abban az antológiában, melyet a Kriterion Könyvkiadó jelentetett meg az *Erdélyi Helikon költői* címmel. A testes, csaknem ezer oldalas kötetet *Szemlér Ferenc* rendezte sajtó alá, és látta el terjedelmes bevezető tanulmánnyal. A versválogatást az Erdélyi Helikon teljes költészeti anyagának repertóriumára egészíti ki: itt a szerzők betűrendjében a folyóiratban megjelent minden eredeti költemény és műfordítás cím szerinti felsorolását megtaláljuk. A kötetben szereplő költők legfontosabb bibliográfiai és életrajzi adatait külön jegyzék tartalmazza.

Ritkaság, hogy valamely folyóirat egyetlen rovatának anyaga — akár szigorú válogatásban is — könyvtestben, összegyűjtve, újból megjelenjék. Az Erdélyi Helikon rászolgált erre a megbecsülésre. Nemcsak azért, mert a folyóirat számai ma már igen nehezen hozzáférhetők, hanem azért is, mert a bennük közöltek megérdemlik a maradandóságot, az utókor figyelmét.

Az antológia tulajdonképpen *A Korunk költészete* című, 1967-ben megjelent antológiának a párja. A nagyjában azonos időben megjelenő, de eltérő szerkesztői koncepciót szolgáló két lap lírai rovatának antológiája most már a háború előtti romániai magyar költészetről jóformán teljes áttekintést ad. Az Erdélyi Helikon és a Korunk lírai rovata nem áll szemben, hanem kiegészítette egymást. Ha volt is vita a két folyóirat között, a költő-munkatársak egy része mindkét helyen publikált. S most, amikor az Erdélyi Helikon java verstermését is együtt látjuk, igazat kell adni a válogató-értékelő szerkesztőnek, *Szemlér Ferenc*nek (aki egyébként az Erdélyi Helikon egyik leggyakrabban publikáló költője volt, bár a szerkesztés koncepciójával egyben-másban nem értett egyet): „Ez a szabadelvű humanizmus — ti. a Helikon szerkesztői koncepciója — elegendő hatékonysággal bír ahhoz, hogy az európai fasizmus kifejlődésének Mussolini-féle változatával szemben megőrizze költőiben az európai gondolatból fakadó tartózkodást. Sőt alkalmasnak mutatkozott arra is, hogy a

fasizmus hitleri módosulásának fenyegető elterjedése idején se engedje költőin elhatalmasodni az eszmék fertőzését. Az Erdélyi Helikon hasábjain megjelenő versek döntő többségének tanúsága szerint ez a költészet megőrizte humanista hagyományait, s ezzel, ha nyíltan nem is támogatta a népfronti eszmét, annak mégis egyik önkéntelen szövetségesévé vált.”

Az esztétikai értékekre alapozott megbecsülést pedig így indokolja Szemlér: „A vállalt talajon és eretek között a helikoni költészet sajátos egyéni színeket és önálló művészi eredményeket villant föl.”

Az antológiában kiemelt terjedelemben szerepelnek az Erdélyi Helikon legmarkánsabb lírikusainak, *Aprily Lajosnak*, *Reményik Sándornak* és *Tompa Lászlónak* versei. Az ő költészetükben fejeződött ki talán a leghatározottabban a folyóirat sajátos „profilja”, a helikoni csoportosulás transzszilvánista eszméje, amely ugyan sosem fogalmazódott meg oly határozottan, hogy kizárt volna jeles költői értékeket, de annyira mégis hangsúlyt kapott a lapban, hogy mások — különösen a Korunk oldaláról — bírálattal, sőt olykor tagadással illethették. Az említett költőtriász mellett több zsellér szerepel az antológiában *Bartalis János*, *Bözödi György*, *Dsida Jenő*, *Jékely Zoltán*, *Szabédi László*, *Szemlér Ferenc* — egykor az Erdélyi Helikon vezető költői, s ma már a magyar irodalom számottevő alkotói. Aki máshol még nem olvasta volna, innen, az antológiából ismerheti meg *Horváth Imre*, *Horváth István*, *Kiss Jenő* nevét. Már 1944 előtti költészetük is méltó a figyelemre. Az Erdélyi Helikon lírájának irodalomtörténeti jelentőségét mutatja, hogy Cseres Tibor, Déry Tibor, József Attila is publikált itt, s e folyóiratban jelent meg több olyan, ma már klasszikus értéknek számító mű, mint például Kosztolányi Dezső *Ilona* című verse, vagy Illyés Gyula *Nem menekülhetsz* c. költeménye (az első közléskor még *nem szabadulhatsz* címmel).

A folyóirat rendszeresen közölt műfordításokat is; főként a kortárs román költők — Argezi, Blaga, Isac, Pillat és mások — verseit, s kitekintése volt a világirodalom más tájaira is (többek közt Goethe, Rilke gyakori megszólaltatásával). Az antológia most ebből az anyagból is bő válogatást közöl.

Szám szerint hetvenhárom magyar és hetven másnyelvű költő szerepel az antológiában. (A folyóirat költészeti anyagának teljes repertóriuma 225 nevet tartalmaz.) Már ismert, kedvelt verseket „fedezünk föl” újra: Ime, ez is az Erdélyi Helikonban jelent meg először! Új költők nevét tanuljuk meg egy-egy kiemelkedően szép versük olvastán: Milyen gazdag és változatos a romániai magyar líra! Hasznos vállalkozás tehát Szemlér Ferenc munkája. Tudatosítja: „Az Erdélyi Helikon versanyagának jelentőségét és a magyar költészet fejlődésében kivívott szerepét nem lehet egyetlen kellegyintéssel elintézni.” És figyelmeztet: Jó lenne az Erdélyi Helikon más rovataiból is egy-egy antológiát megjelentetni... Jó lenne, ha az Erdélyi Helikon és a Korunk antológiáihoz hasonlóan mi is kiadnánk könyvalakban egy-egy kevésbé ismert, elfeledett, de értékes folyóiratunk válogatott termését... Kívánatos lenne, ha tisztes jubileumok alkalmából a hazai folyóiratok is antológiát jelentetnének meg publikált anyagukból...

Ha Kántor Lajos és Láng Gusztáv könyvét hasznos összefoglalásnak, és egy jövendő irodalomtörténeti rendszerezés és értékelés alapjának tekinthetjük, akkor még inkább az Juhász Géza úttörő munkája, a *Könyvek országútján*. A kötet az újvidéki Forum kiadásában jelent meg; szerzője a jugoszláviai magyar irodalom egyik legjobb ismerője s évek óta a Forum kiadó avatott főszerkesztője. A jugoszláviai magyar irodalom közelmúltja nem kevésbé érdekes, tanulságos, megismerésre váró és számontartásra érdemes művekkel rendelkezik, mint a romániai. De itt az értékek számbavétele, az irodalmi folyamat áttekintése, a jelenségek rendszerezése talán még hátrább van, mint Romániában. Éppen ezért fontos könyv Juhász Gézáé.

Bár a kötet első és nagyobb hányadát kitöltő tanulmányok — szemben Kántor és Láng munkájával — nem adnak irodalomtörténeti és műfaj történeti áttekintést, csupán az irodalmi élet egy-egy részletkérdését vizsgálják meg, s bár a könyvben jobbra alkalmi cikkek, kritikák, tanulmányok találunk egymásra, melyek a pillanatnyi szükségletnek köszönhetik létüket, mégis hasznos volt őket jól átgondolt ciklusokba rendezni és kötetben kiadni.

Juhász Géza mindenekelőtt az irodalmi élet legfontosabb mozgatóját, a jugoszláviai magyar könyvkiadás eredményeit vizsgálja. Részletes tanulmányban dolgozza föl a könyvkiadás adatait (például az 1958-tól 1970-ig terjedő időszakban a jugoszláviai magyar könyvtermés nem kevesebb, mint 235, illetve az Életjel miniatűrökkel, a zentai füzetes kiadványokkal és a Symposium füzetekkel együtt összesen 276 címszót tartalmaz), továbbá behatóan elemzi a jugoszláviai magyar írók alkotó munkásságának irodalomszociológiai feltételeit. Külön tanulmányban foglalkozik Papp Dániel Vajdaság-képével; elemző kritikát ír Bányai János, Major Nándor és Végel László egy-egy könyvéről. A kötet legértékesebb, legtöbb új és eredeti megállapítást tar-

talmazó dolgozatai azok, amelyekben a szerző a népek és nemzetiségek közötti kétirányú közlekedés irodalmi alkalmait vizsgálja. S itt nemcsak jugoszláviai példákat elemez, hanem magyarországiakat (Csuka Zoltán költői, műfordítói és irodalomtörténetírói tevékenységét), romániaiakat, csehszlovákiaikat és szovjetunióbelieket is (Méliusz József, Szemlér Ferenc, Csanda Sándor, Balla László egy-egy könyve kapcsán).

Ahogy Kántor Lajos és Láng Gusztáv könyvét Réthy Andor könyvészeti adatai teszik teljessé, azonképpen egészítik ki Juhász Géza kötetét a függelékben közölt jegyzékek: a jugoszláviai magyar szerzők 1945 és 1970 között megjelent könyvei, ugyanebből az időből a jugoszláv népek irodalmának magyar bibliográfiája, a magyar írók szerbhorvát, szlovén és macedón nyelven megjelent könyveinek felsorolása. Bár az adatokat Juhász Géza időrendben közli, a művekről megjelent kritikai irodalomról nem tesz említést, a kötethez névmutatót nem mellékel, s azt is elárulja, hogy „jegyzékünk összeállításakor nem törekedhettünk a bibliográfiai adatok teljességére”, mégis elmondhatjuk, hogy Juhász Géza jegyzéke az eddigelé legteljesebb könyvészeti tájékoztató az 1945 utáni jugoszláviai magyar irodalomról és könyvkiadásról, s forrásértékű összeállítás a további irodalomtörténeti kutatás és könyvtári szolgálat számára. (Az irodalom élete, a művek hatása szempontjából érdekes lett volna — s ez a romániai és a jugoszláviai bibliográfiára egyaránt érvényes — a kötetek példányszámát is közölni. Már ahol megállapítható.)

Minden irodalom csak egyetlen határt, a nyelv határát ismeri. A műfordítás még ezt is át tudja lépni. A szomszédos szocialista országok magyar irodalma kettős kötődésű irodalom. Kapcsolódik ahhoz az országhoz, amelynek társadalmi viszonyai között és történelmi alakulatában él. S kapcsolódik az anyanyelv révén a magyar irodalomhoz, az anyaországhoz. Éppen ezért ez az irodalom a népek és a nemzetek közötti kapcsolatok, a kétirányú szellemi közlekedés és csere tekintetében igen fontos szerepet tölthet be. A csonkítást nem tűrő teljesség igénye, a magyar irodalom egysége és egésze okán kötelességünk értékeit számontartani és minél jobban megismerni.

Tűskés Tibor

AZ ISMERTETETT KÖNYVEK

Kántor Lajos — Láng Gusztáv: Romániai magyar irodalom 1944—1970. A könyvészeti adatokat összeáll. Réthy Andor. 2. jav. kiad. Bukarest, 1973. Kriterion, 498 l. 29 Ft
Az Erdélyi Helikon költői (1928—1944). Sajtó alá rend. és bev. Szemlér Ferenc. Bukarest, 1973. Kriterion, 827 l. 51 Ft
Juhász Géza: Könyvek országútján. Tanulmányok, cikkek. Újvidék, 1973. Forum, 231 l. 20,50 Ft

A második világháború története

A második világháború történetét, e tömör, áttekinthető és alapos kézikönyvet írója, *Ránki György* egy Paine-ideézzettel vezeti be: „A zsarnokság olyan mint a pokol, nehéz úrrá lenni rajta.” Valóban az egész könyv a kortárs számára, aki személyesen is átélte ezeket az éveket, mintegy a főnti mondás gyötrelmes illusztrációja, mégha végül is a humanista erők győztek a hitleri alvilág szörnyű erői fölött.

A kérdésnek roppant s alig áttekinthető irodalma van. Komoly történeti irodalom és egyszerű zszurnalisztika, államférfiak, katonák, diplomataik visszaemlékezései, üldözők és üldözöttek feljegyzései, nagyméretű forrásanyag látott mind ez ideig napvilágot. A sok forrás ellenére is állítható, hogy számos fontos kérdés tisztázását a rendelkezésre álló anyag még nem teszi teljes mértékben lehetővé. Nem utolsósorban azért, mert a megjelent munkák távolról sem egyenlő érté-

kűek. A hadtörténet, a diplomáciai események egyes vonatkozásai jobban ki vannak dolgozva, a gazdasági, társadalmi problémák, a politikai fejlemények és összefüggések viszont kevésbé.

A publikációk között lényeges különbségeket kell tenni. Kétségtelenül egyik leggazdagabb forrás a memoárirodalom, de még ha eleve számot vetünk a memoárirodalom műfaji szubjektivitásával — szállóigévé vált egy politikus mondása: nem írok memoárt, mivel nincs mit eltitkolnom —, akkor is mindig fennáll a veszélye bizonyos egyoldalúságnak. A szerző politikai és diplomácia-történeti kérdésekben a hatkötetes szovjet mű, A Nagy Honvédő Háború révén tájékozik.

Feldolgozásában haszonnal forgatta Churchill szintén hatkötetes emlékiratát, mely a második világháború történeti megírásának igényével lépett föl, első-sorban a nyugati hadszínterekre vonat-

kozólag, és tekintettel arra, hogy a Roosevelt—Churchill levélváltás legfontosabb dokumentumait is közzéteszi, forrásérték szempontjából is igen fontos.

A levéltári dokumentumok esetében is hasonló problémák adódtak. A második világháború német vonatkozású dokumentumanyaga, mely a világháborút követően a szövetségesek birtokába került és részben publikálást is nyert, igen gazdag. A háború időszaka azonban még túl közel van, eseményei még túlságosan kihatnak mai életünkre, semhogy valamennyi fontosabb dokumentum napvilágot láthatott volna. A legjelentősebb forrás, amit Ránki György használni tudott, a Szovjetunióban megjelent Sztálin—Roosevelt—Churchill levelezés, melynek két kötetét magyarul is kiadták, valamint a három államférfi Teheránban, Jaltában és Potsdamban tartott találkozásáról készült feljegyzések, részben a szovjet, részben az amerikai külügyminisztérium anyagából.

Bár Ránki óvakodott attól, hogy bármiféle Magyarország-centrizmust érvényesítsen, szükségesnek tartotta, hogy Magyarország és Délkelet-Európa problematikája valamivel nagyobb helyet kapjon mint általában a hasonló jellegű második világháborús történeti összefoglalókban szokásos. Sikerült neki a magyar és Délkelet-Európa-i eseményeket az összefüggésekbe beleágyaznia, és az olvasó bizonyára megbocsátja, ha úgy érzi, hogy az arányokat itt nem teljesen tartotta be. Könyve nem hadtörténeti munka, bár sokat foglalkozik hadieseményekkel; anélkül azonban, hogy katonai részletekbe bocsátkoznék. Nagyobb súlyt helyezett a politika-történetre, a diplomácia-történetre, a háború gazda-

sági-társadalmi összefüggéseinek bemutatására. Kiemelte az ellenállási mozgalmat, mely a második világháborút különösen népi háborúvá tette.

Az idő talán majd nagyobb perspektívát és alaposabb bizonyítékokat nyújt a történészeknek, megkönnyítve a mélyebb tanulmányokat. Tanulságokat így is jócskán nyerhetünk. Ezek révén ahhoz szeretett volna a szerző hozzájárulni, hogy egy későbbi kor történészeinek ne kelljen a harmadik világháború történetét megírnia.

Mindannak, amit a könyv élénk tár, mi idősebb nemzedék kortársai voltunk. Ily módon részben közvetlen élmények alapján tudjuk ellenőrizni, legalábbis nagy vonalakban, adatait, szemléletét, ítéleteit.

A könyv részletes, pontos adattudással, helyes, alapos ítélettel, szemléletével értékes könyv. Olvasói, köztük a könyvtárosok, haszonnal forgathatják. Sok részletkérdésben nekik és a fővilágosításért hozzájuk fordulónak komoly eligazítást ad az egész második világháború, valamint az egyes források, részletek ismeretében is.

Ránki György színvonalas munkát végzett. Könyve nagyon sokáig a mai olvasók fontos forrása lesz. Amire kevés időt és gondot fordít az író, azt az idő nem kíméli és gond nem virrasztja. Ránki könyve sok munka, idő és gond eredménye. Jobb — e nemben — magyarul nem is íródott.

A könyvet értékes kronológia, forrásjegyzék és névmutató egészíti ki. (1973. Gondolat, 654 l. 92 Ft.)

Katona Jenő

A Nobel-díjakok kislexikona

A különféle nemzetközi díjak közül a legismertebbeket és a legkiemelkedőbbeket *Alfred Nobel* alapította. A kiváló svéd vegyész végrendelete szerint kb. 50 millió svéd korona értékű hagyatékának kamatait évente fel kell osztani öt egyenlő részre. Ebből egyet-egyet kapnak azok, akik fizikából, kémiából és fiziológiából vagy az orvosi tudományok egyikéből a legfontosabb felfedezésekre jutottak, egyet adnak annak az írónak, aki a bíráló bizottság értékelése szerint eszmei értelemben a legmaradandóbbat alkotta, az ötödik pedig azt illeti, aki a legeredményesebben működött közre a népek testvérisége, az állandó hadseregek megszüntetése vagy csökkentése érdekében. A Nobel-alapítványhoz kapcsolódik a svéd kormány által közzegadások számára

1969-ben alapított „Alfred Nobel emlékdíj” is.

A jutalmazások 1901 óta évenként történnek, csak a második világháború idején, 1940—42-ben szüneteltek. Túlnyomó többségben személyeket tüntettek ki, nem egyszer 2—3 természettudós megosztva kapta a díjat. (Csupán a békedíjat adták néhányszor szervezetnek, mint például a Nemzetközi Vöröskeresztnek, a quákerek szervezetének.) Ezért ma már több száz Nobel-díjast tartunk számon. A díjazás néhány alkalommal, amikor a legmértőbbek kimaradtak, vitára, kritikára adott alkalmat, különösen az irodalmi díj esetében, amelynek odaítélésénél politikai szempontok is szerepet játszottak. Mégis elmondhatjuk, hogy a Nobel-díjasok táborában általában a XX.

század legkiválóbb fizikusai, kémikusai, fiziológusai, írói és békeharcosai kaptak helyet. Emiatt a könyvtárak tájékoztató osztályain személyük, működésük, eredményeik iránt sokan érdeklődnek. Eddig ezt az érdeklődést sok esetben csak fáradságos kereséssel, több segédkönyv átnézésével lehetett kielégíteni, most azonban megkönnyíti a tájékozódást a Gondolat kiadásában megjelent mű, a *Nobel-díjasok kislexikona*, melyet *Vérszits Ferencné* szerkesztett.

A kötetet rövid tájékoztató vezeti be, majd betűrendben következnek a Nobel-díjasokról írt cikkek. Mindegyik kitüntetettől megjelölik a díj odaítélésének idejét és a Nobel-díj bizottság évkönyveiből átvett indokolást. A cikkeket 16 szerző írta, a rövid életrajzi vázlatok után

valamennyi közérthetően, jó stílusban, szakszerűen, a lényegét jól kiemelve tájékoztat az illető munkásságáról. A cikkekben minden fontos adat megtalálható.

A könyvtáros szempontjából külön kiemelendő a *lexikon bibliográfiai pontosságára*. Felsorolja a tudósok, írók főbb műveit, megadja első megjelenésük évszámát, és azt is jelzi, hogy a magyarul közölt cím csak címfordítás-e, vagy a magyar nyelvű kiadás címe. Közli a magyar kiadás megjelenési évét is, ha pedig egy művet egymást követően különböző címekkel jelentettek meg, ezt is feltünteti.

A fontos kézikönyvet a Nobel-díjasokról szóló összefoglaló táblázat egészíti ki. (Gondolat, 1974. 656 l. 12 Ft.)

Vérszits Miklós

bibliográfiák

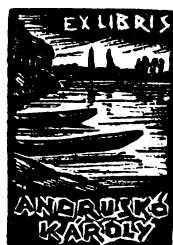
Janka Gyula: Miniatűr könyvek bibliográfiája

(1971—1972)

A Könyvtárellátó adatai szerint az utóbbi időben eléggé nagy számban kerülnek a könyvtárakba miniatűr könyvek. Ezek egy részét ajándékozásra használják fel, többségük azonban a gyűjtemény része lesz. Szerepük többféle: gyakran látni kiskönyveket a kiállításokon a könyvfajták vagy hozzáférhetetlen jeles kiadványok (pl. Dugonics: Ami volt, vitatni való), kéziratok (Csokonai, Babits stb.) hasonló formában történő bemutatására, esetleg — kuriózumként — érdekes ellentétek (nagy könyv — kis könyv) hangsúlyozására. Hallottunk olyan esetről is, hogy az olvasószolgálatban a hiányzó vagy kézben levő „normális” kiadványt pótolták vele úgy, hogy mindjárt nagyítót is mellékeltek hozzá. (Az eredetileg is valóban olvasásra szánt miniatűr szótárakhoz nagyítót sem kell.) Az ilyen, közvetlen felhasználásra elsősorban a gazdagon illusztrált vagy a teljesen illusztrációkból összeállított miniatűr kiadványok alkalmasak, mint például a képes idegenforgalmi kiskönyvek (ilyen a Győri képek) vagy a Képzőművészeti Kiadó könyvecskéi (újabbban például a XX. század magyar festészete, a Holbeinmetszeteket tartalmazó Haláltánc vagy Reich Károly rajzainak gyűjteménye, a Pastorale). A helyismereti-helytörténeti kiadványok egy része — sajnos — a szokásos könyvméretben meg sem jelenik, ezért az ilyen miniatűr kiadvány primér helytörténeti forrássá nemesedik. E könyvek csoportjába nyomda- és nyomdászati

történeti kiskönyvek tartoznak (Debrecen, Szekszárd, Eger, országosan pedig Bolgár Iván és Végh Oszkár magyar nyomdászattörténeti áttekintése), valamint néhány kitűnő antológia (Győri ének, Pusztaszer). A felsorolt okok miatt a könyvtárak kénytelenek számolni ezzel a kiadványfajttal, de jó lelkiismerettel csak azoknak szabad a miniatűr könyvek beszerzésére gondolniuk, amelyek bőséges állománygyarapítási kerettel rendelkeznek, tehát egyetlen normális méretű könyv megvételéről sem kell lemondaniuk a kis könyvek kedvéért.

A magyar miniatűr kiadványok világában az egyetlen iránytű Janka Gyula bibliográfiája. Ennek első kötetét, az 1945—1970-es évkör termékeit tartalmazó összeállítást *Vérszits Miklós* ismertette a Könyvtáros 1973. évi 3. számában. Az új kötet két év — 1971 és 1972 — termése-

Andruskó Károly ex libriss

Andruskó Károly ex librise

ként csaknem ugyanannyi kiadványt (101) regisztrál, mint az első kötet a negyedszázados ciklusról (107). Figyelme a könyvkereskedelmi forgalomba nem került kiadványokra is kiterjed. Mivel a szerző az ország leggazdagabb gyűjteményének tulajdonosa, a bibliográfia is szinte hiánytalanak mondható. Anyagát az előző kötet felépítésének megfelelően rendszerezte: A magyar, orosz és angol nyelvű címléírások a megjelenés sorrendjében követik egymást, és valamenyihez fénykép (külső vagy belső címlapfotó) tartozik. A címléírások rövidítettek, de néhány kiegészítést is tartalmaznak a könyvtári címléírásokhoz képest; például közlik a könyv szélességi méretét is, továbbá a kötés színét és anyagát, valamint a kiadvány példányszámát.

A bibliográfia összeállítója azt ígéri, hogy vállalkozását folytatja és folyamattossá teszi: a jövőben minden száz könyvecske megjelenése esetén új bibliográfiát bocsát közre. Ezért — a jövőendő bibliográfiák továbbfejlesztése érdekében — hadd javasoljunk néhány javítást, illetve kiegészítést a kiadványban, elsősorban annak címléírásaiban. Először is jobban kezelhetővé kell tenni a bibliográfiát. A következő kötetben feltétlenül szükség van az előző két és a harmadik kötet egyesített név- és címmutatójára, mert a megjelent két kötetben való gyors kereséshez előbb ismerni kell a kiadvány sorszámát. (Most még a megjelenési év ismeretében is nehéz a keresgélés, ismeretében is nehéz a keresgélés, mert évenként gyakran 40—50 oldalt kell átlapozni a sem szerzői, sem cím szerinti betűrendbe nem sorolt leírások meglegelésére.) Bizonytalan a bibliográfiai egység elvének érvényesítése is: nem világos az azonos tartalmú, de

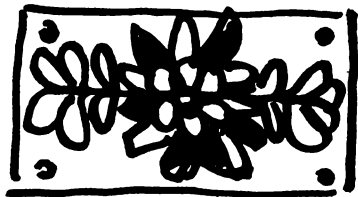
különböző nyelven önálló kiadványként, illetve az ugyanabban a kötetben több nyelven megjelentetett, továbbá a csak kötésben, vagy a tükör vágásában eltérő könyvek megkülönböztetése, önálló kiadványként vagy csupán változatként való szerepeltetése. A címléírason belül pedig nem elég következetes a szerzők nevének felvétele vagy elhagyása.

Nem ártana néhány fontos új adattal is növelni a címléírások információs értékét. Ilyen különleges kiadványok esetében, mint a miniatúr könyv, például fontos lehet az illusztrációk készítőjének és a tipográfusnak a megnevezése is. A Janka-féle bibliográfiában közölt fényképek alapján a könyvek méretét nem mindig lehet érzékelni, mert az árnyok megállapítását sok esetben nem segítik a könyvvel együtt fényképezett „mérethitelesítők”, ráadásul a képek egy részén semmi sem látható a címlap jellegtelensége vagy túlzott kicsinyítése miatt. (A jobb azonosítás érdekében talán helyesebb lenne a rendelkezésre álló teljes tükröt kitöltő fotómásolatok közlése, a nagyság érzékeltetése céljából a könyvecskek mellé fényképezett centiméter-skálával együtt.)

A hasznos bibliográfia információs értékének növelése érdekében tett javaslataink természetesen helyet igényelnek. Ezek azonban megvalósíthatók a jelenlegi címléírasi gyakorlat ésszerűsítésével, és a bátrabban alkalmazott rövidítésekkel. Az orosz és az angol nyelvű leírások ugyanis bőven tartalmaznak ismétléseket: például a címfordításon kívül a magyar cím megismétlését az angol címléírásban és a cirill betűkre transliterált (!) magyar címet. Az ilyen felesleges ismétlések kiküszöbölésével és a jó rövidítéskulccsal fontos új információk számára lehetne helyet nyerni.

Mindezt azért részleteztük ilyen aprólékosan, mert a nemzetközileg is kedvezően fogadott bibliográfiának, mint a könyvek egy sajátos csoportjában eligazító hasznos információs eszköznek helye lehet minden igényesebb tájékoztató munkát végző könyvtár kézikönyvei között, s szeretnénk, ha még jobban betöltené feladatát. (Műszaki, 1973. 233 l.

(G. Gy.)

Kurrens külföldi folyóiratok a magyar könyvtárakban

Lelőhelyjegyzék. 1973

Hatodízben jelent meg a kurrens külföldi folyóiratok országos lelőhelyjegyzéke. Ez a hasznos kiadvány hozzávetőleg 17 000 olyan periodikumot sorol fel, amelyre a könyvtárak 1973-ban előfizettek, vagy amelyeket ajándékba, illetve csereként kapnak. A folyóiratok példányszáma tág határok közt mozog, nagy részük csak egy helyen található, a legfontosabb orvosi, természettudományi, műszaki lapokra azonban ötvennél is több intézmény fizetett elő.

A felsorolás betűrendben történik — a betűrend nagyon jó! — a tételek rövidke: a címet, a kiadó ország jelölését és a lelőhelyek kódjait tartalmazza. Ennél több adat nem szükséges, mert csak feleslegesen növelné a kötet amúgy is tekintélyes terjedelmét. Ha a címben poligram szerepel, a kiegészített nevet a címleírás végén találjuk meg; erről a címfórmáról mindig készült utaló a poligramra.

Rendeléseit ezernél több könyvtár jelentette be az Országos Széchényi Könyvtárnak. Nevüket a kódjel szerinti sorrendben a jegyzék végén levő mutató tartalmazza. A szerkesztők a könyvtár pontos címén kívül azt is jelezték, hogy a periodikumot munkaeszközként használják-e vagy állományba veszik, az utóbbi esetben megőrzik-e hosszabb időre, van-e lehetőség helyben olvasásra, kölcsönzésre. Kölcsönzés esetében kikölcsönözhetnek: magánszemélyek is vagy csak intézmények?

Külön táblázat készült a könyvtárak másolási tevékenységéről, azaz arról, hogy készítenek-e állományokról mikrofilmet, fotókópiát, xerox-, apeco- vagy dukufo-másolatot, vállalják-e a másolást

magánszemélyek részére és hozott anyagból is?

A kiadvány 1966-os kötetét lapunk az 1967. évi 1. számban ismertette. Azóta a lelőhelyjegyzéket a szerkesztőség példamutató gondossággal sok tekintetben még jobbá, még teljesebbé tette. Ilyen például a másoló tevékenység feltüntetése. Nagyon hasznos, hogy a ritkán vagy rendszeretlenül megjelenő kiadványok, adventes-ek, reportok is bekerültek a jegyzékbe. Egyedüli hiányosságnak az említhető, hogy az évkönyvek közül sok még mindig kimaradt belőle. (Az ok: az intézmények egy része ezeket nem periodikumként jelenti be.)

A lelőhelyjegyzék jó segítséget ad a tájékoztató és a szerzeményi osztályoknak és a könyvtárközi kölcsönzéseknek. Ennek alapján meg tudják mondani az érdeklődőknek, hogy valamelyik folyóiratcikk hol olvasható, és kaphatnak-e róla másolatot. Ha tudjuk egy periodikumról, hogy hová, hány intézménybe jár, nem nehéz eldönteni, indokolt-e még egy példány rendelése saját könyvtárunk részére. A lelőhelyjegyzék használhatóságának mértékét legjobban talán egy adat mutatja: az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ 35 [!] példányt szokott belőle rendelni, és példányainak nagy része a következő kötet megjelenéséig az állandó igénybevételtől szétrombolódik.

A Széchényi Könyvtár sokszorosító műhelyében készült kiadványt Szilvássy Zoltánné és H. Jzso Livia irányításával nagy számú — és tegyük rögtön hozzá — precízen, pontosan dolgozó munkaközösség állította össze. Munkájukat csak dicséret illeti. (OSZK. 1973. 6, 639, LXV 1. 60 Ft.)

V. M.

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

ADALÉKOK IGRICI KÖZSÉG önkormányzatának és művelődéstörténetének kezdeteihez címmel közli Horváth Barna tanulmányát a Mezöcsáti helytörténeti füzetek sorozatának 5. száma. A dolgozat a népi hivatalviselés kérdéseit kutatja a református egyház helyi consistoriumának történetében 1730-tól 1860-ig, mely a megőrzött „Protocolom” feljegyzéseiből

bontakozik ki. A tanulmány a consistoriumi tagság feltételeivel, a consistorium anyagi, erkölcsi és iskolaszervezési (felügyeleti) tevékenységével foglalkozik. Az erkölcsi életről szóló fejezet különösen érdekes, mert sokat idéz a „protocolom” nehézszerű, szép (és ugyancsak szókimondó) magyar nyelven írott szövegéből, kiderítvén, hogy a békétlen, hűtlen és egymást

elhagyó házaspárok akkor sem voltak olyan ritkák, mint vélnénk.

REPERTORIUM KÉSZÜLT a Műszaki Egyetemi Könyvtáros fennállásának 10. évfordulója alkalmából az elmúlt évtized közleményeiről. Az első rész tárgykörökre bontva sorolja fel az írásokat, a második részben betűrendes szerzői, illetve címmutató található.

ISMERKEDJÜNK KAZINCBARCIKÁVAL című kiadványát másodsor jelentette meg a Kazincbarcikai Városi Könyvtár. Az 1971-es első kiadás óta a fejlődés sokféle kiegészítést és bővítést tett szükségessé, s most, a város 20. születésnapja alkalmából Papp Attila szerkesztésében, Mezei István illusztrációival 196 lapos könyvecske látott napvilágot, mely a város földrajzi fekvését, múltját, jelenét, üzemait, művelődési intézményeit, műemlékeit stb. hivatott bemutatni. A kötet rejtett bibliográfiát is hordoz: a szövegben, de attól feltűnő szedéssel jól elkülönítve találhatók a forrásul szolgált és további tájékozódásra alkalmas könyvek adatai. Külön füzetben ugyancsak Mezei István illusztrációival jelent meg újra a Baedeker című, turistákat eligazító kiadvány is, mely az előző kötet tartalmának rövid összefoglalása magyarul és négy világnyelven.

AZ ALAPFOKÚ közművelődési könyvtárak szakfelügyelete címmel módszertani kiadvány jelent meg a KMK füzetek sorában. Az összeállítás a tanácsi szakigazgatási szervek munkatársainak és a kijelölt szakfelügyelőknek kíván szempontokkal szolgálni a C típusú (alapfokú) közművelődési könyvtárak szakfelügyeleti vizsgálatához. Megismertet a vizsgálatok lehetséges típusaival és módszereivel, útbaigazítást nyújt a vizsgálat megszervezéséhez, ismerteti az állománygyarapítással, -feltárással és -nyilvántartással, valamint az olvasószolgálatlaltal kapcsolatos érvényben levő szakmai igényeket. Végül szempontokat ad a könyvtárstatisztikai adatok értékeléséhez. Jelentések, az alaposabb felmérést szolgáló összeállítások készítéséhez könyvtárosoknak is hasznos segítséget ad.

MEGJELENT a Tudományos és műszaki tájékoztatás c. OMKDK kiadvány 1973-as évfolyamának tárgymutatója. A folyóirat idei 6. számának mellékleteként közöltetett tárgymutató gépi feldolgozással készült, és ún. szövegekörnyezetes permutált index (KWIC-index) formájában látott napvilágot. Az anyagfeltárásnak ez a módja alaposabb és sokrétűbb feltárást tesz lehetővé, bár az így szerkesztett mutatók kezelését a használatuk meg kell tanulnia (a kiadvány részletes kezelési utasítást közöl).

A VENDÉGÜNK NINO NIKOLOV című **FSZEK** kiadású röplapbibliográfia irodalmunk bolgár tolmácsolóját mutatja be. A bolgár költő húsz évvel ezelőti nálunk végezte az egyetemet és Bóka László mellett volt aspiráns. Bolgárra fordított József Attila, Fekete Gyula, Nagy László, Sánta Ferenc, Veres Péter és mások műveiből, saját költői munkássága — kiváló magyar költők tolmácsolásában — a hazai folyóiratokban élel ismeretes. A röplap az életrajzon és a bibliográfián kívül egy verset s a címlapon ötletes karikatúrát is közöl. Szerkesztője: Reguli Ernő.

Winkelbauer Pál ex librise

Az ÍRJUNK, OLVASUNK ANYANYELVÜN-KÖN c. nemzetiségi felszabadulási pályázatra német és szerbhorvát nyelvű ajánlóbibliográfiát adott ki a Baranya megyei Könyvtár, valamint a Mohácsi Városi-Járási Könyvtár. Az ajánló bibliográfia elsősorban az olvasmányok kiválasztásában kíván segítséget nyújtani az általános és középiskolás tanulóknak. (P. GY.)

SZOLGÁLTATÁSAIRÓL TÁJÉKOZTATÓT ADOTT KI a Jászberényi Városi-Járási Könyvtár. A könyvtárhaznázati tudnivalók ismeretése után az egyes részlegekben igazít el és felhívja a figyelmet a kutatószobára, ahol ideális körülmények között lehet elmélyült szellemi munkát végezni. A tájékoztató szól a könyvtár rendezvényeiről, ismerteti a zeneszoba szolgáltatásait, beszél a szakkörökről, és arról, hogy a könyvtár udvarán nyáron asztaliteniszre is mód nyílik. A gyermekrészlegekről külön szól, végül felsorolja a fiókkönyvtárakat és a könyvkölcsönzőket a peremkerületekben és a tanyavilágban.

Megjelent az **ESEMÉNY-NAPTÁR 1963—1972** közötti közleményeinek repertórium a az NPI kiadásában. Az elmúlt évtized 40 rendes és két soron kívüli számának anyagát a repertórium elemző címléirással adja közre, az évfordulók betűrendjében, pontos időmegjelöléssel, hogy a régebbi anyag az ismétlődő évfordulóknál könnyen megtalálható és felhasználható legyen. Külön fejezet tárja fel a „Könyvből filmsiker” és a „Könyvek a tv műsorához” c. rovatokat: felújítás esetén ezek is megint elevenné válnak. A Pelejteci Tibor összeállításában megjelent repertórium a tájékoztató könyvtárosok, a kiállítást rendezők, illetve az ajánló bibliográfiát készítő munkáját kívánja segíteni.

Az oslói Deichman Városi Könyvtár Veitvedt fiókja. Alsó képünkön a Nordtveit fiókkönyvtár (Cikkünket lásd az 511. oldalon)

Ára: 6 forint